

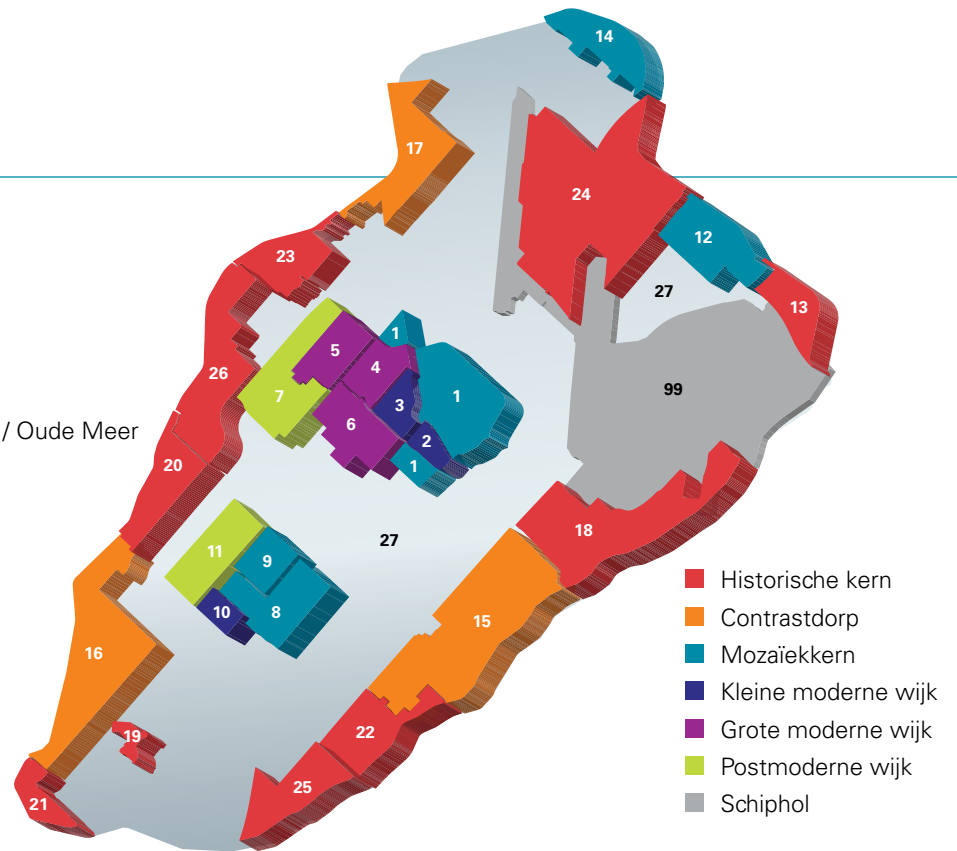

Tussen bochten en rechte lijnen
Een analyse van de openbare ruimte in Haarlemmermeer

Overzichtskaart

- 1 Hoofddorp oude kern
- 2 Hoofddorp Graan voor Visch
- 3 Hoofddorp Pax
- 4 Hoofddorp Bornholm
- 5 Hoofddorp Overbos
- 6 Hoofddorp Toolenburg
- 7 Hoofddorp Floriande
- 8 Nieuw-Vennep oude kern
- 9 Nieuw-Vennep Welgelegen
- 10 Nieuw-Vennep Linqenda
- 11 Nieuw-Vennep Getsewoud
- 12 Badhoevedorp
- 13 Nieuwe Meer
- 14 Zwanenburg

- 15 Rijsenhout
- 16 Lissbroek
- 17 Vijfhuizen
- 18 Aalsmeerderbrug / Rozenburg / Oude Meer
- 19 Abbenes
- 20 Beinsdorp
- 21 Buitenkaag
- 22 Burgerveen
- 23 Cruquius
- 24 Lijnden / Boesingheliede
- 25 Weteringbrug
- 26 Zwaanshoek
- 27 Landelijk gebied
- 99 Schiphol

An aerial photograph of a residential neighborhood. The scene shows a mix of traditional houses with red-tiled roofs and modern apartment blocks. A canal runs along the right side of the image, with several boats moored along its edge. A road with a red-paved shoulder runs parallel to the canal. The area is lush with green trees and grass. Overlaid on the right side of the image is the text 'KIJK OP DE WIJK' in large, white, bold, sans-serif capital letters.

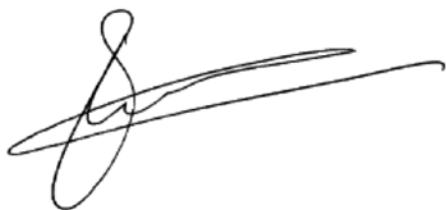
KIJK OP DE WIJK

Voorwoord

De schoksgewijze, snelle en planmatige ruimtelijke ontwikkeling in de laatste vijftig jaar heeft het karakter van Haarlemmermeer veranderd. In onze gemeente is bijna elke vorm van Nederlandse 20e-eeuwse architectuur en stedenbouw te vinden: van landelijke boerderijtypen tot postmoderne Vinex-woningen. Een traditioneel ingestelde bevolking raakte vermengd met nieuwkomers van buiten de gemeente. Vaak stedelingen met andere leef- en mobiliteitspatronen, aanvankelijk nog weinig geworteld in hun nieuwe gemeente. Het veranderingsproces transformeerde de ruimte, herschikte bestaande leefgemeenschappen, en deed nieuwe vormen van burgerschap en bestuur ontstaan.

Deze derde editie uit de reeks Kijk op de Wijk '*Tussen bochten en rechte lijnen*' geeft een uitwerking van de atypische stedelijkheid zoals beschreven in *De Staat van Haarlemmermeer* uit 2008. Omdat stedelijkheid tot uitdrukking komt in de manieren waarop de openbare (of publieke) ruimte wordt ontworpen, ingericht, gebruikt en ervaren, is de openbare ruimte het te onderzoeken thema. Vanuit ruimtelijk, sociaal en bestuurlijk perspectief wordt het bijzondere karakter van onze gemeente uitstekend beschreven en wordt er ingezoomd tot op wijkniveau.

Namens het college van burgemeester en wethouders bevel ik deze publicatie dan ook van harte aan.

Th. L. N. Weterings
Burgemeester Haarlemmermeer

Haarlemmermeer, juli 2011

Inhoud

DEEL 1

Openbare ruimte en stedelijkheid vanuit ruimtelijk, sociaal en bestuurlijk perspectief	7
1. Mengvormen van stedelijkheid & diversiteit aan openbare ruimte	8
1.1. Algemene inleiding	9
1.2. Samenvatting	12
1.3. Conclusies en langetermijnperspectieven	14
2. Openbare ruimte tussen stad en land	18
2.1. Van 3 en 4 Meren, via polder en suburbaniteit, naar atypische stedelijk gebied	19
2.2. Organische groei van de polder zonder stedenbouwkundig plan	20
2.3. Suburbanisatie als tuinstad	21
2.4. De polder op slot door externe invloeden	22
2.5. Hoofddorp of Hoofdstad?	24
2.6. 'Meer marktwerking' en 'minder overheid'?	25
2.7. Conclusies	26
Info Vijf 20 ^e -eeuwse paradigma's in architectuur, stedenbouw en landschapsinpassing	27
3. Gedaanteverandering van de polder vanuit sociaal perspectief	32
3.1. Van 'traditionelen' en 'netwerkstedelingen'	33
3.2. Haarlemmermeerse leefpatronen ontrafeld?	34
Info Differentiatie in bewonersgroepen	39
3.3. Conclusies	44
4. De publieke ruimte in Haarlemmermeer	46
4.1. Teloorgang van de openbaarheid of nieuwe vormen van burgerschap?	47
4.2. Teloorgang van de publieke ruimte of veranderd aanzicht van de publieke zaak?	48
4.3. Veranderd aanzicht van de publieke zaak?	49
4.4. Uiteenlopende opkomstmotieven en kiezerstypologie	51
4.5. Politieke betrokkenheid en lokale binding	52

4.6.	Conclusies en perspectieven	54
Info	Vier cases	56

DEEL 2

Wijktypen 61

5.1.	Historische kern	66
5.2.	Contrastdorp	68
5.3.	Mozaïekkern	70
5.4.	Kleine moderne wijk	72
5.5.	Grote moderne wijk	76
5.6.	Postmoderne wijk	78

DEEL 3

Wijken en kernen 87

6.1.	Historische kernen	88
6.1.1.	Aalsmeerderbrug, Rozenburg en Oude Meer	90
6.1.2.	Abbenes	92
6.1.3.	Beinsdorp	94
6.1.4.	Buitenkaag	96
6.1.5.	Burgerveen	98
6.1.6.	Cruquius	100
6.1.7.	Lijnden / Boesingheliede	102
6.1.8.	Weteringbrug	105
6.1.9.	Zwaanshoek	106
6.2.	Rijsenhout	108
6.3.	Lisserbroek	112

6.4.	Vijfhuizen	116
6.5.	Badhoevedorp	120
6.5.1.	Nieuwe Meer	124
6.6.	Zwanenburg	125
6.7.	Hoofddorp	128
6.7.1.	Oude kern	132
6.7.2.	Graan voor visch	134
6.7.3.	Pax	136
6.7.4.	Bornholm en Overbos	138
6.7.5.	Toolenburg	142
6.7.6.	Floriande	144
6.8.	Nieuw-Vennep	146
6.8.1.	Welgelegen	150
6.8.2.	Linguenda	152
6.8.3.	Getsewoud	154
7	Bijlagen	157
7.1.	Onderzoeksverantwoording	158
7.2.	Begrippenlijst	162
7.3.	Literatuurlijst	166
7.4.	Bronnenlijst	169

KIJK OP DE WIJK

Openbare ruimte en
stedelijkheid vanuit
ruimtelijk, sociaal en
bestuurlijk perspectief

A photograph of a modern, multi-story building with a curved glass facade. The building is reflected in a large, dark, curved glass panel that dominates the right side of the image. In the foreground, several people are walking on a paved plaza, their figures slightly blurred, suggesting movement. The sky is clear and blue. The overall scene is bright and modern.

KIJK OP DE WIJK

Kees van der Veer

Mengvormen van stedelijkheid & diversiteit aan openbare ruimte

Algemene inleiding, samenvatting, conclusies en perspectieven

1.1. Algemene inleiding

Onze gemeente heeft, sinds het beginjaar 1852, een proces van omvorming, modernisering en verstedelijking meegemaakt, dat na de Tweede Wereldoorlog in een ware stroomversnelling raakte. Het veranderingsproces transformeerde de ruimte, herschikte bestaande leefgemeenschappen, en deed nieuwe vormen van burgerschap en bestuur ontstaan. Het huidige alledaagse leven van de Haarlemmermeerder – al generaties lang hier wonend of zich juist kersvers vanuit omliggende grote steden binnen de Ringvaart settelend – wordt nog immer bepaald en ingekleurd door deze geschiedenis van modernisering en verstedelijking.

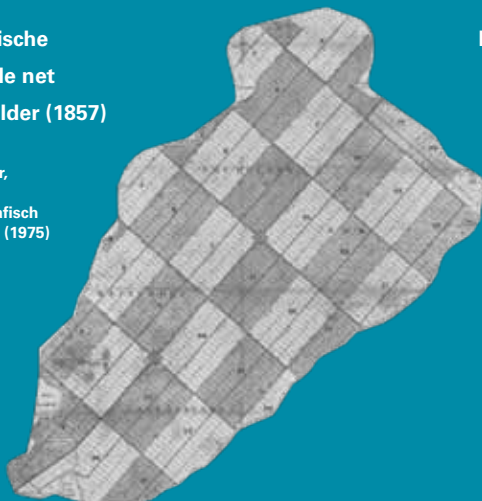
Het *moderniseringsproces* voltrok zich hier niet lineair, maar verliep grillig; soms met sprongen voorwaarts

dan weer met terugtrekkende bewegingen, vaak het oude met het nieuwe mengend en verzoenend. Modernisering duidt hier *niet* op een permanente sociale en ruimtelijke dynamiek van *ononderbroken lineaire* vooruitgang, zoals dat sinds de Verlichting gangbaar werd. Onze gemeente is immers zelf het empirische bewijs, dat de gang der dingen bij modernisering niet lineair hoeft te verlopen. Er is in Haarlemmermeer niet slechts sprake van voortgang als vooruitgang maar ook van vermenging, van terugkijken en van het hernemen van het verleden. Wanneer in deze publicatie de term *moderniseren* valt doelen we op mengvormen van verleden, heden én toekomst. In Haarlemmermeer zijn heel eigen vormen van gespreide urbaniteit ontstaan, die je niet langer met het klassiek stad-platteland-dualisme kan begrijpen. Als in deze publicatie de termen *verstedelijking* of

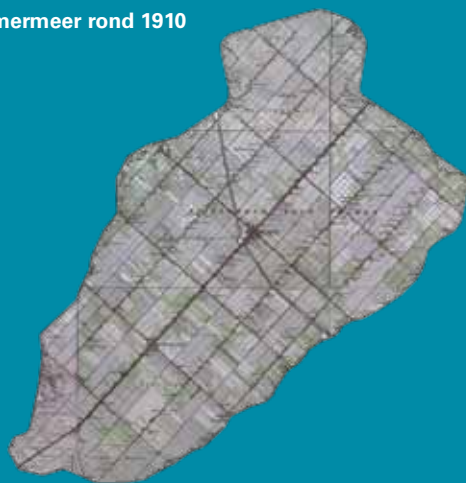
stedelijkheid vallen om onze gemeente in verandering te duiden, doelen we op nieuwe hybride vormen van groot- en kleinschaligheid; van breuklijnen en continuering van stadsheid en dorpsheid; van overgangen tussen open landschap en geconcentreerde bebouwing; van traditionele en (post)moderne vormen van samenleven. Bij de duiding van het Haarlemmermeerse verstedelijkingsproces als atypisch *stedelijk bleek* in de *Staat van Haarlemmermeer* (2008) al dat pas vanuit multidisciplinaire benadering al die nieuwe, hybride vormen van urbaniteit pas goed zichtbaar worden. Zowel sociaal, ruimtelijk als economisch, maar ook in de politieke dimensie van dit proces zie je immers mengvormen van oud en nieuw ontstaan. Moderniseren én verstedelijken – in het bijzonder wanneer deze processen discontinu verlopen, zoals in Haarlemmermeer – krijgen niet slechts fysiek vorm

Strakke geometrische verkaveling van de net drooggelegde polder (1857)

Bron: Haarlemmermeer, schets van historie en ontwikkeling, Sociografisch Bureau de Meerlanden (1975)

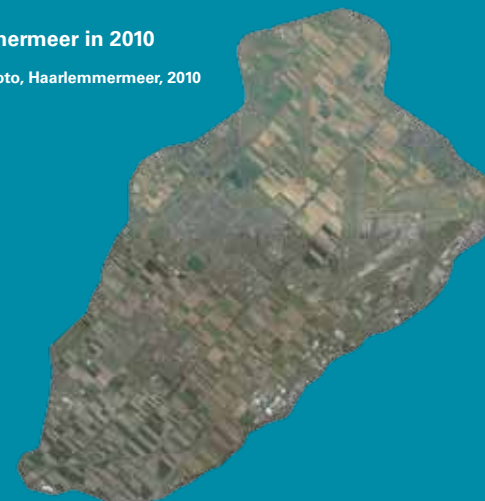

Haarlemmermeer rond 1910

Haarlemmermeer in 2010

Bron: Luchtfoto, Haarlemmermeer, 2010

als hoogbouw en infrastructuur, maar vinden bij uitstek hun weerslag in waarden en gedragingen van mensen. In hun interactie en in de sociale verbanden die ze juist wel of niet smeden blijkt dat, maar ook in hun bereidheid om zich voor de publieke zaak in te zetten en in de verwachtingen en betrokkenheid die zij voelen tegenover hun bestuur.

Nadere uitwerking van atypische stedelijkheid via een analyse van de openbare ruimte

Haarlemmermeer tot atypisch stedelijk gebied omdopen is nog geen concrete uitwerking van de verscheidenheid aan ruimtelijke inrichting van de wijken in onze gemeente, noch impliceert het vanzelfsprekende kennis van de verscheidenheid aan waarden en gedragingen van de daar levende groepen inwoners. Daarvoor dienen we een antwoord te vinden op de volgende vragen:

- Hoe komen de nieuwe hybride vormen van stedelijkheid in hun variatie iedere dag tot uitdrukking in het leven van de Haarlemmermeerder: inwoner, burger, ondernemer, werknemer, forens of recreant?
- Hoe verschillen de woongebieden in ruimtelijk ontwerp, sociaal gedrag en politieke betrokkenheid?
- Hoe bestuurlijk en beleidsmatig om te gaan met deze verschillen in de onderscheiden wijken?

In de *Staat van Haarlemmermeer* kozen we voor de stelling, dat het verschijnsel *stedelijkheid* – in al zijn dimensies – tot uitdrukking komt in de manieren waarop de openbare of publieke ruimte wordt ont-

worpen, ingericht, gebruikt en ervaren. In deze *Kijk op de Wijk* is **openbare ruimte** daarom het te onderzoeken thema. Onder openbare ruimte verstaan wij:

1. ruimten, die men eenvoudigweg of met permissie, op bepaalde tijden of tegen betaling betreden kan;
2. plekken waar je anderen aantreft of zelf zichtbaar bent;
3. plekken waarop je met een nauw of juist ruim blikveld uit kan kijken;
4. situaties waarin ambtsdragers, functionarissen zich voor een publiek manifesteren.

Kortom, de straat, het marktplein, de weg, het uitkijkpunt, het uitzicht op de omgeving, etc. De openbare ruimte analyseren en beschrijven houdt dus in, dat wij de *diversiteit* in vormen van stedelijkheid in onze gemeente uit de doeken doen. Stedelijkheid valt niet ééndimensioneel te benaderen of te begrijpen; de openbare ruimte – als de ruimte waarin stedelijkheid in al haar facetten vorm krijgt, van publiek tot geïndividualiseerd – is dat evenmin. Analoog aan de analyse van de atypische stedelijkheid in de *Staat van Haarlemmermeer* benaderen wij in deze publicatie de openbare ruimte vanuit verschillende perspectieven. Niet alleen als een **fysiek** vormgegeven ruimte die voor iedereen toegankelijk is, maar ook als de **sociale** ruimte waar mensen elkaar kunnen treffen, ontmoeten of juist uit de weg gaan. Als een ruimte waarin sociale verbanden en gemeenschappen vorm krijgen en individuen zich van anderen kunnen onderscheiden. De *aard van de interactie* tussen mensen

en de *mate van verstedelijking* van een gebied hangen met elkaar samen. Naast de ruimtelijke en sociale dimensie van de openbare ruimte onderscheiden we in dit onderzoek ook het **politieke/ bestuurlijke** karakter van de publieke ruimte. Sinds de 18^e eeuw hangen het woord *burger* en het woord *stad* met elkaar samen. De wijze waarop een inwoner deel uitmaakt van een gemeenschap en daarin participeert bepaalt tevens de vorm en mate waarin hij zijn bestuur mag en kan beïnvloeden. Het Engelse woord *citizen*, het Franse *citoyen* en het Italiaanse *citadino* staan zowel voor ‘inwoner van een stad’ als voor ‘deelnemer aan de publieke zaak’. Een proces van verstedelijking doormaken houdt ook evolutie in van *nieuwe typen van burgerschap*; deze vereisen soms ook alternatieve bestuursvormen en -stijlen.

Een nieuwe wijktypen-constructie als hulpmiddel

De analyse en uitwerking van de diverse vormen van stedelijkheid in de gemeente hebben in deze derde *Kijk op de Wijk* geleid tot een herschikking van de wijktypen-constructie uit deel 1 (2004) en 2 (2007) van deze reeks. In de zes wijktypen die wij nu in dit deel onderscheiden – *historische kern, mozaïekkern, contrastdorp, kleine moderne wijk, grote moderne wijk en postmoderne wijk* – (zie deel 2) komen alle stadia van ontwikkeling van het atypisch verstedelijkingsproces van Haarlemmermeer tot uitdrukking. Wij krijgen zo beter zicht op de verscheidenheid in *ruimtelijk ontwerp, leefstijl en burgerschapsvormen*. En hiermee meer grip op de mogelijkheden en uitdagingen die deze verscheidenheid en ongewone vormen van urbaniteit voor beleid en bestuur met zich meebrengen.

Methoden

In dit onderzoek hebben wij verschillende methoden en technieken gebruikt en diverse bronnen ingezet. Voor de meer beschouwende delen is literatuuronderzoek verricht. Wij hebben recentere én 'klassieke' wetenschappelijke publicaties geraadpleegd, maar ook relevante beleidsstukken van Rijk, Provincies en onze eigen gemeente erop na geslagen. Voor de meer analyserende delen zijn enquêteresultaten uit eigen gemeentelijk onderzoek (vooral uit 2007 en 2009) ingezet. Ook bestanden en databanken van gerenommeerde instellingen zoals CBS en SCP zijn hiervoor gebruikt. Om de allerkleinste kernen en gehuchten in Haarlemmermeer te beschrijven en te analyseren bleken deze bronnen niet adequaat. De kleinschaligheid van deze gebieden legt een louter statistische of kwantitatieve benadering té veel beperkingen op. Hier hebben wij met inwoners en passanten gesproken en zijn observaties ter plekke verricht.

Op basis van een eerste analyse van deze bronnen zijn wij tot drie constructen gekomen om het resultaat van het hybride verstedelijkingsproces aan de hand van de verscheidenheid in openbare ruimtes laag voor laag uit de doeken te doen: een *wijktypen-constructie*, een *leefstijlenmodel* en een groepering van de verschillende *stijlen van burgerschap*.

Leeswijzer

Deze publicatie bestaat uit drie delen, elk met een ander doel geschreven. Het **eerste** *beschouwende* deel biedt inzicht in ontstaansgeschiedenis en ontwikkeling

van de openbare ruimte in Haarlemmermeer, en wel vanuit een drietal perspectieven. In hoofdstuk 2 analyseren we fase na fase de ruimtelijke ontwikkeling van Haarlemmermeer: van Grote Meer(en), drooglegging en avant-garde landbouwgebied, via aantrekkelijk suburbaan woongebied naar een (post)moderne gemeente in het hart van de Randstad. In hoofdstuk 3 tonen we de diversiteit van leefpatronen, die in de gemeente zijn ontstaan als gevolg van de grootscheepse ruimtelijke ontwikkeling: van al decennialang in de gemeente gewortelde inwoners tot zich uit de stedelijke omgeving hier settelende. In de derde en laatste paragraaf komt naar voren hoe abrupte ruimtelijke groei en diversificatie van inwonersgroepen en leefgewoonten leidden tot differentiatie in betrokkenheid bij het lokale bestuur en in verkiezingsopkomst. Hier komt de openbare ruimte als publieke ruimte aan bod.

In het **tweede** deel, meer *analytisch* van aard, treft de lezer een nieuwe onderbouwde constructie aan van wijktypen. Het doel van dit deel is tweeërlei. Enerzijds inzicht geven in de onderscheiden typen wijken in de gemeente, zodat lokaal beleid niet generiek, maar specifiek kan zijn, op maat en bijgevolg meer effectief. Tegelijkertijd reduceren wij het specifieke karakter van alle wijken of kernen in Haarlemmermeer tot een zestal typen, zodat te voeren beleid ook praktisch en efficiënt kan blijven.

Het **derde** deel, het meest *beschrijvende*, dient als naslagwerk. We bewegen ons door het hele polderland-

schap heen, besteden ruime aandacht aan de grote bevolkingskluwens; maar ook de kleinere – tot kleinste – woonoorden komen met, hun ruimtelijke ‘eigenaardige’ opbouw voor het voetlicht. Hier kan men vinden wat het eigene is van bijvoorbeeld Graan voor Visch of wat Abbenes onderscheidt van andere ‘historische kernen’.

Samenhang tussen de drie delen

De drie delen kennen onderling samenhang, maar kunnen ook los van elkaar worden gelezen en gebruikt. Wie vooral belangstelling heeft voor de vraag hoe de gemeente Haarlemmermeer aan haar huidige gedaante is gekomen – vanuit ruimtelijk, sociaal en politologisch perspectief – kan zich beperken tot deel 1. De lezer die geïnteresseerd is in atypische stedelijke kenmerken van de openbare ruimte in onze wijken, met hun sterke en minder sterke kanten, kan direct het tweede deel opslaan. En wie vooral meer wil weten over één bepaalde wijk of kern raadplege het derde deel.

Waarom dan toch een **drieslag**? De publicatie is in deze drie, opeenvolgende delen opgezet, omdat de fasen in de ruimtelijke ontwikkeling van de gemeente en hun uiteenlopende temporisering uit het eerste deel de grondslag vormen voor de wijktypen-constructie uit het tweede deel. De samenhang tussen deel 2 en 3 ligt in de mate van detail. Geven we in deel twee een groepering van wijken vanuit gemeenschappelijke kenmerken, in het derde deel leggen we nadruk op het specifieke karakter van één wijk afzonderlijk, op

datgene wat een wijk of kern juist uniek maakt. Openbare ruimte is het hoofdonderwerp van deze publicatie: het derde deel van de in 2004 gestarte serie *Kijk op de Wijk*. De lezer treft hiernaast ook andere relevante gegevens en informatie over de wijken en kernen van Haarlemmermeer, zoals: inwonertal, hun inkomen en het aandeel huur-/koopwoningen.

Het onderscheiden doel van elk der drie delen in de publicatie leidt tot uiteenlopende afrondingen. In deel 1 sluiten we elk van de drie paragrafen af met conclusies en **langetermijnperspectieven**. Hiermee proberen we ruimte te scheppen voor visies en vergezichten op komende of mogelijke ontwikkelingen in onze gemeente. Het analyserende tweede deel eindigt met **signalen**. Deze dienen als aandachtspunten voor beleid. Deze signalen zijn – wij blijven onderzoekers – niet hetzelfde als beleidsaanwijzingen. Zij prepareren er wel de ondergrond voor: soms ten behoeve van nieuwe beleidslijnen, en soms juist ter continuering van al ingezet beleid. In deel 3, het meer ‘encyclopedische’ deel, blijven de vooruitzichten en signalen specifiek; in dit slotdeel verlaten wij de algemene invalshoek en focussen wij op de **unieke kenmerken** van die ene wijk of kern om op dit ‘microniveau’ het daar opvallende of typerende te articuleren.

Hierna volgen eerst de belangrijkste resultaten van het onderzoek als geheel en daaruit afgeleide langetermijnperspectieven voor bestuur en beleid.

1.2. Samenvatting

Haarlemmermeer heeft eerst een langdurige, trage **organische** én dan opeens een schoksgewijze, snelle en **planmatige** ruimtelijke ontwikkeling doorgemaakt. Beide kleuren het gemeentelijke verstedelijkingsproces in van de afgelopen 160 jaar. Aanvankelijk bescheiden en kleinschalig, later – vooral na de zeventiger jaren – omvangrijk en op grote schaal werd er in het gebied gebouwd volgens nieuwe stedenbouwkundige modes en toenmalige richtlijnen en eisen van Rijk en Provincie. Deze grootschalige ruimtelijke ontwikkeling ging gepaard met demografische en sociale implicaties, die men niet altijd had voorzien of kon voorspellen. In vijftig jaar verdrievoudigde de bevolking in wat eerst een zuiver agrarisch gebied was. Naast een traditioneel ingestelde bevolking kwamen nieuwkomers van buiten

de gemeente, vaak stedelingen met andere leef- en mobiliteitspatronen, die de nieuwe gemeente beschouwden als louter woonplek, met sociale contacten en activiteiten elders. Gebiedsontwikkeling bleek meer om handen te hebben dan louter stenen stapelen of volgens de laatste mode ontwerpen. Het bracht migratiepatronen op gang die hun sociale effecten op de bestaande leefgemeenschappen niet konden missen. De bevolkingssamenstelling veranderde op sommige plaatsen drastisch; waar eerst vooral ouderen woonden trokken nu gezinnen met jonge kinderen en pubers in. Er ontstonden ook nieuwe transportbehoeften en tot dan toe ongekende intense mobiliteitspatronen. Als je dagelijkse leefomgeving niet meer bestaat uit wijk, kern of gemeente, maar uit regio en Randstad ligt je sociale netwerk elders en wordt je ruimtelijke oriëntatie weidser. Je krijgt een

drukker en gejaagder levensritme, met minder tijd en aandacht voor je directe omgeving en voor de gemeenschap waar je nog-geen-deel van uitmaakt.

De zes hier geconstrueerde wijktypen – met hun onderscheiden vormen van openbare ruimte – laten de verschillende ontwikkelingsstadia van het atypische Haarlemmermeerse verstedelijkingsproces zien. In de *historische kern* is de kwaliteit van het begin behouden: kleinschaligheid, verrassende bochten en weidse uitzichten over het polderland. De *mozaïekkern* herbergt alle fasen van de ontwikkeling van polder naar ‘stad-in-wording’. Het *contrastdorp* is bij uitstek de uitdrukking van de worsteling tussen oud en nieuw; soms met mooie overgangen dan weer met erg scherpe contrasten in ruimtelijke en sociale zin. De *moderne* en *postmoderne* wijken van na de jaren zeventig tonen ons het hybride karakter van de gemeente op weer een andere manier. Hier zijn in opeenvolgende fasen – van elk ongeveer 10 jaar – allerlei stedenbouwkundige ideeën over bouwen, wonen en landschapsinpassing uitgetoetst: van functionalisme, en woonerf tot aan postmodern bouwen toe. Maar steeds weer in aarzeling tussen ‘platteland’, ‘suburbaniteit’ en ‘stad’: van suburbane overzichtelijkheid in de *kleine moderne wijk*, naar suburbane hang naar stedelijkheid in de *grote moderne wijk*, tot aan de huidige *postmoderne wijk* waar aan de rand werd gebouwd. Niet, zoals het Vinex-beleid beoogde, aan de rand van een grote traditionele stad, zoals Haarlem of Amsterdam, maar in Hoofddorp:

aan de rand van de niet-meer-dorp en nog-niet-stad. De ontwikkeling van de luchthaven, die het verstedelijkings- en moderniseringsproces van de gemeente begeleidde en afdwong, bepaalde in hoge mate de richting waarin gebouwd werd. Schiphol droeg daarmee bij aan de atypische vorm van wat een binnenste buiten ‘hybride stad’ is geworden aan de *rand van dé grote stad*, maar wel in het hart van de Randstad. Niet geconcentreerd rond een groeicentrum, zoals bij een traditionele stad, maar even verspreid als die Randstad zelf. De analyse van het wordingsproces van Haarlemmermeerse biedt inzicht in de aard van onze verstedelijking: zowel ruimtelijk, sociaal als politiek/bestuurlijk. Zij toont ons wie de belangrijkste spelers waren op de weg naar uitbreiding en modernisering; en opent zo perspectieven en kansen voor het gemeentebestuur om meer regie te verkrijgen over toekomstige verstedelijkingsprocessen.

Kees van der Veer

1.3. Conclusies en langetermijn-perspectieven

Haarlemmermeer als experimenteergebied van nieuwe vormen van urbaniteit, puur en gemengd

- In Haarlemmermeer zijn bijna alle stromingen van de Nederlandse 20^e-eeuwse architectuur en stedenbouw vertegenwoordigd. Niet in hun meest uitgesproken vorm, noch in hun meest avant-gardistische gedaante. Je treft ze soms wel in zuivere vorm aan. Door verschillende abrupte groeisurten van de gemeente zijn zij geografisch geconcentreerd geraakt in bepaalde gebieden. Dit gebeurde vooral in die wijken of gebieden waar niet geleidelijk werd gebouwd, maar woongebieden – in één keer gepland – uit het niets leken op te doemen (*kleine en grote moderne en postmoderne wijk* en nieuwe delen van het contrastdorp). In wijken en kernen die een geleidelijke ontwikkeling doormaakten, vinden we daarentegen juist mengvormen van al deze stromingen (*mozaïekkern*) (zie deel 2).
- In zekere zin kun je Haarlemmermeer beschouwen als een laboratorium en exercitieterrein van stedenbouwkundige visies en architectonische experimenten: Garden city als tuindorp in Badhoevedorp, functionalisme op het platteland in Graan voor Visch, en stedelijk bedoelde Vinex-wijk, zoals in Vijfhuizen, tegen een historische kern aanschuikend. Elk onderscheiden wijktype toont ons een andere

fase en daarmee ook een uitdrukkingsvorm van onze nieuwe en ongewone stedelijkheid; het stelt ons voor nieuwe uitdagingen in ruimtelijk en sociaal beleid, en ook in bestuursstijl. De resultaten dienen ter lering voor de gemeente zelf, maar mogelijk ook voor gemeenten die worstelen met de vormgeving van nieuwe wijken op voormalig open gebied.

- Het succes van een wijk of woongebied blijkt niet vooral afhankelijk van het paradigma of het ontwerp-idee waaruit het voortkwam. Prachtige 'ouderwetse' Garden city en moderniteit 'op het randje' komen beide voor. De volgende factoren werden meer bepalend voor het succes (functioneel, esthetisch én sociaal):
 - hoe bestand bleek het ontwerpidee tegen de tand des tijd en tegen afwisseling van modes en trends in wonen en samenleven?
 - hoe krap of ruim is de wijk opgezet? Niet slechts de omvang van kavel en bebouwing, ook die van de openbare ruimte in al haar facetten is relevant: van stoep, speelplek, plein en groen, tot zichtlijn en uitzicht blijken van belang voor de 'duurzaamheid' van een wijk of woongebied.
 - is er voldoende overmaat en flexibel vormgegeven openbare ruimte behouden om toekomstige verandering in gedrag en ontwerpsmaak in de wijk blijvend te 'huisvesten'?
 - hoeveel aandacht en visie was er bij de vaststelling van de verhouding groen/blauw/rood? Is die verhouding doordacht en berekend op basis van de kernkwaliteit van het gebied en de behoeften

van de aldaar wonende bevolking; of is die louter tot stand gekomen vanuit een zogenaamd 'visionair plan' hoe een gebied te transformeren in iets dat het van nature niet in zich heeft?

- Stedelijk bouwen in een nog-niet-stad of in een mengvorm ervan zal hoe dan ook niet kunnen leiden tot traditionele stadsheid. Noch zal het onderschouwen en verdringen van kernkwaliteiten vanuit het verleden leiden tot een aantrekkelijk woon-, werk- en recreatiegebied. De atypische ontwikkeling vergt het maken van *gemengde* keuzes: geen potpourri, wel contrasten met elkaar in evenwicht brengen.
- Een ruimtelijk zo wonderlijk ontstane, gegroeide en gestructureerde gemeente als Haarlemmermeer: geografisch nog steeds zeer verspreid, naar Nederlands begrip dun bevolkt met een zee aan ruimte, tegenover een zo vol gebied als de Randstad, krijgt

continu van doen met ‘belangstellenden’ van buiten, die het gemeentebestuur onder druk zetten omdat ze op haar grondgebied steeds weer opnieuw iets willen. Druk van buiten was en is er altijd, of het nu gaat om speculerende grondbeleggers, vervoersbedrijven die voor rails of landingsbanen haar grond nodig hebben, of overvolle steden die nauwelijks meer in staat zijn om hun bevolking op het eigen woonareaal te huisvesten, volgens de nieuwste woontrends en -behoeften.

- Vanuit deze continue druk van buiten valt te begrijpen hoe het kon, dat elke nieuwe groeispurt in Haarlemmermeer als een separaat project, ad hoc en tamelijk los van het geheel ontstond; in een korte tijdspanne en voor een beperkt deel van het gemeentelijk gebied. Het verstedelijkingsproces kreeg in Haarlemmermeer vorm als de vervulling van een grillig

wensenpakket van allerlei instanties en belanghebbenden. Gemeentebestuur en ambtelijke organisatie – zelf nog aan het worstelen, in de spagaat tussen plattelandsverleden en glorende stedelijke toekomst – konden ook nauwelijks hiertegen bestand zijn. Het moderniseringsproces vatte vorm zonder een gestructureerde visie, die ruimte en samenleving als geheel overzag en vanuit de eigen identiteit verleden en toekomst strategisch ontwierp. Hierdoor ontstond een bonte, soms unieke gevarieerdheid van allerhande stijlen, die kansen boden om het nieuwe met het oude op nieuwe en creatieve manieren te verenigen. Bij gebrek aan strategie en visie bleven deze kansen veelal onderbenut. Zo liggen Fruittuinen en het nieuwe Cultuurgebouw op een steenworp afstand van elkaar, maar de overgangen zijn louter contrasterend en versterken elkaar onvoldoende.

- De transformatie van Haarlemmermeer van plattelandsgemeente naar ongebruikelijk stedelijk gebied gebeurde onder grote druk van buitenaf. De toename in ‘massa’, zowel qua inwonertal als in politieke zwaarte leidde daardoor slechts geleidelijk tot meer bestuurlijk zelfvertrouwen. Waar een traditionele stad op een bepaald moment haar stadsrechten claimde, was dat voor een hybride stedelijk gebied geen vanzelfsprekendheid. Al helemaal niet wanneer de ontwikkelingen een snelheid kregen als in Haarlemmermeer, wanneer de omgevingsafhankelijkheid zo sterk was en in de omgeving zich zulke grote spelers manifesteerden. De externe omgeving heeft voor

een belangrijk deel het ontstaan van Haarlemmermeer bepaald, en deze banden zijn te zeer verweven geraakt. De uitdaging nu is om vanuit een besef van bestuurlijk gewicht naar het eigen grondgebied te kijken zonder de banden met de omgeving te onderschatten.

- Juist in deze verbindingen ligt Haarlemmermeers kracht: de verhouding van dit grondgebied met Metropoolregio Amsterdam, de overige Randstad en overig Nederland. Maar Haarlemmermeer is geen leeg canvas meer dat ‘men’ vrij kan invullen. Het is een gebied waar belangrijke functies verankerd raakten op het gebied van infrastructuur en leefgemeenschappen, maar ook nog steeds van landenschap en landbouw. Haarlemmermeer is eigenlijk een prototype Randstad geworden: het verbindt regio’s niet alleen als doorvoerhaven, maar ook als thuishaven en als landschapsinpassing van de verschillende steden in het groen. De grens van het Groene Hart loopt nog steeds door onze gemeente. Juist uitkijkend over de Ringvaart en over je schouders terug zie je de bestuurlijke relevantie van dit gebied. Als stedelijk areaal in verbinding met de Randstad en niet meer als ‘ommeland’.

Paradigma’s en hun invloed op het verstedelijkingsproces en de aanblik van de openbare ruimte in de gemeente

- De meeste stedenbouwkundige paradigma’s tot nu toe hadden het ‘ruwe’ stad-platteland-dualisme als uitgangspunt. Haarlemmermeer is echter, heel

anders dan traditionele steden, 'binnenstebuiten' gegroeid: niet vanuit het centrum naar de randen, maar omgekeerd vanaf Ringvaart richting Kruisdorp. Ook sociaal zien we een omgekeerde beweging. Onze inwoners, veelal van buiten komend of aan de randen van de gemeente woonachtig, met aan de andere kant van de Ringvaart een buurdorp, zijn 'buitenstebinnen' inwoners. Zij zijn voor voorzieningen meer gericht op buiten dan op het eigen centrum. Haarlemmermeer is te typeren als een atypische 'binnenstebuiten' gegroeide stad met 'buitenstebinnen' levende inwoners.

- Te vaak is verstedelijking in de 20ste-eeuwse paradigma's en bijgevolg ook in ruimtelijk beleid, louter opgevat als hoogbouw, verdichting of larding met bedrijventerrein. Verstedelijking werd niet altijd goed ingebed in het landschap; men heeft de aantrekkelijke kanten van het wonen in een atypische stedelijke gemeente hierdoor onderbenut.
- De volgende fase van de polderontwikkeling vraagt om de openbare ruimte zo vorm te geven/ open te breken dat stedelijkheid à la Haarlemmermeer daar beter vorm kan krijgen: door verbinding van functies, het creëren van trefplaatsen en het stimuleren van gewinning aan contrasten en onderscheiden leefwijzen.

Visie op een atypische verstedelijkingsproces vergt een visie op transformatie van landschap en groen

- Atypisch verstedelijken houdt ook in atypisch 'ontgroenen'. 'Verstedelijken' in Haarlemmermeer

betekent meer dan louter verdichten of de hoogte in bouwen. 'Ontgroenen' wordt dan ook iets anders dan landschap offeren of groen voor stenen of beton inruilen. Beschouw bij verdere gebiedsontwikkeling het landschap én het groen liever als integrale opgave. Landschap en groen worden dan meer dan de berekening van een groennorm met minimale taakstelling. Tezamen nodigen zij uit om historische polderidentiteit te verenigen met stedelijke allure. Landschap is er in de verstedelijkte polder niet meer van zelf; je moet het mee ontwerpen.

- Blauw en groen, ooit vijanden van elkaar, voeden aan de gemeenterand de esthetiek van de huidige polder. In Haarlemmermeer hoeven nu ook rood en groen geen negentiende-eeuwse vijandschap vol te houden; zij behoren als een Siamese tweeling onafscheidelijk hun weg te gaan. Bij balansverstoring zal één van beide kanten beschadigd raken. Bezie het groen als component van de verstedelijkings- en welvaartsmotor.

De gedaanteverandering van Haarlemmermeer: sociale differentiatie én integratie

- De geplande wijken in de gemeente zijn vooral gebouwd ten dienste van de woningbehoefte in onze regionale omgeving. Soms werden wijken kleinschalig, dan weer in veel grotere omvang gebouwd. In plukken kwamen nieuwelingen van buiten in een, daarvoor bij uitstek, agrarische gemeente wonen. Het platteland en ruime groen bleven de krap wonende stedeling naar de nog-niet-stad trekken.

- Alle fasen van de emancipatie en modernisering in de Nederlandse samenleving van de 20^e eeuw tref je in Haarlemmermeer aan. In het *contrastdorp*, zie je oude/traditionelere gemeenschappen en recentere/moderne in verschillende stadia naar elkaar toegroeien of zich juist van elkaar willen onderscheiden. Ook 21^e-eeuwse dynamiek tref je geografisch gespreid in de gemeente aan. In Graan voor Visch en in Floriande leven groepen niet-westerse allochtonen, maar elk in een andere fase van integratie in de Nederlandse samenleving.
- De interne verhuisbewegingen van 'oude Haarlemmermeerdere' kennen andere push en pull patronen. De bouwstijl in de mode of een specifieke stijl van leven, zoals in de planmatig gebouwde wijken vormgegeven, raakte uit de gratie, en maakte plaats voor andere vormen en stijlen. Inwoners die het

zich konden permitteren stroomden door naar de populairdere wijken. Buurten met oudere bouwstijlen verloren aan attractiviteit en werden vaker woonplek van hen, die minder of weinig te kiezen hadden op de woningmarkt. De sterkst geïndividualiseerden lieten hun woonkeuze vooral door status en vermogen beïnvloeden. Zo kwamen groepen mensen te wonen in wijken, die nooit voor hen of voor hun leefstijl ontworpen waren.

- In het verleden waren planners slechte voorspellers van sociaal gedrag. De samenleving bleek daar te veranderlijk en dynamisch voor. Op termijn valt niet te bouwen voor een specifieke doelgroep. Het gedrag van mensen en hun levensstijlen zijn vandaag de dag meer dan ooit tevoren aan verandering onderhevig. Ook in een hyperbewegelijke postmoderne tijd, is het raadzaam om niet louter

te koersen op modes en leefstijlen, maar meer op blijvende kernkwaliteiten, zoals je eigen identiteit.

Ruimtelijke en sociale transformatie vraagt om bestuurlijk respons

- Sinds de drooglegging was Haarlemmermeer een gebied ten nutte van de omgeving. Dat heeft haar geen windeieren gelegd: in landelijke reeksen staat de gemeente vaak vooraan, zeker als het economie of wonen betreft. Uitgroei, bevolkingstoenname en sociale complexiteit hebben de gemeente echter zo doen veranderen, dat de tijd vraagt om een perspectiefverschuiving.
- Haarlemmermeer heeft, door haar ontstaansgeschiedenis, niet de vanzelfsprekende zelfstandigheid geïncorporeerd, die gemeentebesturen van traditionele Nederlandse steden wél hebben. Dit vergt een bestuurlijk scenario waarin we **niet** – uit profileringsdrang – de in de loop der jaren verworven samenwerkingsverbanden verwaarlozen. Maar waarin we **wel** vanuit een onderbouwde zelfbewuste kennis van onze oude en nieuwe eigenheid onze onderhandelingspositie invullen.
- De pluriformiteit en geografische spreiding van inwoners, eveneens gevolg van haar unieke oorsprong, vraagt om een heldere positie van het centrale bestuur. Dit betekent niet dat men overal eenzelfde verhaal moet vertellen, maar wel dat er voor elke plek in de gemeente: groot én klein, oud én nieuw een verhaal voorhanden moet zijn. De gemeente groeide ooit van buiten naar binnen;

de toekomst daagt het bestuur uit om de omgekeerde beweging te maken.

- Zowel in de communicatie met de eigen inwoners als bij het aangaan van externe coalities geldt: begrip krijgen aan die andere kant vereist een helder eigen (pluriform) verhaal. Dat geldt zeker daar waar kwantitatieve financiële verdeling of belangentegenstellingen de boventoon voeren. Bestuurlijk liggen daarom de komende uitdagingen in het verschiet:
 - het eigen pluriforme verhaal kennen en communiceren;
 - een stem bieden aan de diversiteit van publieken/burgerschapsstijlen in de gemeente;
 - kwantitatief en kwalitatief beleid dat geografisch verschillend uitpakt kunnen beargumenteren.

Kees van der Veer

Openbare ruimte tussen stad en land

2.1. Van 3 en 4 Meren, via polder en suburbaniteit, naar atypische stedelijk gebied

Hoe om gaan met de dorpse elementen in het centrum van Hoofddorp bij verdere verstedelijking van het Kruisdorp van weleer? Wat zijn de gevolgen van een eventuele ontwikkeling van de Westflank voor Abbenes? Blijven de boerderijlinten tussen Hoofddorp en Nieuw-Vennep onberoerd of moeten zij opgaan in Park21? Deze en andere actuele dan wel toekomstige vraagstukken voeren ons terug naar de ontstaansgeschiedenis en de transformatie van de oude Meer en polder naar hun nieuwe gedaante. Zij confronteren ons met de steeds weer terugkerende vraag: *wat is de aard van onze eigen Haarlemmer-*

meerse stedelijkheid? Welke delen van het drooggelegde meer maakten een stedelijke ontwikkeling door, welke een suburbane, en welke herbergen nog steeds de landschappelijke kwaliteiten van het allereerste begin? De landschappelijke en stedenbouwkundige geconstrueerdheid – laag voor laag – van onze polder voorzien helpt om een balans te bewaren tussen moderniseren tot elke prijs en een je schrap zetten bij het oude zonder helder perspectief.

In dit hoofdstuk wordt de gedaanteverandering van de polder in *zes fasen* beschreven en van analyse voorzien. Wij laten zien hoe het ‘denken’ over *stad* en *land* – en daarbij horende opvattingen over stedenbouw en architectuur – in onze gemeente vorm hebben gekregen. We geven hierbij aandacht aan de ideeëngeschiedenis over bouwen en wonen

in Haarlemmermeer tegen de achtergrond van de landelijke veranderingen: opkomst van ruimtelijke ordening, planning, migratie, voor en na de Tweede Wereldoorlog, tot over de eeuwgrens van 2000 heen. Ook betrekken wij hierbij de invloed van de verschillende overheden en besturen bij de realisering van de veranderende ideeën en opvattingen over bouwen en wonen. Daar waar ook andere factoren, zoals economische crises of veranderde bouwtechnieken, de vorm van het gebouwde beïnvloedden en tot aanpassingen van bouwideeën en ruimte-inrichting leidden, geven we dat aan.

Wij bieden zo enerzijds inzicht in de eigen ruimtelijke ontwikkeling van de Haarlemmermeerpolder en tonen anderzijds de externe invloeden, die onze identiteit hebben meebepaald. Zo leggen we kansen

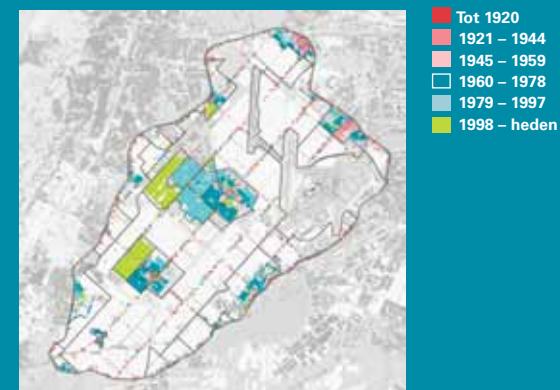
Kees van der Veer

Afbeelding 1.1
Topografische kaart 1854

Bron: Haarlemmermeer, schets van historie en ontwikkeling, Sociografisch bureau de Meerlanden (1975)

Afbeelding 1.2
Zes woningbouwfasen

Bron: Woningbestand, Haarlemmermeer, 2009

en mogelijkheden voor toekomstig ruimtelijk beleid bloot, maar wijzen we ook op vermijdbare risico's.

In ruim 160 jaar tijd heeft Haarlemmermeer zich ontwikkeld van drooggelegd meer tot een – nog steeds – afwijkend stedelijk gebied in het hart van de Randstad. De schoksgewijze gedaanteverandering stimuleert om aandachtig stil te staan bij de omslagpunten van dit proces. Zij manifesteren de specifieke kenmerken van elke fase in deze ontwikkeling en bieden daardoor een caleidoscopisch beeld van onze gemeente.

2.2 Organische groei van de polder zonder stedenbouwkundig plan

Van 1852 tot begin jaren dertig van de 20^e eeuw bepaalde de ruimtelijke structuur van de inpoldering waar gebouwd werd; stedenbouwkundige visies kwamen er, in deze eerste ontwikkelingsfase, niet aan te pas. De rechtlijnige verkaveling van de landbouwgronden als grid bood optimale mogelijkheden voor efficiënte landbouw en gold als modern en vooruitstrevend. Kort na de drooglegging vestigden zich langs de lengtewegen boeren uit het gehele land. Het waren landarbeiders en grondwerkers, die van het polderbestuur her en der het recht van opstal hadden verkregen. Door de breedte-uitleg van de kavels (200 meter) kregen de boerderijlinten een open karakter. De eerste kolonisten vestigden zich langs deze linten. Zij waren ook langs de nieuwe Ringdijk aan te treffen waar gronden het eerst droogvielen; in de buurt van een brug, om gebruik te kunnen maken van bestaande voorzieningen aan de overkant, in de op het oude land gelegen dorpen. De twee geplande dorpen (Kruisdorp en Vennepedorp) in het centrum van de polder werden gesitueerd op het kruispunt van twee centrale waterwegen. Beide dorpen zijn oorspronkelijk ontworpen als een stelsel van vier carrés met de watergangen als symmetrieassen. De overige vestigingsplaatsen groeiden ongelijk. Sommige woongemeenschappen bleven buurt-

schappen (bijvoorbeeld Aalsmeerderbrug), terwijl andere door hun gunstige ligging (bijvoorbeeld Zwanenburg) al snel tot een heus dorp konden uitgroeien. In deze eerste fase kreeg de gemeente Haarlemmermeer de haar nu nog steeds zo kenmerkende ruimtelijke structuur en beleving: vlakke, rechte vormen, lange lijnen, steeds weer langs of met zicht op water, met daarbinnen kleine buurtschappen naast grotere en omdat aan alles een eind komt de gebogen grenslijn van de Ringvaart.

Na een moeilijke beginperiode transformeerde de nieuwe polder zich economisch in ruim een halve eeuw tot een tamelijk grootschalig, innovatief en hypermodern *landbouwgebied* in de jaren twintig. De relaties met de *stad*, Amsterdam en Haarlem, beperkten zich tot de functie als militaire verdedigingslinie (Stelling van Amsterdam) en leverancier van

Voormalig station Hoofddorp
liggend op een spoortalud

landbouwproducten. De Haarlemmermeerspoorlijn werd in 1912 geïntroduceerd als mogelijkheid voor het vergroten van het afzetgebied van agrarische producten. De Haarlemmermeerpolder bleef echter voor die stedelingen een *terra incognita*.

Amsterdammers keken bij een uitje hun ogen uit bij het aanschouwen van dit open polderlandschap, getuige het volgende krantenbericht. *Het is leerzaam voor de jeugd, amusant voor de ouderen, ontspannend na inspannend standswerk. De enorme uitgestrekte velden met suikerbieten en de opvallend groote hoeveelheden sierboomen met roode bloesem alsook de compacte massa van korenschelven geven aan dit vette, door stedelingen zelden bezocht polderland een eigen karakter. (Het Nieuws van de Dag, 27 augustus 1912).* Ook **Haarlemmermeeders** moesten nog wennen aan zoveel moderne techniek. *Daar stond een*

heele school met de juf er bij, in 't speeluurtje, aangetreden aan den sluitboom om den trein, de "spoor", te zien voorbijgaan, hoewel toch al 8 dagen lang de treintjes loopen. Zelfs de dieren wisten nog steeds niet wat ze meemaakten: Waar ziet men koeien nog zóó verbaasd den trein nakijken?

Deze observaties in krantenberichten illustreren de traditionele relatie tussen stad en ommeland. Vanuit Amsterdams perspectief leek 'droog' Haarlemmermeer misschien wel het traditionele platteland 'pur sang'. Toch voldeden tussen 1850 en 1920 – evenmin als vandaag de dag – Amsterdam noch Haarlemmermeer aan de toen heersende ideaalbeelden en prototypen van stad en land. De Haarlemmermeerpolder was geen met Holland meegegroeid natuurlijk landbouwgebied, maar een inpolderings-nakomer, gemaakt, gepland en in de vroege 20^e eeuw, door de ruime verkaveling, omgevormd tot modern landbouwgebied: toen de voorhoede van Nederlandse agrarische ontwikkeling. En Amsterdam was toen allesbehalve een avant-garde stad. De Eerste Wereldoorlog had tot verarming en verdere verkrotting van de hoofdstad geleid.

2.3. Suburbanisatie als tuinstad

Halverwege de jaren twintig is er een omslag in de ontwikkeling van de polder als leefgebied wanneer een Amsterdamse Tuinstadcommissie de Badhoevebuurt als aantrekkelijk terrein bestempelt voor de aanleg van een tuindorp voor hoofdstedelijke employees. Van ver weg liggend landbouwgebied verandert polderland Haarlemmermeer in Amsterdams perspectief tot mogelijk woongebied voor Amsterdammers. De gunstige ligging ten opzichte van de Sloterbrug, met mogelijkheden voor het novum 'autobusverbinding' naar de 'kernstad', is een doorslaggevende factor. In dezelfde tijd koopt Amsterdam alvast het verwaarloosde militaire vliegveld Schiphol – terrein en gebouwen – dat in 1919 in een erbarmelijke toestand verkeerde. De eerste stedelijke invloed aan de noordkant van de polder ontpopt zich. Het gemeentebestuur van Haarlemmermeer zat niet te wachten op woonuitbreidingen op háár gebied voor stedelingen van elders. De gemeenteraad besluit in juni 1927 – met 15 stemmen tegen 4 – de medewerking tot het stichten van een tuindorp van 850 woningen te weigeren. In de polderoptiek van toen was de scheiding tussen land en stad scherp en moesten stedelijke problemen maar binnen de stad zelf opgelost worden. Met de Woningwet van 1901 in de hand was het gemeentebestuur in Amsterdam begonnen aan een schoonvegen van de onhygiënische en bouwvallige buurten van de stad, zoals de Pijp en de Jordaan. De Raad vreesde import van grote

Tuinstadachtige aankleding van Badhoevedorp

stadproblematiek en was ook huiverig voor exploitatie-verliezen.

De druk van private investeerders om – in Zwanenburg (arbeiders) en Badhoevedorp (Amsterdamse employees) te kunnen huisvesten – bleef echter groot. Om meer grip te krijgen op particuliere kapitaalverschaffers en het publieke belang te kunnen blijven waarborgen geeft de gemeenteraad in de jaren dertig aan Wieger Bruin de opdracht om een stedenbouwkundig plan te maken voor Badhoevedorp en Zwanenburg. Deze architect neemt toch een aantal elementen uit de tuinstadoptiek* op in zijn plannen: lommerrijke lanen, publiek groen, vooral eengezinshuizen waarbij de bedsteden worden ingeruild voor slaapvertrekken. De nieuwe, functionalistische ideeën van het CIAM*

kwamen in de plannen helemaal niet voor; de gemeenteraad vond deze nieuwlichterij stadsachtig en niet passend bij een agrarische gemeente.

2.4. De polder op slot door externe invloeden

De stedenbouwkundige plannen voor Badhoevedorp en Zwanenburg werden, in voorzichtige uitvoering, de eerste aanzet tot meer planmatige uitbreidingen van bestaande kernen in Haarlemmermeer. Na de Tweede Wereldoorlog stokten eerst in wederopbouw-tijd de groeimogelijkheden voor Haarlemmermeer. De verwachte groei van het vliegverkeer vanaf Schiphol beperkten de uitbreidingskansen voor Badhoevedorp en Zwanenburg. Bovendien wilden de naburige steden, met de hongersnood van de Oorlogswinter nog vers in het geheugen, de voedselproductie in het directe ommeland veilig stellen. Landbouwgrond mocht alleen geofferd voor het huisvesten van de eigen bevolking.

* Zie infoblad paradigma's voor een nadere toelichting.

Afbeelding 1.3

De ontwikkeling van Schiphol door de jaren heen

1939

1957-1961

1982-1985

2005

Bron: A. El Makhloufi (2011): Spatial-economic metamorphosis of a nebula city: Schiphol and Schiphol region during the 20th century. VU University Amsterdam (Vrije Universiteit). Amsterdam.

Voerort Schiphol

Archief gemeente Haarlemmermeer

De bescheiden bouwcontingenten, die Haarlemmermeer ter beschikking kreeg, bleven zó beperkt, dat zelfs het aantal te slopen krotwoningen in de gemeente niet noemenswaardig daalde. De groei van Schiphol dirigeerde vanaf deze periode grotendeels de west- en zuidwaartse ruimtelijke ontwikkelingsrichting van de gemeente. Aan de oostkant van de polder verdwijnt eind jaren vijftig het dorp Rijk door de eerste uitbouw van de luchthaven; de bewoners moesten verhuizen naar nieuwbouw in Rijsenhout.

De woningbouw, die in de inmiddels honderdjarige polder plaatsvindt, krijgt in deze periode trekken van de 'moderne' functionalistische stroming* in stedenbouw en architectuur. Niet licht, ruimte en inpassing in het

* Zie infoblad paradigma's voor een nadere toelichting.

landschap – toch ook typische kenmerken van deze bouwkundige stroming – voerden de boventoon, maar die andere meer pragmatische en kostenreducerende, zoals functiescheiding, het gebruik van beton, rails en hijskranen en repetitief en uniform bouwen. Dit alles wel binnen de eigenheid van de landbouwpolder waar eventuele hoogbouw associaties opriep met harde stadsheid en men beducht was voor verlies aan binding met de grond. In Nederland tref je vooral in de sociale woningbouw trekken van deze modernistische stroming aan. Daar vonden modernistische stedenbouwers en architecten, ter snellere leniging van de woningnood, de ruimte om te breken met traditionele bouw en met nostalgisch terugblikken. Het nieuwe bouwen was bewust a-historisch, alleen het heden en de toekomst telden. In Rijsenhout betrof de helft van de nieuw te bouwen huizen sociale woningbouw;

de functionalistische accenten uit die tijd tref je er nog altijd aan.

Eerste instroom van stedelingen in Hoofddorp en Nieuw-Vennep

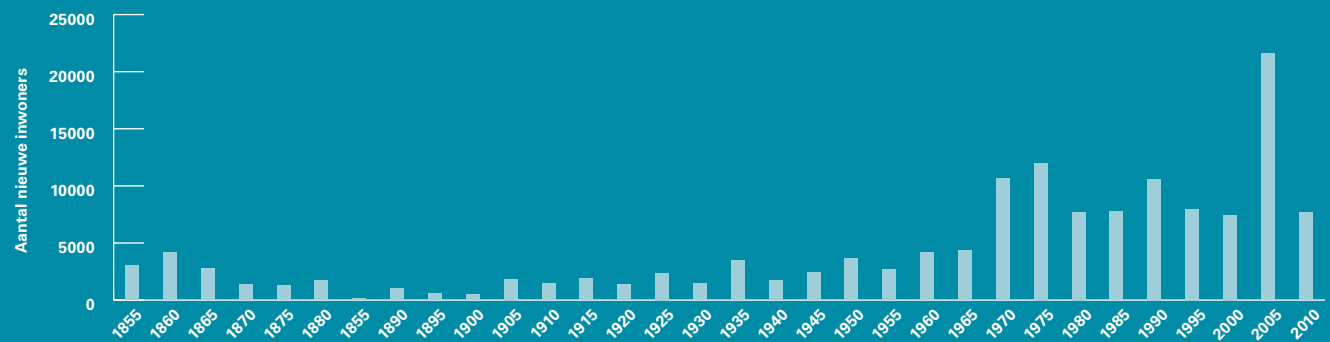
In de loop van de jaren zestig kon Haarlemmermeer meer woningen gaan bouwen. Een toenemend aantal Schipholwerkers en een nog steeds onopgeloste woningnood onder de autochtone inwoners brachten het provinciebestuur ertoe om tot een ruimer contingent te besluiten. In korte tijd ontwikkelde de gemeente de eerste wijken in Hoofddorp en Nieuw-Vennep. Deze wijken vormden een omslag in zowel de ruimtelijke als de sociale ontwikkeling van de polder. Zij werden uit één stuk ontworpen en in korte tijd gebouwd; de grote groep binnentrekkende bewoners kwamen voor het eerst voor-

Rechte lijnen in Graan voor Visch

Afbeelding 1.4

Instroom van nieuwe inwoners

Bron: CBS statline 2009 en Bevolkingsbestand, Haarlemmermeer, 2009

namelijk uit de stad. De eerste Hoofddorpse uitbreiding Graan voor Visch ontwierp men volgens het functionalistisch-modernistisch adagium van de rechte lijn. De Hoofddorpse wijk krijgt niet de hoogbouw noch de massaliteit die kenmerkend werden voor functionalistische wijken in grote steden, zoals bijvoorbeeld de Amsterdamse Bijlmer. Graan voor Visch ontstond in rechte lijnen en kreeg een heldere structuur, maar dan vooral toegepast in rijtjes doorzonwoningen, met slechts een paar flats aan de noordkant die niet hoger kwamen dan zes woonlagen. In het repetitieve rijtjespatroon (seriematige bouw) en het doornummeren van woningen tot getallen boven de 1.000 herken je tot op de dag van vandaag de drang naar geometrie, strakheid en helderheid, en de aversie tegenover alle opsmuk binnen deze bouwkundige stroming. In Nieuw-Vennep vertoont Linquenda met de flats aan de Kalslagerring zulke functionalistische kenmerken; in wijkdelen met enkel eengezinswoningen worden de eerste trekken van het woonerf* als alternatief ontwerpconcept al zichtbaar. De modernistische esthetica van de rechte lijn zou pas in Pax echt terrein verliezen ten gunste van kromme lijnen; hier ontstond de eerste wijk met woonerven. De groenstructuren zijn in deze wijk als het ware binnenstebuiten gekeerd: de buitenkanten zeer groen, en in het midden knusse woonerven, die een gevoel van geborgenheid oproepen.

2.5. Hoofddorp of Hoofdstad?

De eerste in één keer opgetrokken wijken in de jaren zeventig (Graan voor Visch en Pax) hadden het agrarische karakter van Haarlemmermeer al aanzienlijk veranderd. Wanneer de gemeente begin jaren tachtig – via de 3e Nota Ruimtelijke Ordening – de groeikernstatus van het Rijk verwerft, verandert de identiteit van de honderdjarige plattelandsgemeente definitief; nieuwe vormen van stedelijkheid en ‘buiten’ liggen in het verschiet. De opdracht om een locatie van 10.000 woningen te bouwen ten westen van Hoofddorp als opvang van niet de eigen maar de woningbehoefte van Zuid-Kennemerland werkte wederom als trekpleister op een grote groep stedelingen. Hoe ingrijpend de demografische en daarmee ook sociologische impact van deze ruimtelijke beslissing werd voor de tot dan toe agrarische en betrekkelijk lege polder blijkt uit afbeelding 1.4. De keuze om westwaarts te bouwen werd ingegeven door de ruimtelijke beperkingen van de geluidscontouren van Schiphol. Als gevolg daarvan schoven de nieuwe wijken steeds verder van het traditionele centrum af. De opmars van het woonerfidee, die de uniformiteit en anonimiteit van de functionalistische wijk moest voorkomen, werd ook in het wijkontwerp van Bornholm en Overbos toegepast. De rijksstatus als groeikern bood de gemeente financiële voordelen, maar het beperkte ook haar vrijheid om het wijkontwerp flink te beïnvloeden en de wijk een eigen kleur en sfeer te geven. Het Rijk stelde immers eisen aan woningdichtheid, bouwprogramma (koop/

huur, prijsklasse) en nabijheid van openbaar vervoer. De ongelukkige samenloop van een beperkend eisenpakket en een verslechterd economische conjunctuur in de (vroeg) jaren tachtig leidde tot een meer sobere uitvoering van Bornholm en Overbos (minder uitbundige groenaankleding en een beperking van de diversiteit in woningtypen). Zij werden bijna exacte reproducties van groeikernwijken elders in Nederland.* In de loop van de jaren tachtig deden gewijzigde ideeën over wonen, bouwen en stedenbouw hun intrede als reactie op het woonerf. Het verlaten van de rechte lijn vroeg ook een prijs: teloorgang van overzichtelijkheid en strakheid. Buurten met woonerven werden door stedenbouwkundigen allengs als onoverzichtelijk en rommelig ervaren. Een heldere scheiding tussen publiek en privaat domein was in het woonerf verruild voor andere woonwaarden.

Woonerf in Bornholm

Kees van der Veer

* Zie infoblad paradigma's voor een nadere toelichting.

Op sommige plekken was deze overgang te kras: schuurtjes, geparkeerde auto's en schuttingen belemmerden het zicht op de openbare ruimte, terwijl op andere plekken het groen een onduidelijke status had gekregen. De nu als halfslachtigheden beoordeelde kentrekken in het ontwerp en de opkomst van een meer individualistische woon- en levensstijl, maakten een ideeënrevisie onvermijdelijk. De laatste Hoofddorpse 'groeiernwijk' Toolenburg onderscheidt zich al duidelijk van de eerste twee. Oriëntering, herkenbaarheid en sociale controle werden hier opnieuw centrale punten in het ontwerp. Er kwam weer aandacht voor zichtlijnen, de straat en de stoep keerden terug, en de woonkamer kijkt weer vaker uit op de straat. Doordat de laatste wijk gebouwd is tijdens een weer opwaarts bewegend economisch tij, kreeg deze meer cachet.

Postmoderne façade in Floriande

Kees van der Veer

2.6. 'Meer marktwerking' en 'minder overheid'?

De stedenbouwkundige omslag, zichtbaar in Toolenburg, vormt een onderdeel van een veel grotere revisie in de maatschappij in de jaren negentig. Nieuwe vormen van samenleving werden talrijker; de arbeidsparticipatie van vrouwen nam sterk toe, hetgeen gewijzigde eisen stelde aan woning en woonomgeving. Het belang van de ontsluiting van een wijk neemt toe wanneer 's ochtends ouders elk naar hun werk gaan en tegelijkertijd ook nog hun kinderen op school moeten afleveren. De verzorgingsstaat doet in dezelfde periode stappen terug, met als één der consequenties dat het woningvraagstuk minder als een sociale, emancipatoire opgave wordt gedefinieerd. De overheid investeert minder zelf, biedt meer ruimte aan de markt en gaat menigmaal een publiekprivate samenwerking aan met projectontwikkelaars bij bouwprojecten. De woning wordt hierdoor, meer dan voorheen, als consumptieartikel behandeld. Het Vinex-beleid gaf vanaf 1995 de verstedelijking van Haarlemmermeer een nieuwe impuls. Haarlemmermeer diende 17.000 woningen te bouwen. Wederom is opvang van de woningbehoefte van Zuid-Kennemerland de opdracht vanuit het Rijk; en nu ook voor een deel ten dienste van Amsterdam. De gemeente besluit deze opgave over drie locaties te verdelen: het worden de wijken Getsewoud, Floriande en Stellinghof. Voor Hoofddorp vormde locatie Floriande een logische voortzetting van de eerdere westwaartse groei.

Het ruimtelijk opdringen, van nu als stedelijk habitat ontworpen gebied, wordt voor de kleine kernen Zwaanshoek en Cruquius steeds meer voelbaar. Dit versterkte de contrasten in onze gemeente. Voor Nieuw-Vennep en Vijfhuizen waren de gevolgen nog ingrijpender; zij verdubbelden zelfs in grootte. Door de grote instroom van stedelingen krijgen nu ook deze dorpen te maken met een gedaantewisseling van dorpse naar een mix van dorpse en stedelijke leefstijlen. In Haarlemmermeer kregen commerciële partijen in de Vinex-fase meer ruimte bij het invullen van woonplannen. De gemeente tekende het plan op hoofdlijnen en ontwikkelaars (in samenwerking met architecten) kleurden het plan verder in. Deze grotere marktinvoel leidde tot een rijkere schakering aan architectuur, woonconcepten en materiaalgebruik, maar ook tot het sneuvelen van ruimte voor openbaar groen om de kosten te drukken. Bij de inrichting van de openbare ruimte wordt vooral meer nadruk gelegd op beheersbaarheid en veiligheid. Als gevolg van de vergaande individualisering, was de nadruk op veiligheid inmiddels een sociale trend geworden. In de openbare ruimte uit zich deze preoccupatie met veiligheid bijvoorbeeld in het opdelen van de ruimte in compartimenten, met elk een specifieke functie. Kinderen krijgen een speeltuin, de jeugd een trapveld – vaak wel tussen hekken – en de automobilist een helder afgebakende ontsluitingsweg en een eigen parkeervak. Mogelijke conflicten in de openbare ruimte probeerden de ontwerpers van de ruimtelijke inrichting door deze 'verschatting' van de openbare ruimte uit de weg te gaan.

2.7. Conclusies en perspectieven

- De diversiteit aan ontwerpideeën over architectuur, stedenbouw en landschapsinpassing (paradigma's) leidde tot een diversiteit aan openbare ruimten: rechte lijnen; intieme woonerven; sierlijke oases langs de Ringvaartbochten, met uitzichten op polderlandschap en over het water naar de overzijde. En ook scherpe contrasten tussen landschap en stedelijk ogende bouw.
- Soms zijn deze contrasten in de openbare ruimten mooi en versterken zij elkaar. Op sommige plekken zijn zij echter veeleer weerslag van onwennigheid om te ontwerpen voor een gebied dat nog geen stad is, maar ook geen land meer. De nieuwe gedaante van Haarlemmermeer vergt samenwerking en creativiteit tussen stedenbouw en landschaps-architectuur.
- Waar contrasten ruimtelijk wel of niet scherp vorm moeten krijgen, hangt niet alleen af van de ruimteoptiek. Ook de sociale compositie van een woongebied helpt besluitvorming hierover. Vooral in de *contrastdorpen*, waar in een oud en een nieuw deel soms twee heel onderscheiden gemeenschappen leven, dien je rekening te houden met de mate van homogeniteit tussen beide. Moet je beide groepen inwoners aanzetten tot sociaal verkeer of kan je hen beter – vanwege de heterogeniteit – juist separate openbare ruimtes gunnen?
- De best geslaagde openbare ruimten, ongeacht het ontwerpidée erachter, tref je aan op plekken, buurten en wijken waar elementen aanwezig zijn zoals: een ruime groenaankleding, intieme plekjes (maar dan wel voorzien van heldere oriëntatiepunten); plekken waar de identiteit leesbaar is en waarmee je je kunt identificeren. En – hoe kan het anders in zo'n geïndividualiseerde tijd als de onze – waar de private ruimte en de publieke ruimte helder van elkaar gescheiden zijn.
- Dat fysieke ruimte niet de enig succesfactor hoeft te zijn blijkt aan de Ringvaartroute, waar weliswaar de fysieke ruimte stopt bij de waterkant, maar de virtuele tot in de verte reikt. Hier is de identiteit van de poldergemeente nog steeds herkenbaar en stuit je na bijna elke bocht op een idyllisch gelegen plek. Ook in strak stedelijke buurten compenseert uitzicht op het oude landschap de in nieuwe wijken soms wel erg krap bemeten openbare ruimte.

Wonen in het groen in Pax

Vijf 20^e-eeuwse paradigma's in architectuur, stedenbouw en landschapsinpassing

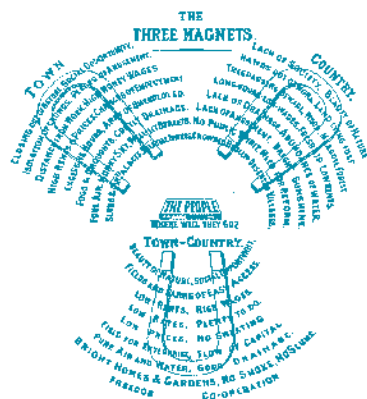
Wie rondloopt in Haarlemmermeer en zijn blik richt op straatbeeld, plein, plantsoen of uitkijkpunt neemt al verscheidenheid waar. In Hoofddorp valt bijvoorbeeld in Pax de groene weelde op, terwijl Floriande verrast met een bontheid aan kleuren, vormen en materiaalkeuzen. De verborgen, achterliggende ideeën (paradigma's), compromissen en besluiten die deze gebieden vormden tot wat ze nu zijn, dat krijgt de argeloos rondkijkende bezoeker niet direct in het vizier. Door na te gaan welke leidende bouwconcepten in de 20^e eeuw ten grondslag lagen aan de eindvorm van huizen, straten en groen, ontdek je laag voor laag de opbouw van de uiteenlopende openbare ruimten in Haarlemmermeer. Dan pas begrijp je waarom de ene wijk er ultramodern stedelijk uit kwam te zien en de ander een sober of zelfs strenge aanblik kreeg. Je begrijpt dan ook beter waarom sommige keuzes leidden tot hoogbouw, rechte blokken en collectief groen, en hoe andere juist intieme plekjes, voortuinen en binnenpleinen opleverden. Uitdieping levert niet slechts een scherpere blik op in het kijken naar wijken en gebieden; zij toont ook de redenen van veranderingen, contrasten en incongruenties erachter. Deze nieuwe kennis helpt om bij toekomstige beleidsbesluiten meer wegen in te slaan dan wanneer je louter vertrekt vanuit de direct waarneembare kennis-

laag. Daarom bieden wij in deze *Kijk op de Wijk* een beknopt overzicht van leidende ideeën, vormgeving en besluitvorming, die bepalend zijn geweest voor de uiteindelijke huidige gedaante van gebieden en openbare ruimten. Dit overzicht kan je lezen als een 'encyclopedische' toelichting op stromingen in architectuur, stedenbouw en landschapsinpassing, maar steeds met het oog gericht op Haarlemmermeer. Wij bieden een indeling in vijf fasen waarin we ideeën over architectuur en stedenbouw in hun interactie met het ruimtelijk ordeningsbeleid van het Rijk weergeven.

Engelse Garden city werd Nederlandse tuindorp of tuinwijk

De grootschalige verstedelijking, die aan de Industriële Revolutie vast zat, heeft steeds – ook in Nederland – het verlangen opgeroepen naar groen en park, nabij of tussen de urbane 'stapeling van stenen'. Ebenezer Howard raketde met zijn boek *Garden cities of tomorrow* (1898, 1902), in de late 19^e eeuw, de discussie op over fatsoenlijke woningbouw voor stadse fabrieksarbeiders. In dit boek probeerde hij drie elementen in stedelijk wonen op een alternatieve manier te verzoenen.

1. fatsoenlijke woningen voor fabrieksarbeiders;
2. niet in de stad, maar juist erbuiten in een soort modeldorp, zodat zij 'landelijk' konden wonen;
3. losstaande eengezinswoningen met groentetuinen en aan lanen.

Ebenezer Howards Tuinstadsfilosofie

Bron: Ebenezer Howard (1902), *Garden Cities of Tomorrow*

Deze poging om fabrieksarbeiders, voormalige keuterboeren of dagloners, hun woonentourage terug te geven leidde tot twee toevoegingen in Howards tuinstadconcept. Stad en land en boer en arbeider bij elkaar brengen vergde treintransport, van de fabriek in de stad naar de 'garden city' erbuiten. De investeringen, nodig voor de realisering van dit 'nieuwe wonen' kon men – in de arbeidsverhoudingen aan het eind van de negentiende eeuw – slechts verwachten van rijke filantropen. In veel landen sloeg Howards eerste idee als gedachte-spel voor een andere combinatie van stedelijkheid, en groen aan, maar pas na grondige wijzigingen van zijn tuinstad-visioen ontstonden kansen voor de realisering ervan. De garden city zou er komen, maar niet alleen voor fabrieksarbeiders; ook de middenstand zou er intrekken. Een locatie ver buiten de stad zou door spooraanleg de hele onderneming te duur maken, dus werden de garden cities tegen stadsranden aangebouwd. Om de kosten verder te drukken en ruimte te winnen hoefden de huizen niet los van elkaar; in een rijtje met tuinen en groene lanen, werd ook acceptabel. Te onzekere filantropische financiering maakte plaats voor investeringen van woningcorporaties en zakelijke investeerders. Ook in Nederland sprong men gretig in op dit idee. Na de Eerste Wereldoorlog keek men bijvoorbeeld vanuit Amsterdam, na de annexatie van Sloten in 1921, verlekkend naar de bijna lege polder aan de overkant van de Ringvaart. Daar lokten voor investeerders de locatie bij de Badhoeve-herenboerderij; en tegenover

Halfweg het gehucht waar je met de pont zo komen kon: Zwanenburg, met in de rug een bijna lege polder. Hier was de grond goedkoop en de ligging nabij de grote stad aantrekkelijk. Het Engelse tuinstad idee kreeg hier Nederlandse proporties en werd *tuindorp*.

De naoorlogse vertaling van het 'Nieuwe Bouwen' in Nederland

In de wereld van kunstenaars en architecten rond en na de Eerste Wereldoorlog waren clubs van gelijkgestemden ontstaan, zoals het Bauhaus en De Stijl, waarin men de modernisering van de grote stad als een artistiek, sociaal en technisch ideaal beschouwde. Zo'n avant-gardegroep was ook het door architecten en stedenbouwers gedomineerde CIAM (1925 e.v.). Ook Nederlandse architecten lieten zich er gelden. Door de Crisistijd kregen zij nog weinig kansen, maar na de Tweede Wereldoorlog brak hun tijd aan. Na de verwoesting van miljoenen huizen was in veel landen wederopbouw en reconstructie noodzakelijk. In Nederland waren 220.000 woningen verloren gegaan; de naoorlogse geboortegolf leidde hiermee tot een ware woningnood. Uit de CIAM-visie ontwikkelde zich nu een Nederlandse variant, die bekend werd als Modernisme/ Functionalisme. Maar *bouwkunst* en *stedenbouwvisie* zouden tot weinig succes hebben geleid als niet een organisatorische en technische updating van het hele bouwproces ermee samen waren gegaan. Prefab-onderdelen, standaardisering, grote hijskranen en railtransport op de bouwplaats maakten dit 'Nieuwe Bouwen' in hoog tempo, met

Rotterdam Vreewijk (1916), één van de eerste 'stadse' tuindorpen in Nederland

massale productie en brede politieke ondersteuning, na 1948 tot realiteit.

Het modernistisch-functionalistische programma telde vier kernelementen.

1. In woonwijken dienen de functies *wonen*, *werken*, *verkeersbewegingen* en *recreatie* strikt te worden gescheiden. Winkels werden als rij nog wel eens onder één woongebouw gedoogd, maar later naar aparte centra verschoven.
2. Middelhoge woongebouwen of hoogbouw werden de huisvesting van stadsbewoners; privétuinen werden opgeofferd voor gemeenschappelijk groen.
3. Woningbouw werd uitgevoerd in open bouwblokken. Na allerlei experimenten kwam – de Bijlmer als extreme – de hoge flatbouw, los van het verkeer, geheel (als illusie van ‘buiten’) in een groene boomweide te staan.
4. Om sneller en goedkoper te kunnen bouwen herhaalde men in de wijk het stedenbouwpatroon: een repetitie van dezelfde rijtjes uniforme huizen, aaneengeregend tot hoven en ‘stempels’.

De gevolgen van deze modernistische doctrine, aanvankelijk begroet als een staaltje van productiviteit, met de belofte van op te lossen woningnood, en overall in en nabij steden in Nederland te zien, zouden pas later met meer scepsis of hoofdschudden worden begroet.

Het woonerf in honingraatachtige herhaling

Niet in de grote stad maar in het toen middelgrote Drentse stadje Emmen werd in de late jaren vijftig een

vriendelijk alternatief aangedragen voor de massale, uniforme grootschalige functionalistische woningbouw. De stedenbouwkundige Nic de Boer introduceerde het woonerf in de woonwijk Emmerhout – een straat, eindigend in een (doodlopende) lus, met woningen daaromheen gegroepeerd; ieder erf had een garagebox om een eventuele auto in weg te werken en de parkeerplaats uit het straatbeeld te weren. De straat was weer vrij voor voetgangers en spelende kinderen. Voortuinen en achtertuinten maakten het woonerf groen; de gemeente kon er nog plantsoenen aan toevoegen. Het woonerf was gevuld met eengezinswoningen. Vorm van de woning en façade werden door De Boer niet ingevuld. Hoogbouw werd geweerd, autoverkeer naar de marge gedrongen. Bewoners werden vanzelf voorbestemd tot co-bewoners van een buurtje. Het woonerf werd als grondpatroon herhaald, al dan niet in richting gedraaid en zo ontstond een grillig honingraatachtig stelsel van erven in de wijk. Hier en daar was een entree/ uitweg naar de doorgaande wegen tussen zulke wijken. Het lag in de lijn van het concept, dat het woonervenklonter ook landschappelijk adequaat werd gelokaliseerd. Met zoveel herhaalde laagbouw was het woonvolume per hectare laag, dus nogal kostbaar. Er bleef dan in het planbestek, opvallende dissonant, weinig geld over voor ruim openbaar groen. De aversie tegen autotoegankelijke straten (en toen telde Nederland nog niet eens veel auto's!) en het draaien met het grondpatroon van de erven maakten het niet eenvoudig je in een woonerfgebied te oriënteren.

Functionalistische schets

Teruggrijpen naar het functionalistisch programma; het Neomodernisme

Hoe sympathiek de wooneerfgoed, ook voor de meeste bewoners ervan, als intiemer habitat afstak tegenover die honderden wijken met hun twee miljoen 'functionalistische' woningen, in grijze repetitie opgetrokken: er ontstond bij architecten, woningbouwcommissies, stedenbouwers en estheten al in de jaren zestig onbehagen over deze twee uitersten in de Nederlandse naoorlogse nieuwbouw. Want ook de ogenschijnlijk 'warme' buurt- en woonvormalternatieven van het wooneerf verloren hun aantrekkelijkheid bij grootschalige invulling van wijken ermee. Men begon te zoeken naar compromisvormen tussen beide uitersten. Eenvoudig was dit niet, want vertrekpunten bijten elkaar veelal als je consensus zoekt tussen divergente belangen. De architect (optiek: de woning of groepjes ervan), de stedenbouwer (optiek: vanuit gehelen kijken naar delen), de bouw-econoom (hoeveel units zijn financieel te plaatsen op een beperkt areaal) en de landschapsbeheerder (hoe een nieuwe buurt of wijk te situeren in een liefst te behouden landschap) worden in een worsteling getrokken; zonder dat duidelijk is wie de begeerde winnaar is.

In de jaren tachtig ontstond een ongemakkelijk compromis tussen het eerdere functionalisme en de latere wooneerfgoed. De rechte lijn en het open bouwblok kregen een andere invulling, de autostraat en het groen moesten accommoderen met de essentialia van het wooneerf.

Postmodernisme

In de jaren zeventig manifesteerde zich in het westen bij kunstenaars en intellectuelen een discussie over esthetica, vormgeving en massacultuur, bekend geworden onder de benaming *Postmodernisme*. 'Post' betekende hier twee verschillende dingen: een tijdsaanduiding (**na** het Modernisme), maar ook een **kritiek op** het Modernisme. Over een breed front, beeldende kunsten maar ook filosofie, begon men zich schrap te zetten tegen het vroegere (moderne) idee, dat op artistiek gebied of in het denken slechts één stijl of één waarheidsidee gelding had. Het bijzondere van het Postmodernisme bestond erin, dat het idee van één leidende unieke stijl (of waarheid) werd opgegeven. De nieuwe stijl voor de late 20e eeuw kon niet meer zijn dan een combinatie van – nu als gelijkwaardig te beschouwen – stijlen van vroeger. Deze discussie kreeg in het bijzonder in architectuur en stedenbouw – waar al decennia Bauhaus, CIAM en Modernisme de toon hadden gezet en de vormgeving gedomineerd – een opmerkelijke vertaling. Het eertijds almachtige Modernisme/Functionalisme devalueerde tot 'één van de vele stijlen'. De technisch nieuwe mogelijkheid om allerlei materiaalsoorten te combineren, de esthetische vernieuwingsimpuls om uiteenlopende kleurvlakken zonder enige hiërarchie te combineren, of divergente vormen te verweven, hielpen mee om de 'hoge' kunst van het voetstuk te halen.

Twee maatschappelijke factoren in laat-20^e-eeuws Nederland, die op zich geheel los staan van de

Emmerhout, het eerste wooneerf in Nederland

esthetische discussie rond postmodernisme, zouden vanaf 1990 toch sterk ermee interfereren. De eerste was de omslag in het decennialang gevolgde beleid ten opzichte van wonen en sociale woningbouw tijdens het kabinet Lubbers 3. De rijksoverheid trok zich vergaand terug uit de financiering van de volkshuisvesting en de aansturing van woningcorporaties, waardoor projectontwikkelaars en private investeerders een veel grotere invloed kregen op nieuwbouw en de architectuur daarvan.

De woning kreeg bij deze machtsverschuiving allengs meer betekenis als consumptiegoed dan als leefklimaat; 'verkoopt het huis door een opvallende façade' werd als thema minstens zo belangrijk op de nieuwbouwmarkt als woonkamergrrootte, inpandige garage en luxe uitvoering van keuken of badkamer. En de *tweede* was de geamendeerde versie van de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening – Vinex – waarin coalitiekabinetten (CDA en PvdA; daarna het paarse kabinet Kok) opteerden voor diversiteit in de bouw, voor grote mobiliteitsprojecten, en voor meer vrijheid in de bouwsector. Omineus was overigens, dat het aanduiden van geprefereerde bouwlocaties tot speculatieve grondaankopen had geleid, die gemeenten op achterstand zette. Het Rijk trok zich allerminst terug uit de landelijke ruimtelijke ordening, maar bleef goeddeels buiten de financiering van de nieuwbouwwijken. Naast het aangeven van een percentage vrije kavelinvulling zou dat terugtreden indirect aanzienlijke weerslag krijgen op de uiterlijke gedaante van woningen. Juist ook als die vanuit

eenzelfde grondstramien opgezet toch als rij werden uitgevoerd, – hoe gevarieerder en divergentier aan de straatkant er uitziend, des te beter, leek het nieuwe motto.

Brandevoort in Helmond, postmoderne replica van een vestingstadje

Maurits Vink

Gedaanteverandering van de polder vanuit sociaal perspectief

3.1. Van 'traditionelen' en 'netwerkstedelingen'

Onze oorsprong en de eerste stappen in onze ontwikkeling drukken een stempel op wie we zijn en zullen worden; samen bepalen ze onze identiteit. Dit geldt niet enkel voor mensen, het geldt ook voor gebieden. Door de bijzondere ontstaansgeschiedenis van Haarlemmermeer hebben de woongebieden in die eerst zo lang lege polder op uiteenlopende wijze vorm gekregen; zij zijn bovendien in verschillende periodes en met diverse tijdversnellingen gegroeid. Onze wijken en kernen werden vanuit heel diverse ideeën over bouwen en wonen (ruimtelijke paradigma's) ontworpen en onder wisselende economische conjunctuurgolven ruimer of enger uitgevoerd. Soms verliep de

aanwas geleidelijk, dan weer werd bebouwing in één keer uit de klei getrokken. Door navenante schoksgewijze instroom van nieuwe bewoners in kersverse wijken begonnen de intussen zo kenmerkende ruimtelijke contrasten ook hun 'sociale' sporen na te laten. In Haarlemmermeer is in 160 jaar een samenleving ontstaan waarin inwoners met verschillende gedragingen in heel diverse wijken en kernen soms samen en soms louter naast elkaar, leven en wonen. Deze rijke ruimtelijke schakering vindt haar evenknie in de variëteit aan samenlevingsvormen: groepen mensen die op heel diverse manieren hun leven inrichten, met hun burens omgaan, straat en openbare ruimte anders gebruiken, en bij verkiezingen uit overtuiging naar de stembus gaan of juist thuis blijven. Deze ruimtelijke én sociale veelvormigheid brengt een heel eigen potentie en dynamiek met zich mee, maar levert tegelijkertijd nieuwe vraagstukken en uitdagingen voor beleid op. Hoe bewoners met zulke uiteenlopende gedragingen met elkaar te verbinden? Hoe de openbare ruimte in de wijken adequaat vorm te geven opdat alle inwoners – ongeacht hun gedrag – zich prettig buiten kunnen bewegen, met een vertrouwd gevoel in de eigen buurt en ook tevreden in de gemeente als geheel? Hoe kunnen we de betrokkenheid van onze inwoners bij de gemeentelijke politiek verder stimuleren?

Om gemeentelijk beleid te kunnen ontwikkelen, waarin we deze diversiteit als de onze erkennen en accepteren, en om contrasten in evenwicht te houden, is kennis over deze uiteenlopende

samenlevingsvormen onmisbaar. Dit leidt tot een aantal onderzoeksvragen.

1. Welke beleidsrelevante sociale groepen kunnen we in onze gemeente onderscheiden?
2. Welke kenmerken hebben deze verschillende inwonersgroepen?
3. In welke van onze wijken zijn de verschillende groepen te vinden? Is er sprake van concentratie? Of zijn zij gelijkmatig verspreid over wijken en kernen?
4. Is een relatie waarneembaar tussen de leeftijd van de wijken en de mate van moderniteit van de daar levende bewoners?
5. In hoeverre sluit de inrichting van de openbare ruimte in Haarlemmermeere wijken aan op de wensen en behoeften van de verschillende sociale gemeenschappen?
6. Waar kunnen ruimtelijke aanpassingen leiden tot versterking van sociale structuur? En als we constateren dat mensen weliswaar naast en niet met elkaar samen leven, valt dan vast te stellen of dit eerder uitdrukking is van een gedragstijl (horend bij een bepaalde tijd en een specifieke levensfase) dan een echt sociaal probleem?

Dit hoofdstuk biedt een overzicht van groepen inwoners met gedeelde kenmerken, die leiden tot overeenkomstig gedrag. Wij doen hier ook een poging om deze groepen inwoners geografisch te lokaliseren. Wonen ze bij elkaar in bepaalde wijken, of leven zij tamelijk gelijkmatig gespreid over verschillende wijken en kernen in de gemeente? Door groepen inwoners

en wijktypen met elkaar te vergelijken ontstaat meer inzicht in welke beleidsmaatregelen specifiek ontwikkeld moeten worden naar gelang het wijktype of de inwonersgroep. Ook laten we hier zien hoe de verschillende leefpatronen zich in onze gemeente in de nabije toekomst gaan ontwikkelen. De vragen 1 t/m 4 worden in dit hoofdstuk behandeld. De overige vragen komen in hoofdstuk 2 aan bod. Daar relateren we de verschillen in openbare ruimte aan wijktype en aan de mate van tevredenheid over de woonomgeving.

3.2. Haarlemmermeerse leefpatronen ontrafeld?

Commercieel leefstijlonderzoek als kritiek op de traditionele sociale achtergrondkenmerken

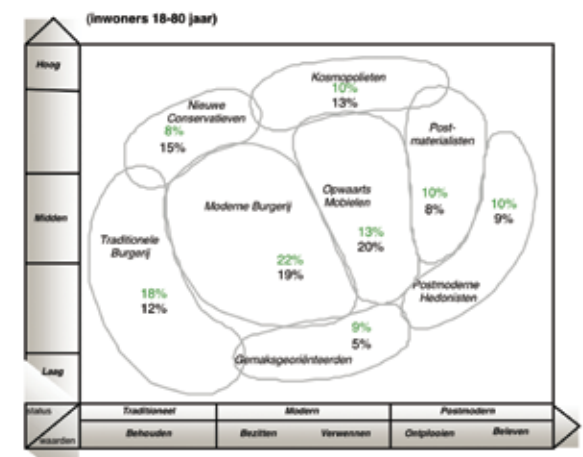
De diversiteit aan sociale groepen in Haarlemmermeer kan je ontwaren door inwoners te categoriseren op basis van factoren, die de wijze waarop zij hun leven inrichten bepalen. Die leefwijzen zijn niet altijd grillig en onvoorspelbaar; door analyse van gedragingen en motieven kan er patroon in worden ontdekt. Het analyseprobleem, hiermee verbonden, betreft niet enkel welke methode of welke clustertechniek te gebruiken. De discussie gaat ook over de te kiezen factoren om tot een categorisering te komen. Als onze samenleving voortdurend en steeds sneller verandert, is dan vol te

houden dat *dezelfde* factoren, die het leven van mensen in de 2^e helft van de vorige eeuw bepaalden, hun waarden en normen vormgaven en hun gedrag motiveerden, dat nog steeds doen? Of dienen we, opnieuw, op zoek te gaan naar factoren die het gedrag en de voorkeuren van de 21^e-eeuwer beter verklaren en voorspellen? Als het antwoord ja is, welke elementen zijn in onze huidige samenleving bepalend voor de leefwijze van mensen? Sociologen beschikken – sinds het ontstaan van hun wetenschap in de 19^e eeuw – over uiteenlopende manieren om individuen op basis van sociale kenmerken in lagen of groepen te verdelen. Ondanks de verschillen spelen bij alle sociologische stromingen de variabelen leeftijd, opleiding en inkomen een belangrijke rol. Deze factoren die het menselijk gedrag bij uitstek bepalen en inkleuren worden in de sociale wetenschappen de *traditionele achtergrond*-

Afbeelding 1.5
Leefstijlenindeling (in %) volgens marktonderzoeksbureau Motivaction

Nederlandse (groen) en Haarlemmermeerse (zwart) inwoners ingedeeld naar status en moderniteitsgehalte van hun waarden als consumenten.

Bron: Omnibusonderzoek 2002, Haarlemmermeer, 2002

kenmerken genoemd – (Ganzeboom, 1988; Pinkster & Van Kempen, 2002). Verschillen tussen mensen in o.a. het geld- en tijdsbudget leidt tot differentiatie in de manier, waarop zij hun leven inrichten en leiden. Deze sociale achtergrondkenmerken bepalen de mogelijkheden voor gedragskeuzen; zij laten tegelijkertijd ook de grenzen zien, waarbinnen individuen moeten handelen. In de afgelopen jaren zijn in het bijzonder commerciële onderzoeksbureaus bij de analyse van gedrag van mensen, in de rol van consument, gaan twijfelen aan de voorspellende waarde van de oude traditioneel-sociologische kenmerken. Welvaartstoename, democratisering van cultuur en vermindering van traditionele banden – zo luidt hun these – hebben intussen keuzevrijheid binnen het bereik van velen gebracht (Motivaction, 2002, Metaal in: S&RO, 2002). Het beperkende keurslijf van schamele welvaart, leven binnen je stand, verzuiling en aanpassing

was intussen immers afgeschud. Door sterk toegenomen welvaart en gewonnen vrijheid zouden steeds meer mensen meer keuzes hebben gekregen om naar eigen believen hun leven in te richten. Vanuit deze gedachtegang is een leefstijlonderzoek opgekomen, die de traditionele achtergrondkenmerken van de negentiende-eeuwse sociologie opzij zet. Individen worden in deze benadering in groepen ingedeeld op basis van waarden, normen, attitudes en voorkeuren (Motivaction, 2002; Smartagent, 2002; Van der Wouden & Kullberg, 2002).

Kritische kanttekeningen bij het commerciële leefstijlonderzoek

Het leefstijlonderzoek heeft in de reclame- en marketingwereld een prominente plaats verworven (Heijs et al., 2005). De smaak van consumenten wordt gereconstrueerd aan de hand van waarden, normen en

attitudes. Respondenten vullen voor dit onderzoek een vragenlijst in met een aantal stellingen. Komt hun smaak in beeld dan wordt hierop slim ingespeeld opdat de verkoop van producten toeneemt. Het commerciële leefstijlonderzoek dankt zijn succes en populariteit aan het feit dat het koopgedrag van consumenten bij hun keuze voor (vooral kleine) consumptieartikelen – zoals tandpasta en shampoo – veelal te verklaren en te voorspellen is op basis van smaak, mode- en statusgevoeligheid. Bij dit type kleine aankopen speelt de eigen financiële situatie – voor de meeste Nederlandse consumenten – een ondergeschikte rol. De financiële bestedingsruimte biedt voor dit type aankopen dan ook geen verklaring of voorspelling voor de keuzes, die consumenten daadwerkelijk gaan maken. In dit soort gevallen lijken smaak en voorkeur inderdaad bepalend voor het gedrag.

Compacte zes-lagenbouw in Graan voor Visch

Villa's in Vrijshot

Bij de keuze voor dure consumptiegoederen blijkt smaak niet de doorslaggevende factor

Dat bovenstaand verklaringsmodel van consumenten-gedrag evenwel niet op gaat voor de groep mensen, die op of net boven het sociaal minimum leeft, is evident. De keuzevrijheid van deze groep beperkt zich immers tot het zich wel dan niet aanschaffen van producten ter leniging van de basislevensbehoeften. Minder evident en dus interessanter is de vraag of het verklaringsmodel wel altijd opgaat voor de meer welvarende groep? Is dit consumentenmodel ook toe te passen bij grotere of kapitale aankopen zoals een woning of een auto? En hoe zit het met het keuzegedrag bij meer welvarende groepen als het om beslissingen van een andere orde gaat? Bijvoorbeeld als de keuze cruciale beslissingen in het leven betreft, zoals wel of geen kinderen krijgen? Of, minder existentieel, maar voor de samenleving niet minder relevant: of bewoners wel of niet aandacht hebben voor hun burens, of bij verkiezingen, wel of niet hun stem uitbrengen?

In de *leefstijlen vs traditionele achtergrondkenmerken*-discussie nemen wij het volgende standpunt in: keuzes voor dure goederen (zoals voor een auto of een woning) worden nog steeds en vooral bepaald door de beschikbare financiën of de gezinssituatie/levensfase, waarin mensen verkeren; dit geldt ook voor de meer seculiere of welvarende delen van de bevolking. Pas in tweede instantie spelen ook waarden, smaak en status een rol bij keuzes en gedrag. Het keuzegedrag van mensen hangt ook aan het begin van de 21^e eeuw in sterke mate af van de mogelijkheden en beperkingen, die hen vanuit sociale achtergrondkenmerken wordt opgelegd. Wanneer je beslissingen of gedragswijzen wil

verklaren, die je niet direct kan herleiden tot consumentengedrag, zijn de traditionele sociologische kenmerken zelfs nog relevanter. Een standpuntbepaling binnen deze discussie is bij het doen van lokaal onderzoek een must, want steeds vaker wordt het commerciële leefstijlonderzoek – in plaats van sociaalwetenschappelijke analyse – ook door overheden ingezet bij de ontwikkeling van beleid, met name op het gebied van wonen en ruimtelijke ordening. Het risico hierbij is dat woongebieden worden ontwikkeld op basis van veronderstelde smaak en voorkeuren van potentiële bewoners, terwijl de daadwerkelijke keuze voor een woning of wijk uiteindelijk door heel andere motieven bepaald gaat worden. Een prognose over woonkeuzes, gebaseerd op verkeerde factoren, kan ertoe leiden dat nieuwe wijken feitelijk worden bevolkt door inwoners, waarvoor de wijk oorspronkelijk **niet** was ontworpen. Met alle sociale en beleidsgevolgen van dien. Voorzichten, voor een vermoede inwonersgroep voorspeld, bedacht en ontworpen, zouden wel eens niet of onvoldoende kunnen aansluiten op de behoeften van de echte bewoners die er zijn komen wonen. Dit voorbeeld demonstreert dat het beleidsmatig riskant is om behoeften en leefpatronen in kaart brengen op basis van louter smaak en overtuigingen of van versimpelde normen, waarden. Daadwerkelijk gedrag en gemaakte keuzes kunnen dan sterk afwijken van de geprognosticeerde wensen en voorkeuren van mensen. De tekortkomingen van het commerciële leefstijlmodel hebben nog méér en serieuzere nadelen voor (lokaal) beleid. Het model reduceert de mens tot consument.

Voor een (lokale) overheid is een inwoner echter veel meer dan dat alleen. Een inwoner van de gemeente is bewoner, buur, werknemer en forens of hoofd van een huishouden. Als bejaarde is hij drager van het collectieve geheugen van de gemeenschap, en als jongere de belofte van een mogelijke toekomst. Overheidsbeleid dient niet primair gebaseerd op modes en grillen of op volatiele en dus slecht voorspelbare keuzes. Het dient primair focus te krijgen vanuit een visie, geïnspireerd door de ideologie van de representanten (bestuur) van diezelfde politieke gemeenschap(en) en gebaseerd op kennis over die lokale gemeenschap(en). Burgers hebben het beleid niet louter naar eigen smaak te kiezen. Een groot deel hiervan is immers verplichtend (denk aan belastingen, openbare orde of veiligheid). De burger is als object van deze beleidsterreinen alles behalve consument. De smaak van de burger is bij beleids-

ontwikkeling dan ook minder leidend dan bij product-ontwikkeling voor de markt. Overheidsbeleid komt voort uit de ‘strijd’ tussen politieke ideologieën, die zich elk weer een andere ideale samenleving voorstellen. Om tot – het algemeen belang dienende – besluiten te kunnen komen is niet zozeer de preferentie van de burger als consument van belang, maar eerder de kennis over de wijze waarop de verschillende gemeenschappen in de maatschappij leven. Aangezien de leefwijze – zoals eerder beschreven – lang niet altijd wordt bepaald door wensen en voorkeuren, groeperen wij in ons onderzoeksalternatief inwoners toch volgens een aantal traditionele achtergrondvariabelen. Bovendien heeft de overheid een verplichting ten aanzien van groepen inwoners, die zelf niet over voldoende middelen beschikken (geld, kennis, gezondheid of tijd) om zulke keuzes te maken.

Leefpatronenconstructie ten behoeve van beleid: een alternatief voor het leefstijlenmodel

Hoewel de scherpste kanten van de sociale ongelijkheid in Nederland zijn weggenomen, blijken sociale verschillen nog steeds groot genoeg om invloed te hebben op de levenskansen en leefpatronen van mensen (Judt, 2010) ook in de rijke gemeente Haarlemmermeer. Met name de verschillen in het beschikbare geld- en tijdsbudget, en de aanwezigheid van kennis en vaardigheden blijken bepalend te zijn voor de uiteenlopende manieren, waarop men het leven inricht (Ganzeboom, 1988). Aan veel gedragingen hangt een prijskaartje, waarbij de invloed van het beschikbaar inkomen een basaal element is om rekening mee te houden. Een voorbeeld, een alleenstaande met een beperkt inkomen zal zijn vrije tijd vaker in de eigen buurt doorbrengen dan een welgesteld gezin, met de financiële armslag om attracties buiten de gemeente op te zoeken.

Behalve met geldelijke kosten is gedrag ook verbonden met de factor tijd. Iemand die een avond naar de schouwburg wil, moet niet alleen het kaartje kunnen betalen en de transport ernaar toe, maar ook, avonden er voor vrij makend, tijd er voor (over) hebben. Activiteiten kunnen immers onderscheiden worden naar de mate waarin zij beslag leggen op het geldbudget dan wel op het tijdsbudget. De aantrekkelijkheid van deze gedragsalternatieven loopt uiteen naargelang de beschikking over tijd en geld. Wie over veel geld beschikt, maakt minder om geldelijke kosten dan iemand die niet rijk is. Wie veel tijd heeft kan zich veroorloven

om langdurig vrijetijdsbesteding te koesteren. Tijd en geld zijn sterk bepalende factoren voor gedrag. Differentiaties in leefpatronen kunnen ook worden bepaald door verschillen in kennis en vaardigheden. Niet iedereen heeft de capaciteiten om hetzelfde werk uit te voeren en om even productief te zijn. Dit hangt af van de kennis en competenties waarover men beschikt. Dit geldt niet alleen voor arbeid, maar ook voor de onderwerpen als vrijetijdsbesteding en politieke participatie. Niet iedereen beleeft plezier aan een klassiek concert of aan politieke beschouwingen. Voor deze zaken geldt, dat men er meer plezier aan kan beleven wanneer men op dat gebied meer kennis en vaardigheden heeft. Aangezien de competenties onder mensen niet gelijk verdeeld zijn, kunnen die bijdragen tot de verklaring van het verschil in de leefwijze van mensen (Ganzeboom, 1988).

Determinanten van gedrag en hun operationalisering

In dit onderzoek gaan wij ervan uit dat leefpatronen primair bepaald worden door vier determinanten: de beschikking over *geld*, over *tijd*, over *kennis en vaardigheden*, en over *gezondheid*. Om een verband te kunnen leggen tussen sociale achtergrond en leefpatronen is het dus nodig om sociale posities te karakteriseren naar de besteedbare tijd, het beschikbare inkomen, de kennis en vaardigheden die zij met zich meebrengen, en de gezondheid waarover men beschikt. Dit doen wij door de sociale achtergrond als volgt te operationaliseren:

1. *Besteedbaar inkomen (als indicatie voor de beschikking over geld)*

De beschikking over geld wordt bij uitstek bepaald door het besteedbaar inkomen van een gezin. Inkomensverschillen zijn verantwoordelijk voor een groot aantal variaties in leefpatronen. In wat voor huis en wijk mensen wonen, waar zij hun vrije tijd doorbrengen, het al dan niet beschikken over een auto: dat zijn als ‘keuzen’ een direct gevolg van de hoeveelheid geld die men kan besteden.

2. *Leeftijd (als indicatie voor de beschikking over tijd)*

De hoeveelheid beschikbare tijd is direct gerelateerd aan de levensfase, waarin iemand verkeert. Boven de 65 jaar verrichten de meeste mensen geen arbeid meer en heeft men meer tijd om bijv. mantelzorg of vrijwilligerswerk te verrichten. Op de drukste tijd van je leven, wanneer je loopbaan en kinderen moet combineren is tijd heel schaars. De levensfase waarin iemand verkeert, is de meest directe determinant van de tijd waarover hij beschikt¹.

3. *Opleiding (geschooldheid als indicatie voor de beschikking over kennis en vaardigheden)*

De verschillen in kennis en vaardigheden laten zich het beste indiceren door scholingsniveau en opleiding van mensen. Opleidingsverschillen vormen in veel onderzoek de belangrijkste determinant van gedragskeuzen.

4. *Gezondheid (als indicatie voor de actieradius en bepaalde lichamelijke vaardigheden of beperkingen)*

In dit onderzoek beschouwen we de gezondheidssituatie eveneens als een verklarende variabele voor de leefstijl van individuen en groepen. Inwoners met fysieke en psychische gezondheidsmanco's hebben lichamelijk minder vaardigheden en vaak ook een geringere actieradius; hierdoor wordt hun keuzevrijheid duidelijk beperkt. Iemands gezondheid heeft aanzienlijke invloed op de wijze waarop hij of zij zijn leven kan inrichten.

Kortom, de leefpatronen van mensen vloeien voort uit de mogelijkheden en beperkingen die door het *besteedbaar inkomen, leeftijd, opleiding en gezondheid* worden opgelegd. Door de inwoners met behulp van een clusteranalyse² op basis van deze **vier** variabelen te clusteren, ontstaat een differentiatie in een aantal groepen, die op basis van de sociale achtergrond van elkaar verschilt. Aangezien deze sociale achtergrond de leefwijze van mensen sterk bepaalt, kan je verwachten dat ook het gedrag van de groepen inwoners op een aantal deelterreinen – vrijetijdsbesteding, sociaalruimtelijke oriëntatie, maatschappelijke participatie – differentieert. Per groep wordt het gedrag geanalyseerd door de onderscheiden sociale

posities als onafhankelijke variabele te laten fungeren, en het gedrag als afhankelijke. De samenhang van de gedragspatronen op de verschillende deelgebieden toont inzicht in het leefpatroon van de desbetreffende bewonersgroep. De onderscheiden bewonersgroepen met hun kenmerkende leefpatronen staan op het volgende infoblad beschreven.

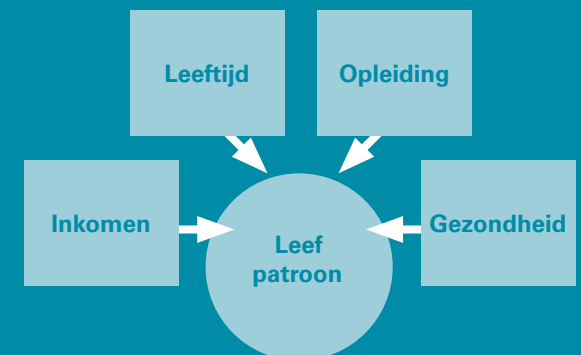
¹ De gezinssituatie wordt niet expliciet meegenomen in de analyse, omdat deze variabele

– door de sterke correlatie met leeftijd – impliciet al in het model verweven zit.

² Een analyse waarbij respondenten op basis van overeenkomsten op vooraf geselecteerde variabelen worden verdeeld in identieke, verwante en sterk verschillende groepen.

Afbeelding 1.6

Vier gedragsdeterminanten die differentiatie in leefpatronen verklaren

Differentiatie in bewonersgroepen

De traditionelen

De traditionele inwoners wonen al decennialang in de gemeente. Velen van hen zijn geboren en getogen Haarlemmermeeders. Deze groep woont geconcentreerd in de historische randkernen en in de oudere (dorps)delen van Zwanenburg, Badhoevedorp, Nieuw-Vennep en Hoofddorp. Velen zijn al wat ouder en bevinden zich in de (voor)laatste levensfase. Hun kinderen zijn meestal de deur uit; in sommige gevallen is de partner ontvallen. Door het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd is het levensritme relatief rustig en de actieradius vaak beperkter. Het dagelijks leven – vrijetijdsbesteding en familie- en vriendenbezoek – vindt

vooral plaats in de directe woonomgeving. De woontevredenheid is groot; velen zijn niet meer van plan om ooit nog te verhuizen. De *traditionelen* voelen zich sterk verbonden met de eigen buurt en met hun buurtgenoten. De concentratie van *traditionelen* in de randkernen verklaart de beperkte betrokkenheid van deze groep met het verenigingsleven in de eigen gemeente. Door de nabijheid van grotere woonplaatsen direct aan de overkant van de Ringvaart is de sociaalruimtelijke oriëntatie op Haarlemmermeer 'zelf' gering. Veel *traditionelen* zijn weinig tot niet geïnteresseerd in lokale politiek, maar brengen uit gevoel van burgerplicht wel hun stem uit. Zij hebben de stemplicht nog meegemaakt en stemmen vanuit een in hun jonge jaren opgedane gewoonte.

De zelfredzamen

De redelijk hoogopgeleide *zelfredzamen* worden vaak geplaagd door gezondheidsproblemen en lichamelijke beperkingen; zij verrichten minder betaalde arbeid. Veelal gehuwd of samenwonend: voor sociale en financiële ondersteuning kan men terugvallen op zijn/haar partner. Vaak is het besteedbaar huishoudinkomen – met mogelijk aanvullende uitkeringen – voldoende om als gezin rond te kunnen komen. De lage arbeidsparticipatie in combinatie met de, naar omstandigheden, gunstige financiële situatie biedt *zelfredzamen* voldoende geld- en tijdsbudget om zich in te zetten voor de samenleving. Het aandeel vrijwilligers (33%) en mantelzorgers (23%)¹ is in deze groep opmerkelijk hoog.

¹ Haarlemmermeer: 25% vrijwilligers, 11% mantelzorgers.

De traditionelen (5,6%)

62 jaar
gezond
tot 1.750 euro
laag opleidingsniveau

De zelfredzamen (6,2%)

53 jaar
zwakke gezondheid/chronisch ziek
meer dan 1.750 euro
midden-hoog opleidingsniveau

De kwetsbaren

De *kwetsbaren* zitten in de sociaaleconomisch meest benarde positie. Velen van hen wonen – al dan niet met kinderen – zonder partner. In tegenstelling tot de *zelfredzamen* is hun opleidings- en inkomensniveau laag: één derde komt moeilijk rond. Door beperkte financiële middelen kunnen velen zich geen auto veroorloven. Niet over een auto beschikken houdt een extra beperking van je (mobiliteits)mogelijkheden in, althans in een uitgestrekte gemeente zoals Haarlemmermeer. Hierdoor zijn de *kwetsbaren* voor hun vrijetijdsbesteding en sociale contacten aangewezen op hun directe woonomgeving. Omgang met buurtgenoten is echter geen vanzelfsprekendheid. Er tekent zich een tweedeling af: enerzijds is er sprake van hechte omgangsvormen tussen kwetsbaren in de oudere kernen en wijken, anderzijds tref je in de grootschalige moderne en in

de Vinex-wijken kwetsbaren aan die contact met burennijden of slechts spaarzaam onderhouden. In oudere kernen zijn inwoners vooral op de eigen directe woonomgeving gericht: ‘ons kent ons’ typeert de sociale situatie in deze gebieden. In recenter gebouwde wijken leven jonge gezinnen een gejaagder bestaan; zij zijn minder georiënteerd op de eigen woonomgeving (zie beschrijving ‘netwerkstedeling’). In deze wijken lopen inwoners die tot deze kwetsbare groep behoren, meer risico om sociaal geïsoleerd te raken: 1 op de 10 *kwetsbaren* geeft aan **geen** mensen te kennen waarmee zij zich verbonden voelen. Wanneer in deze wijken ook sprake is van relatieve deprivatie (een kleine groep is armer dan de meeste wijkgenoten) versterkt dit het risico op sociale uitsluiting en vereenzaming van deze toch al kwetsbare inwonersgroep.

De doorsnee-bewoners

De doorsnee-bewoners alias ‘de gemiddelde Haarlemmermeeders’ zijn in alle wijken en kernen sterk vertegenwoordigd. Hun sociaalruimtelijke oriëntatie is – zeker vergeleken met die van de traditionelen – meer gericht op regio’s buiten de gemeente: de reikwijdte van hun actieradius is groter. Deze groep voelt zich toch nog altijd verbonden met de Haarlemmermeer; zij besteden er ook een aanzienlijk deel van hun vrije tijd. De participatiecijfers van deze groep komen overeen met het Haarlemmermeerse en landelijke gemiddelde. Een kwart van hen doet aan vrijwilligerswerk en ongeveer een tiende biedt mantelzorg.

De kwetsbaren (3,9%)

58 jaar
zwakke gezondheid/chronisch ziek
tot 1.750 euro
laag-midden opleidingsniveau

De doorsnee-bewoners (32,9%)

50 jaar
gezond
tot 3.050 euro
gemiddeld opleidingsniveau

De netwerkstedelingen

De netwerkstedelingen wonen relatief kort in Haarlemmermeer. Aangetrokken door een ruime woning met tuin, in een van de postmoderne wijken Toolenburg, Floriande of Getsewoud, kwamen ze uit de grote stad naar de polder. Ook in de nieuwere delen van Lisserbroek, Vijfhuizen en Rijsenhout tref je deze recente vestigers uit de stad aan: veelal jonge, redelijk welvarende en hoogopgeleide gezinnen, met perspectief op 'meer', zowel in de woon- als werk-carrière. Het combineren van werk en gezinsleven leidt bij de meesten tot een druk levensritme. Deze 'nieuwe' Haarlemmermeesters onderhouden nog intensieve (sociale) relaties buiten de gemeente; hun actieradius is groot, soms uitwaaiend tot ver weg in het land. Zij combineren een druk gezinsleven met carrière en kennen derhalve een intensieve

mobiliteit (95% bezit één of meer auto's). Het lokale buurtleven speelt in het leven van de netwerkstedelingen een ondergeschikte rol: hun binding met de eigen buurt en met de gemeente is gering. Netwerkstedelingen komen bij gemeenteraads-verkiezingen nauwelijks naar de stembus. Hun opkomst bij Tweede Kamerverkiezingen ligt aanzienlijk hoger, want Nederland blijft wel hun scope.

De netwerkstedelingen (51,4%)

45 jaar

gezond

meer dan 1.750 euro

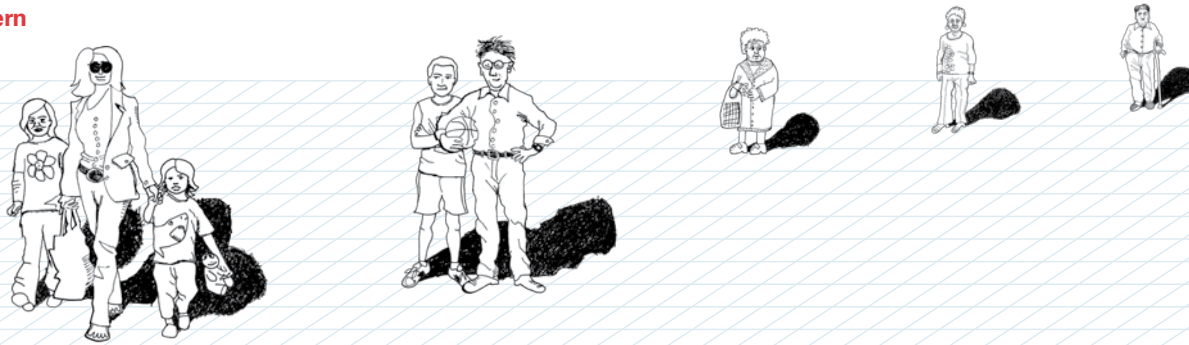
midden-hoog opleidingsniveau

Leefpatronen naar verhouding per wijktype

42

Historische kern

Contrastdorp

Mozaïekkern

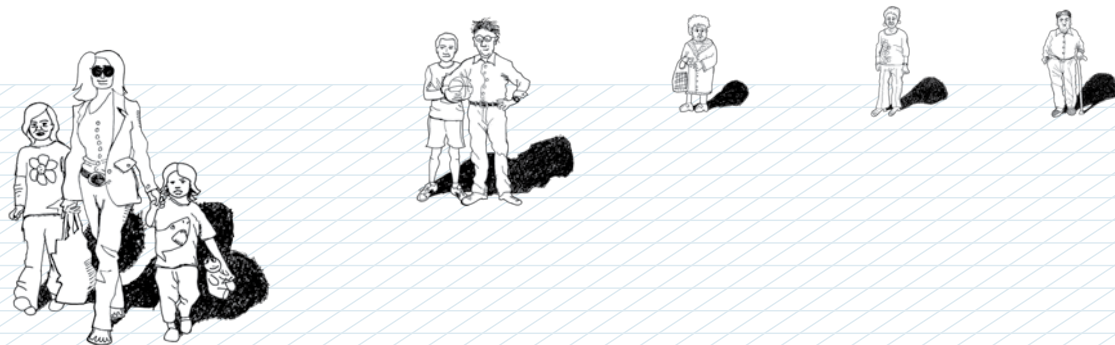
Kleine moderne wijk

Grote moderne wijk

Postmoderne wijk

3.3. Conclusies en perspectieven

- Niet alleen ruimtelijk, maar ook sociaal tref je in Haarlemmermeer (alle) fasen van modernisering aan.
- De ruimtelijke en sociale temporaliteit zijn daarbij elkaars evenbeeld: in de organisch gegroeide randkernen wonen meer *traditionelen*; in de wijken uit de jaren zeventig en tachtig tref je naar verhouding meer de *doorsnee*-bewoners; in de postmoderne Vinex-wijken hebben de netwerkstedelingen de overhand.
- De kleine inwonersgroepen – de *zelfredzamen* en de *kwetsbare bewoners* – wonen verspreid over alle wijken en kernen. Hoewel zij maar een gering deel uitmaken van de Haarlemmermeerse bevolking halen wij hen toch naar voren; beide groepen zijn ondanks geringe omvang toch beleidsrelevant.
- De demografische import van buiten, die samengaat met ons verstedelijkingsproces, laat het aandeel geboren en getogen Haarlemmermeesters – de *traditionelen* – in de historische randkernen dalen. In de Vinex daarentegen neemt dit aandeel juist toe: het hoge aandeel nieuwe stedelingen, die in de gemeente kinderen krijgt is hiervan de oorzaak.
- Door dit demografische proces zal de traditionele inwoner van de toekomst een andere zijn dan die van nu; de *netwerkstedeling* van buiten, die nu jong is, zal de hier geboren en getogene van morgen zijn. Wanneer van huis uit stedelingen, opgroeiend in de gemeente, de polder als de hunne zijn gaan beschouwen, zullen zij de belichaming vormen van poldergeschiedenis én stedelijke leefwijzen tezamen.
- Door interactie tussen bewonersgroepen kunnen de scherpste kanten van sociale tegenstellingen

afnemen. Dit proces zien we ook terug in onze contrastdorpen – zoals Rijsenhout, Lisserbroek en Vijfhuizen – waar in een oud en nieuw deel soms twee gemeenschappen met verschillende leefpatronen voorkomen. De mate en snelheid van het in elkaar opgaan van beide gemeenschappen wordt o.a. beïnvloed door de ruimtelijke aansluiting van nieuw op oud. Het ruimtelijk contrast en het gebrek aan fysieke eenheid bemoeilijkt het (deels) samen laten gaan van twee gemeenschappen¹.

- Het realiseren van een woonwijk is – anders dan het 'leefstijlen-marktonderzoek' suggereert – meer dan het voorzien in een individuele consumptieve woonbehoefte. Een wijk ontwerpen houdt ook in een samenleving creëren waarin groepen met

¹ Zie voor een nadere toelichting het wijktype contrastdorp.

Afbeelding 1.7

Verdeling van de drie meest voorkomende leefpatronen naar wijktype¹

Traditionelen

Doorsnee-inwoners

Netwerkstedelingen

kleinst
...
...
...
grootst

¹ De *Kwetsbaren* en *Zelfredzamen* kennen geen geografische concentratie in bepaalde wijken, maar komen in kleine aantallen in alle wijken van de gemeente voor. Daarom worden zij niet in bovenstaande figuren weergegeven. Eén wijktype kent slechts 1 waarde, differentiatie zoals bijvoorbeeld bestaat tussen Badhoevedorp en Zwanenburg, de oude kern van Nieuw-Vennep en de oude kern van Hoofddorp is in deze plaatjes niet zichtbaar gemaakt.

uiteenlopende achtergronden het met elkaar moeten gaan rooien. Floriande toont de problematiek die kan ontstaan als voor de sociale dimensie van het wonen onvoldoende aandacht is. De woning als consumptiegoed – groot en opvallend – heeft hier alle aandacht naar zich toe getrokken. Dit ging ten koste van de openbare ruimte die jonge kinderen – bij uitstek oververtegenwoordigd in Floriande – zo nodig hebben voor hun (bewegings)vrijheid om tot wasdom te komen. Om hen in de onbedoeld ontstane krapte toch ruimte te bieden wordt uit beschermende overwegingen het gebruik van de auto in de wijk ontmoedigd; maatregelen die weer leiden tot grote frustraties bij hun ouders. Deze Vinex-bewoners – in grote mate netwerkstedelingen – zijn door hun grote actieradius en brede sociaalruimtelijke oriëntatie namelijk sterk

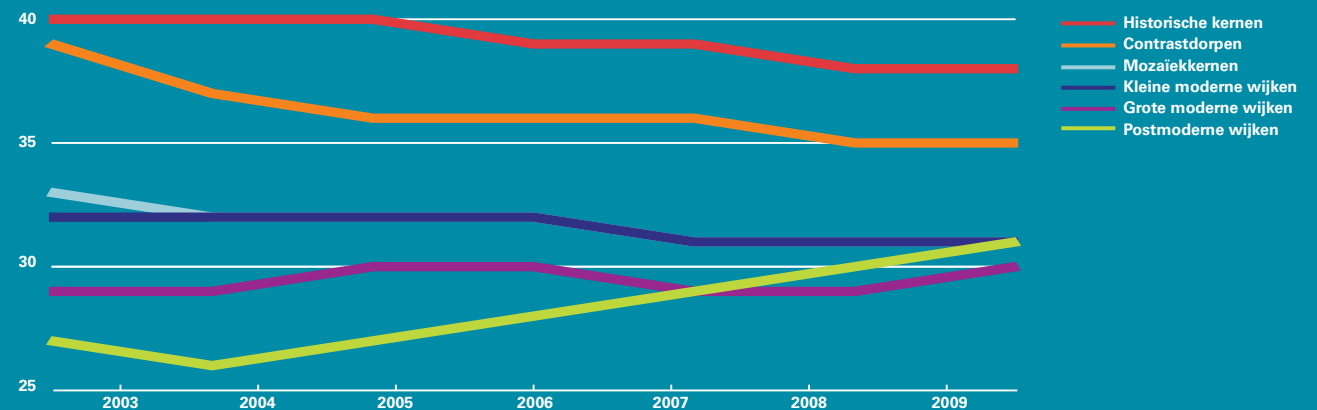
autoafhankelijk. Door nadruk op ruimtelijke vormgeving en woonsmaak van individuen vindt de inrichting van de wijk uiteindelijk onvoldoende aansluiting bij de leefpatronen van haar bewoners.

- Evenmin blijkt de ruimtelijke inrichting in Floriande in staat om mee te bewegen op de demografische ontwikkelingsgolven. Kinderen groeien op tot pubers en worden hier dan het 'kind' van de rekening. De aangelegde speelplekken voorzien dan niet meer in hun behoeften, en zij gaan als pubers zich andere delen van de openbare ruimten toe-eigenen. Medebewoners ervaren dit dan weer als overlast. De openbare ruimte blijkt hier onvoldoende flexibel om de sociale dynamiek in de wijk op te vangen; conflicten tussen groepen worden zo bijna onbewust mee ontworpen.

Afbeelding 1.8

Aandeel inwoners die in Haarlemmermeer zijn geboren en getogen, naar wijktype (in %)

Bron: Bevolkingsbestand, Haarlemmermeer, 2003-2009

Margo Oosterveen

De publieke ruimte in Haarlemmermeer

4.1. Teloorgang van de openbaarheid of nieuwe vormen van burgerschap?

Auto's rijden over de weg, kinderen spelen op straat en elke keer als we onze voordeur uit gaan, betreden we de openbare ruimte en staan we op straat. Dat de openbare ruimte een fysiek en ruimtelijk iets is lijkt een gemeenplaats. En toch bestaat deze *openbare ruimte* niet alleen uit asfalt, stenen, tegels, borden en groenstroken. Evenmin beslaat hij louter de restruimte tussen huizen en bedrijven; de *openbare ruimte* is meer dan groen en grijs alleen. Het is ook een sociaal domein, een plek waar mensen uit de buurt elkaar treffen, samen zijn, een gemeenschap smeden. Dat het ook de plek is, waar *het publieke domein* zich fysiek manifesteert, lijkt minder vanzelfsprekend. En toch is het tevens de plek om – wanneer nodig – over te gaan tot *actie*; om eventueel met borden en leuzen letterlijk *de straat op te gaan*. In deze publieke ruimte verlaten privépersonen hun thuis, de privésfeer, en nemen deel aan de maatschappelijke en politieke meningsvorming. Zij veranderen hier van privé-individueen in publieke personen. Het Tahrirplein in Egypte is recent het meest sprekende voorbeeld van hoe deze publieke ruimte zich ineens heel tastbaar in de openbare ruimte kan manifesteren.

In de interactie tussen burgers in de openbare ruimte ontstaat – mits het debat niet in geweld ontaardt – een *publieke sfeer*, een domein waarbinnen de publieke

opinie vorm krijgt. De openbare ruimte is op deze manier de materiële evenknie van de publieke ruimte, het publieke domein, de publieke sfeer (Arendt, 1958; Habermas, 1962; Sennett, 1977). Deze omschrijvingen van openbare ruimte als publieke sfeer of ruimte en als politiek domein komen wellicht ietwat abstract over, maar zijn het in de praktijk van alledag allerminst. Als een burger een signaal wil afgeven aan zijn gemeentebestuur moet hij de privésfeer verlaten, zijn huis uitgaan (al is het maar virtueel via digitale media). Als het gemeentebestuur wil weten wat er onder de bevolking leeft, reikt de horizon verder dan het Raadhuisplein alleen. De openbare ruimte valt dus niet slechts ruimtelijk en sociaal te benaderen, maar behoeft ook een politiek en bestuurlijk perspectief. Als publieke ruimte is deze ruimte niet alleen fysiek, hij is tegelijkertijd een *openbaar* 'iets', een iets dat zich tussen mensen als publieke personen afspeelt. De ruimtelijke en sociale ontstaansgeschiedenis van de openbare ruimte in Haarlemmermeer hangt samen met en heeft gevolgen voor de vorm(en) van deze (steeds) minder tastbare publieke ruimte.

4.2. Veranderd aangezicht van de publieke zaak?

Gemeenteraadsverkiezingen vormen een cruciaal onderdeel van ons democratisch systeem. Via deze lokale verkiezingen verkrijgt een gemeentebestuur steeds opnieuw democratische legitimiteit. Sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw daalt in Nederland de opkomst bij deze lokale verkiezingen. Hoewel de landelijke opkomst bij gemeenteraadsverkiezingen na een dieptepunt in 1990 op 60% bleef steken, daalde in onze gemeente de opkomst verder tot 51% in 2010. De opkomst voor de Tweede Kamerverkiezingen houdt in Haarlemmermeer daarentegen wel gelijke tred met het landelijk gemiddelde. De waargenomen daling in verkiezingsopkomst gaat in Nederland gepaard met een steeds luider gevoerde discussie over de representativiteit van het openbaar bestuur. De vertegenwoordiging van de bevolking wordt door oprukkende globalisering en verstedelijking immers steeds complexer. Neemt de diversiteit van de bevolking toe, dan wordt het politiek landschap ingewikkelder; met brede coalities waarin steeds meer partijen nodig blijken om een meerderheid te kunnen vormen. Sommigen zien de kloof tussen burger en bestuur groeien en vrezen voor het overleven van dit representatieve democratisch bestel. Stemmen is echter slechts één van de manieren om politiek actief te zijn; burgerschap komt ook tot uiting in andere, ook meer directe vormen zoals lid zijn van dorps- of wijkraad, deelnemen aan een participatie-

traject, of het doen van vrijwilligerswerk en je zo actief inzetten voor de gemeenschap. We zien dat overheden steeds meer inspanning verrichten om hun inwoners te activeren en hun aan te spreken op hun maatschappelijke en politieke verantwoordelijkheid: van participatietrajecten en inspraakavonden tot het stimuleren dat inwoners groepsgewijs helpen om de plantsoentjes in hun buurt bij te houden. Kritische geluiden over de legitimiteit en representativiteit van openbaar bestuur gaan vaak samen met scepticisme over de mate waarin burgerschap nog een wezenlijk kenmerk uitmaakt van de burger/inwoner van de 21^e eeuw. Is er sprake van tanend burgerschap, van problematische vertegenwoordiging door het openbaar bestuur? Of is er iets anders aan de hand, namelijk een omslag in de optiek hoe individuen en groepen in de 21e eeuw burger willen en kunnen zijn? Vanaf de jaren vijftig van de vorige eeuw hebben denkers zoals Arendt, Habermas, Baudrillard en Sennett zich met dit vraagstuk bezig gehouden. Zij nemen vanaf de 19e eeuw een terugtocht waar van de burger in zijn privé domein. Het publieke domein laten burgers over aan professionals van het openbaar bestuur en aan de media. Op straat en aan de keukentafel worden maatschappelijke zaken nog wel besproken, maar de publieke meningsvorming vindt toch vooral in de krant en aan de talkshowtafel plaats. Inmiddels staat ook de manier, waarop deze publieke opinie vervolgens wordt vertaald in politieke bedrijvigheid, onder druk. Deze vertaling struikelt over de vermeende 'kloof' tussen burgers en bestuur. Een kloof die een gapend gat laat zien op de plek waar de publieke

ruimte zich zou moeten bevinden. De publieke sfeer, waar de publieke opinie op en neer gaat tussen burger en bestuur, lijkt versneld op de terugtocht ten koste van het privé domein of in een sociale reproductieve, maar apolitieke sfeer. De teloorgang van het publieke domein doet het contact tussen burger en bestuur verwateren of helemaal teniet (Arendt, 1958; Habermas, 1962; Sennett, 1977). Maar gaat de analyse van deze denkers uit de 2e helft van de 20e eeuw nog steeds op aan het begin van de 21e? Is het publieke domein wel verloren gegaan? Of heeft het gewoonweg een ander aangezicht gekregen?

Je zou namelijk ook kunnen opperen dat burgers allerlei nieuwe manieren aan het uitvinden zijn om die vermalelijde kloof over te steken: via één-onderwerp allianties, inspraakmogelijkheden en nieuwe sociale media. Ook de overheid biedt met diverse vormen van interactieve

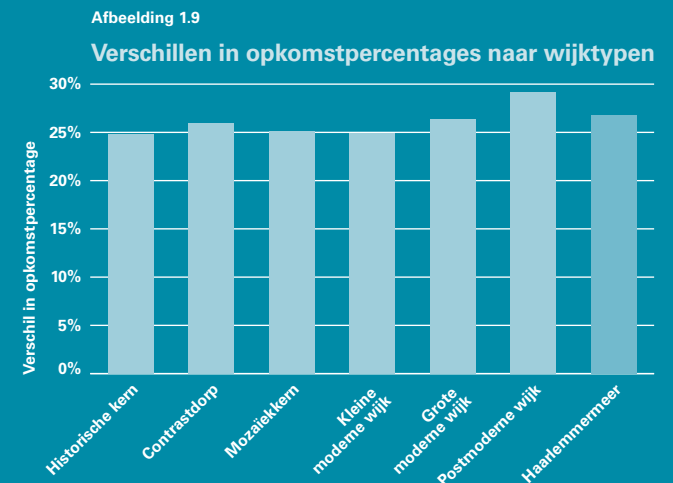
beleidsvorming, dienstverlening en communicatie een handreiking naar de overkant van de kloof. Kan je volhouden dat machthebbers – dan wel burgers – de kloof moedwillig in stand houden; zoals Habermas (1962) en respectievelijk Baudrillard (1982) soms lijken te beweren. Een zekere mate van afstand tussen burgers en bestuur is in een representatieve democratie weliswaar onvermijdelijk, maar dat hoeft niet in te houden dat binnen die afstand geen plek meer zou zijn voor een publiek domein. Rosanvallon (2008) laat zien dat er in de geschiedenis van verschillende politieke regimes heel onderscheiden vormen van *tegen-democratie* aanwezig waren in de publieke ruimte. Een democratisch systeem opvatten louter als een proces van verkiezingen en bestuursvernieuwing is volgens hem dan ook kortzichtig. De verschillende vormen van tegen-democratie die de

formele democratische instituties controleren maken wezenlijk onderdeel uit van het politieke systeem (Rosanvallon, 2008). Zoals het publieke domein in de geschiedenis verschillende actoren kende zo zijn de officiële democratische organen ook in het heden niet de enige spelers. Elke overheid die na een politiek besluit stuit op perskritiek, burgerprotest of een gang naar de rechtbank weet dit. De afstand tussen burgers en bestuur is geen kloof; veranderlijk terrein is het echter wel, verraderlijk soms ook. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR, 2010) schetst in een recente verkenning hoe de positie van het openbaar bestuur in de publieke ruimte na de Tweede Wereldoorlog in Nederland is veranderd. Eén aspect uit de analyse van de WRR is voor de Haarlemmermeer bijzonder relevant: de fragmentering van het publiek in publieksgroepen.

4.3. Pluriform Publiek

Door ontzuiling en individualisering kan je de Nederlandse bevolking niet eenvoudig meer indelen in helder afgebakende politieke groepen. De Nederlandse samenleving is meer divers geworden, opinies grilliger, en de politieke onderwerpen waarover burgers een mening kunnen hebben zijn legio. *“De ‘burger’ vormt niet langer een enkelvoudige categorie waarop een bestuur gebaseerd kan worden.”* (WRR, 2010).

De verschillen tussen groepen burgers lopen zelden nog langs klassieke politieke scheidslijnen zoals klasse en religie. Tussen 1980 en 2006 daalt het aantal leden van politieke partijen terwijl het ledental van ideële organisaties juist groeit (SCP, 2008). Eén-onderwerp-groepering zijn namelijk – anders dan de traditionele partijen – in staat om verschillende delen van het

Bron: Tweede Kamerverkiezingen 2010 en gemeenteraadsverkiezingen 2010

publiek te bedienen; deelgroepen die als het over andere onderwerpen gaat juist uiteenlopende meningen hebben. De moderne burger – deelnemer aan een publieksgroep – houdt er niet alleen hele verschillende meningen op na over uiteenlopende onderwerpen, hij gedraagt zich ook volgens verschillende leefpatronen (zie hoofdstuk 3). Deze *fragmentering van het publiek* toont ons het pluralistische karakter van de hedendaagse samenleving. Het openbaar bestuur wordt via verschillende kanalen met deze pluraliteit geconfronteerd: bij politieke besluitvorming maar ook bij beleidsuitvoering. Onderling verschillende doelgroepen vragen om gedifferentieerde benaderingen. Het openbaar bestuur moet tegenwoordig meerdere publieken tegelijkertijd bedienen, binnen een steeds complexer

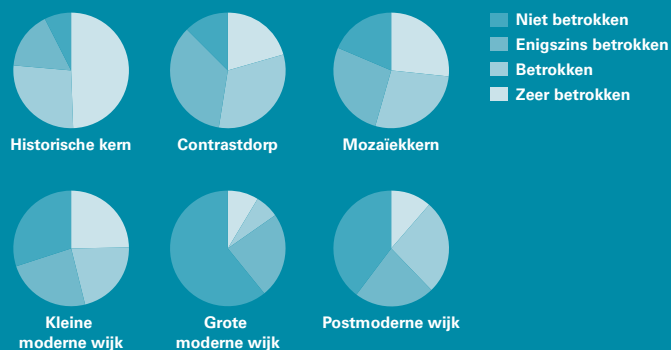
netwerk van actoren (WRR, 2010). In een gemeente waar verschillende gemeenschappen binnen een uitgestrekt grondgebied over 26 kernen verspreid wonen – zoals in Haarlemmermeer – is de fragmentering van het publiek zelfs fysiek aanwijsbaar. Inwoners van de meest recente wijken zijn op andere manieren betrokken bij de gemeentepolitiek dan inwoners van de oudere dorpen¹. De publieke ruimte krijgt voor de verschillende gemeenschappen binnen onze gemeente anders vorm. En hiermee differentieert ook de houding en afstand ten opzichte van het gemeentebestuur. Kortom, zelfs als er sprake zou zijn van een kloof is die niet overal even breed of – nog relevanter – van dezelfde aard. *‘Elke situatie is anders’*, zoals de ondertitel van een boek over de aanpak van politieke participatie luidt

(Pröpper, 2009) is een goede aanbeveling voor degenen die zich bezighouden met het dichten van de ‘kloof’. In dit hoofdstuk presenteren wij eerst een beschrijving van de verschillende publieken die zich in de Haarlemmermeerse publieke ruimte manifesteren. Wij geven vervolgens ook weer wat de aard is van de kloof. Inzicht in verscheidenheid van publieken en daarbij behorende soorten publieke ruimte(s) is bruikbaar bij beleidsvorming (met name als deze interactief is), maar komt eigenlijk overal van pas waar bestuur en burger elkaar treffen.

¹ Verkiezingsopkomst in Haarlemmermeer van 1998 tot 2009. Gemeente Haarlemmermeer, Team Onderzoek, 2009.

Afbeelding 1.10

Betrokkenheid bij dorps- en wijkraden naar wijktype in %

Bron: Inwonersenquête, Haarlemmermeer, 2009

4.4. Uiteenlopende opkomstmotieven en kiezerstypologie

Om een abstract begrip als ‘publieke ruimte’ naar de onderzoekspraktijk te vertalen (te operationaliseren) is een goed beginpunt de eerste vorm van betrokkenheid bij het openbaar bestuur: het stemgedrag¹. De meeste Haarlemmermeeders stemmen zowel bij gemeenteraadsverkiezingen als bij Tweede Kamerverkiezingen. Maar niet iedereen die stemt is ook politiek *geïnteres-*

seerd. Sommige kiezers stemmen vooral uit een gevoel van burgerplicht of uit *gewoonte*. Voor inwoners uit de stemplichttijd is gewinning vaak het belangrijkste stemmotief (Franklin, 2004). Stemgedrag uit gewoonte komt in Haarlemmermeer vaker voor in de oudere en meer traditionele kernen. Zoals in elke gemeente woont ook in onze polder een groep inwoners die niet politiek geïnteresseerd is en daarom niet opkomt (of een enkele keer en dan slechts bij Tweede Kamerverkiezingen). Deze groep houdt zich zo veel mogelijk *afzijdig* van politiek en publieke sfeer. In gemeenten met een snelle en schoksgewijze groei

zoals de onze treffen we nog een andere groep kiezers aan: de landelijk georiënteerde stemmers. Deze groep is niet of nauwelijks geïnteresseerd in gemeentepolitiek en komt niet op bij gemeenteraadsverkiezingen (of slechts uit gewoonte); maar heeft wél interesse in landelijke politiek en stemt dus wél bij de Tweede Kamerverkiezingen. In de postmoderne Vinex-wijken tref je deze groep vaker aan dan in andere wijken, voorspelbaar alleen al omdat de bewoners van de Vinex nu eenmaal minder lang in de gemeente vertoeven². Het onderscheid tussen de hiervoor beschreven kiezerstypen (de *geïnteresseerde-stemmer*, de

¹ De gegevens uit de bevolkingsenquête, waarop stemgedrag in deze publicatie is gebaseerd, betreffen de verkiezingen van 2006 (de enquête is in 2009 gehouden). De opkomstgegevens betreffen wel 2010.

² Het is niet vreemd dat sommige mensen zich meer betrokken voelen bij landelijke politiek dan bij gemeentelijke politiek. De Tweede Kamerverkiezingen zijn de belangrijkste verkiezingen in Nederland: zgn. verkiezingen van de ‘eerste orde’. De verkiezingsopkomst is hoger dan bij alle andere verkiezingen en de partijvoorkeur bij de andere ‘tweede orde’ verkiezingen wordt vaak bepaald door de voorkeur bij de Tweede Kamerverkiezing (zie voor het idee van 1e en 2e orde verkiezingen Schmitt, 2005).

Tabel 1.1

Burgerschapstijl naar interesse in politiek en naar stemgedrag

Burgerschapstijl	Interesse		Stemmen	
	Gemeentelijk	Landelijk	Gemeenteraad	Tweede Kamer
Geïnteresseerde-stemmer	Ja	Ja	Ja	Ja
Gewoonte-stemmer	Nee	Nee	Ja	Ja
Landelijke-georiënteerde-stemmer	Nee	Ja	Soms	Ja
Afzijdige burger	Nee	Nee	Nee	Soms

gewoonte-stemmer, de landelijk-georiënteerde-stemmer en de afzijdige-burger) geeft een eerste indicatie van de mate en aard van de gemeentepolitieke betrokkenheid van Haarlemmermeerse inwoners (zie tabel 1.1 en afbeeldingen 1.10-1.12).

De *geïnteresseerde-stemmer* is het meest betrokken, de *afzijdige-burger* het minst. De *gewoonte-stemmer* is op meer traditionele vormen van meedoen gericht (stemmen en inspraak via de dorps- en wijkraden). Meepraten bij dorps- en wijkraden komt dan ook vaker voor in de kleinere kernen, waar het aantal *gewoonte-stemmers* doorgaans hoger is. *Landelijk-georiënteerde-stemmers* uiten zich heel anders. Afwezigheid in dorps- en wijkraad dient niet direct geïnterpreteerd als desinteresse in politiek in het algemeen. In de Vinex-wijken zijn deze *landelijk-georiënteerde-stemmers* oververtegenwoordigd.

Politieke interesse vertaalt zich hier niet in lokaal-politieke interesse; gemeenteraadsverkiezingen laten zij passeren. De betrokkenheid van deze inwoners in de lokale politiek ontbreekt niet helemaal, maar wordt pas geprikkeld als er zaken spelen die hun dichtbij en direct aangaan. De aard van dit politiek engagement – soms niet en dan weer wel – kunnen we het best vatten met de termen *standby burgers*, of *monitorial citizens*. Burgers die over het algemeen afzijdig staan ten opzichte van politiek en publiek domein, maar die in actie komen en zich betrokken voelen zodra iets speelt wat ze na aan het hart ligt. Deze burgers hebben op dat moment ook de middelen in huis om politiek effectief te worden (Hartman, 2008). Zij voelen zich wellicht meer thuis bij nieuwere vormen van politieke betrokkenheid zoals één-onderwerp allianties, burger-initiatieven of nieuwe sociale media.

4.5. Politieke betrokkenheid en lokale binding

Constateren dat er verschillende typen burgers in Haarlemmermeer wonen is één ding, begrijpen waar die verschillen vandaan komen is van een andere orde. Om het wisselende gedrag van burgers in de publieke ruimte beter te kunnen duiden is inzicht nodig in de aard van deze verschillen. Politicologisch onderzoek wijst uit dat politieke betrokkenheid samenhangt met een reeks factoren zoals (vooral) leeftijd en opleiding (zie bijvoorbeeld Blais 2009). Bij gemeentepolitieke betrokkenheid blijkt echter nog een andere factor een rol te spelen: lokale binding. Naarmate iemand zich meer verbonden voelt met de plaats/omgeving waar hij woont, des te waarschijnlijker hij zich ook betrokken

Afbeelding 1.11

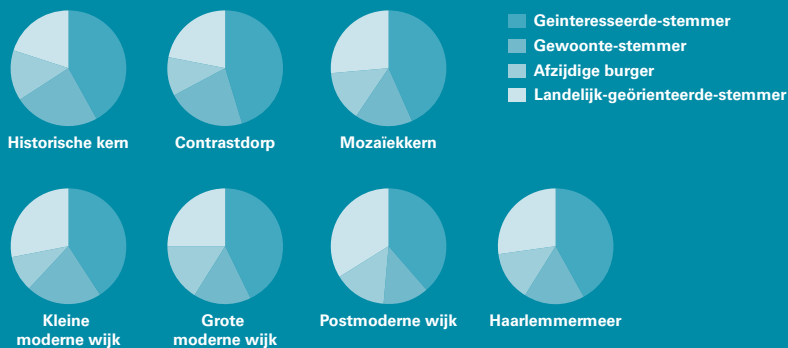
Verhouding burgerschapsstijlen in Haarlemmermeer in %

■ Geïnteresseerde-stemmer
■ Gewoonte-stemmer
■ Afzijdige burger
■ Landelijk-georiënteerde-stemmer

Afbeelding 1.12

Burgerstijl naar wijktype in %

toont bij de lokale politiek en dit ongeacht leeftijd of opleiding¹. Lokale binding blijkt een cruciaal element om lokale politiek attractief te maken voor burgers. Hoe meer lokaal gericht je bent, des te meer binding met de lokale politiek, en hoe kleiner de kloof tussen burger en bestuur (op lokaal niveau). Tenminste: wanneer we de houding van burgers bezien. In wijken waar de binding met het lokale hoog is, zou het daarom tamelijk eenvoudig moeten zijn om burgers dicht bij hun bestuur te brengen. Een traditionele aanpak – inspraakavonden en het betrekken van spelers uit het publieke domein, zoals de dorps- en wijkraden – kan hier al succesvol zijn. Op plekken waar deze lokale binding laag is – zoals in de Vinex-wijken waar mensen nog niet lang wonen,

of in de randkernen waar mensen meer gericht zijn op gebieden aan de overkant van de Ringvaart – wordt dit moeilijker. Hier moet men op zoek naar andere vormen van politieke participatie; of oog ontwikkelen voor politieke kwesties die aan weersijden van de Ringvaart spelen. Met de verschillen in politieke gemeenschappen en hun publieke domeinen in het achterhoofd kan men de politieke participatie toesnijden op de specifieke betrokkenheid van inwoners. Zowel qua onderwerp, als qua participatievorm. De rol van de dorps- en wijkraden zal daarbij ook verschillen naargelang de politieke gemeenschap die zij bedienen. Soms komt deze politieke gemeenschap overeen met de sociale inwonersgroep en dan kan de dorpsraad ook een bindende factor zijn op andere terreinen.

Dorps- en wijkraden krijgen dan ook een sociale functie. In andere wijken vallen deze sociale en politieke gemeenschappen minder samen, en is een dorps- en wijkraad slechts één van de belangengroepen, die burgers kunnen mobiliseren of door burgers gemobiliseerd kunnen worden. De sociale functie is hier minder belangrijk. Een praktijkvoorbeeld van dit verschil zien we in de twee raden in Vijfhuizen: een meer traditionele dorpsraad (Vereniging Dorp Vijfhuizen) en een meer op belangenvertegenwoordiging gerichte wijkraad in de nieuwe wijk Stellinghof (zie afbeelding 1.13)

¹ Zie voor nader uitleg de onderzoeksverantwoording op pagina 158.

Kees van der Veer

Afbeelding 1.13

Vereniging Dorp Vijfhuizen (vdv) en WijkStellinghof

In 2009 is in de VINEX-wijk Stellinghof in het dorp Vijfhuizen een wijkraad opgericht: wijkStellinghof. In de eerste nieuwsbrief van 1 januari 2009 staat in een zestal punten genoemd waarom. Het eerste punt maakt al direct het contrast duidelijk tussen beide raden:

Nieuw per 1 januari 2009

Waarom www.wijkStellinghof.nl?
1) Onze belangen werden niet goed behartigd. De oude dorpsvereniging kan prima feesten organiseren maar niet goed de belangen van onze wijk vertegenwoordigen. Stellinghof is nu ongeveer de helft van Vijfhuizen maar niemand van het vdv bestuur komt uit onze wijk. De vdv spreekt niet onze taal.

Even verderop wordt ook een andere manier van werken beschreven:

Moderne wijkraad

Het voordeel van modern opgezette wijkraad is dat we op een efficiënte manier via e-mail, website, centrale gegevensopslag, etc. eenvoudig van huis uit met elkaar kunnen samenwerken, de vergadertijd zo minimaal mogelijk is en op eenvoudige wijze de mening van ALLE wijkbewoners kunnen vragen en zelfs een stemming kunnen houden. Eenvoudiger kan het niet!

Het contrast tussen de vertegenwoordiging van deze verschillende bevolkingsgroepen – bewoners van een oude kern aan de ene kant en de bewoners van een VINEX-wijk aan de andere kant – is exemplarisch voor de verschillen tussen de inwoners van Haarlemmermeer. Het geeft daarbij weer dat de betekenis/rol van de dorps- en wijkraden voor deze verschillende groepen niet hetzelfde hoeft te zijn.

4.6. Conclusies en perspectieven

De wijken en kernen in onze gemeente verschillen niet slechts in bouwconcepten en leefstijlen; ook de politieke dimensie krijgt er niet steeds eenzelfde invulling.

- Verstedelijking bepaalt in grote mate het bestaan van de openbare ruimte en haar politieke evenknie het *publieke domein*. Waar bij traditionele verstedelijking de politieke meningsvorming zich concentreert in het centrum van de stad, levert de atypische verstedelijking in Haarlemmermeer - van plattelands-gemeente naar hybride plattelands/stedelijk gebied - pluriforme en geografisch verspreide publieken en publieke ruimtes op. Dit zien we terug in de verkiezingsopkomst in de verschillende wijken van onze gemeente, die dezelfde patronen laten zien als de verdeling van bewonersgroepen aldaar. De leefpatronen in de Haarlemmermeer (zie hoofdstuk 3) hangen sterk samen met de burgerschapsstijlen die er naar voren komen en de publieke ruimtes die er worden gevormd.
- Langs de randen van Haarlemmermeer, aan de Ringvaart, kijken de inwoners van de dubbeldorpen traditioneel eerder naar de andere kant van de vaart dan naar Hoofddorp. De afstand van het centrale bestuur naar de verder afgelegen dorpen is groot, en dus niet alleen fysiek. Nieuwe technologie maakt nieuwe manieren mogelijk om deze afstand te overbruggen: denk bijvoorbeeld aan e-participatie waarbij fysieke afstand geen factor meer is. Maar juist in deze oudere dorpskernen wonen veel

gewoonte-stemmers en traditionele inwoners; en juist hier staan de inwoners dicht bij hun dorps- of wijkraad. In deze wijken kunnen traditionele vormen van participatie daarom nog veel rendement opleveren. Bij participatietrajecten is in deze dorpen – afhankelijk van het onderwerp – de relatie met de andere kant van de Ringvaart bijzonder relevant voor de inhoud, vorm en selectie van participanten bij interactieve beleidsvorming.

- De variatie in voorgevels van de postmoderne wijken reflecteren de door individualisering gedreven en dus gefragmenteerde politieke betrokkenheid van haar bewoners. Deze wijken, ingericht op meer veiligheid en privacy, bieden de daar gevestigde netwerkstedelingen de mogelijkheid zich te onttrekken aan het lokale publieke domein. De politieke binding komt hier dan ook niet vanzelf tot stand, net zomin als de sociale binding. Dit betekent echter niet dat deze stand-by burgers geen politieke betrokkenheid zullen tonen. Zoals sociale verbanden ontstaan waar ouders elkaar treffen bij de school van hun kinderen, kunnen politiek-geladen burgers elkaar treffen bij lokale hete hangijzers.
- De netwerkstedeling is, door zijn mindere mate van worteling, een minder voorspelbare inwoner dan de traditionele. Maar hoe langer een inwoner in onze gemeente woont des te meer zal hij geworteld raken en meer binding opbouwen met zijn wijk; en uiteindelijk misschien ook met zijn gemeente. Moderne wijken met een hoge mutatiegraad zijn in dit opzicht waarschijnlijk de echte zorgenkindjes. Hier

hebben inwoners niet de tijd om tot elkaar te groeien en een publiek domein te vormen in eigen buurt. In deze wijken is mede dankzij de sociaaleconomische mindere positie van haar inwoners de verkiezingsopkomst doorgaans het laagst, ongeacht het type verkiezing. Politieke afzijdigheid lijkt hier hardnekkig en alleen te doorbreken bij onderwerpen, die de inwoners direct in de praktijk raken.

- Politieke betrokkenheid vraagt een inspanning: of dat nu is op verkiezingsdagen opkomen of op een andere manier participeren. Bij het benaderen van alle verschillende typen burgers in onze gemeente kan dit als leidraad worden genomen. Gaan stemmen is slechts een kleine inspanning die in principe invloed heeft op alle beleidsterreinen en ook nog eens op alle mogelijke manieren onder de aandacht wordt gebracht, zowel in de media als door canvas-

werk van politieke partijen. Dit maakt stemmen het ultieme participatietraject als het gaat om het trekken van participanten: er is veel aandacht voor, elke burger kan het onderwerp kiezen dat hem/haar het meest aan het hart ligt en de participant is er zeker van dat er iets met zijn input wordt gedaan. De participatiegraad (opkomst) bij de gemeenteraadsverkiezingen is nu ongeveer 50%. Dit roept de vraag op hoeveel betrokkenheid we van onze burgers mogen verwachten bij andere participatietrajecten. Zijn er manieren om de participatiegraad te bevorderen?

- De verschillende typen burgers in onze gemeente vergen elk een andere aanpak. De politiek afzijdige burger vormt de grootste uitdaging. Een burger die “niets tot weinig met gemeentepolitiek heeft” is bijzonder moeilijk te motiveren tot welke vorm van participatie dan ook. De andere twee groepen

die door de gemeente moeilijk te motiveren zijn – de landelijk-georiënteerde-stemmer en de gewoonte-stemmer – zijn daarentegen wel te prikkelen. Wat deze groepen kan activeren is de mate waarin zij zich betrokken voelen bij het onderhavige onderwerp. Onderwerpen in de eigen woonomgeving die hun directe belangen raken zijn de belangrijkste aanspoorders. Een participatietraject over abstracte gemeentebrede beleidstrajecten zoals een ‘structuurvisie’ of ‘bezuinigingen’, is voor deze inwoners een ver-van-mijn-bed-show. Pas als zo’n visie of bezuiniging gevolgen heeft ‘voor hun eigen achtertuin’ zullen deze inwoners naar een inspraakavond komen.

- Participatievraagstellingen dienen zo dicht mogelijk bij de burger te worden geformuleerd en zo concreet mogelijk gemaakt; de participatievorm dient daarbij goed aan te sluiten bij de burgers die worden aangesproken.
- Vaak wordt bij participatietrajecten gekeken naar het aantal participanten. Een groot aantal participanten interpreteert men dan als succes. Het aantal participanten is echter niet altijd en zeker niet de beste indicatie voor een succesvol participatietraject. De diversiteit van onze gemeente is geografisch en qua inwoners zo groot, dat een onderwerp vaak slechts een specifieke doelgroep belanghebbenden trekt. Het is zaak om hen aan tafel te krijgen, ook al zijn het steeds dezelfde politiek geïnteresseerde burgers. Representativiteit in participatietrajecten refereert aan alle belanghebbenden bij het onderwerp en niet – zoals men vaak per abuis denkt – aan alle

inwoners van de gemeente. In participatietrajecten gaat het primair om de kwaliteit van de input en niet om de kwantiteit. Participanten zijn inderdaad een deelgroep met een deelbelang. Dat is niet erg, sterker nog, dat is het doel van een participatietraject: de betrokkenen (ervaringsdeskundigen) mee laten denken, inspraak geven en soms mee laten beslissen over het onderwerp wat hen als groep het meeste raakt of waar zij het meest vanaf weten.

- Het verschil tussen de groep belanghebbenden bij een participatietraject en alle inwoners van Haarlemmeermeer dient bij participatietrajecten glashelder te zijn. De gemeenteraad is het enige orgaan dat alle Haarlemmermeerdere vertegenwoordigt; participanten vertegenwoordigen altijd slechts een deel. Het is de taak van het gemeentebestuur om ervoor te zorgen dat de belangen van alle verschillende inwonersgroepen worden meegewogen in de besluitvorming. Via participatietrajecten kan men veel leren van praktijkdeskundigen zoals ouders, wijkbewoners of vertegenwoordigers van specifieke groepen. De onderwerpkeuze en de mate van invloed die participanten hierbij krijgen, dient steeds een afweging te zijn tussen twee soorten input: kennis van de situatie en aanwezige belangen die participanten kunnen inbrengen én democratische besluitvorming; de laatste is uitsluitend een taak en bevoegdheid van de gekozen gemeenteraad.

De variatie in de openbare ruimte van Haarlemmermeer, met haar kenmerkende contrasten, valt op de ene plek meer op dan op de andere. Wij lichten hier vier voorbeelden van pregnante openbare ruimte uit. En we laten zien hoe oud en nieuw, soms in balans en verweven, elkaar versterken; ook tonen we hoe erg scherpe contrasten leiden tot onderbenutting van mogelijkheden. Daar blijkt dan dat men vanuit twee totaal verschillende invalshoeken heeft ontworpen: land versus stad.

Calatrava-bruggen: visuele iconen in het landschap

Harp, Citer en Luit, de Haarlemmermeerse bruggen van de Spaanse architect Calatrava, zijn architectonische kunstwerken, die nu eens niet in een traditionele stad met niveauverschillen tussen heuvel en dal staan te pronken, maar op een plat polderland. De locaties waren zorgvuldig gekozen; de bruggen dienden de oude polder te sieren met stedelijke allure. De bruggen verbinden – je zou bijna vergeten dat het functionele objecten zijn – beide oevers van de Hoofdvaart met elkaar. Zij strelen ook het oog van passanten (fietser en automobilist), en vooral de vele naar buiten kijkende reizigers in de trein op het drukke traject Rotterdam – Amsterdam. Architect/ingenieur Calatrava liet zich in zijn technisch-functioneel ontwerp inspireren door de in de polder nog dagelijks voelbare elementen

en verhief deze tot kunst. De vorm van de bruggen roept associaties op met ranke zeilschepen en witte poldervogels. Hun muzikale namen verwijzen naar het tokkelen van de wind. De Citer (de middelste van de drie) brengt de geslaagde inbedding van postmoderne architectuur in polderlandschap het best tot uitdrukking. In de wind bewegend graan en de grillige brugvorm versterken elkaar en voegen schoonheid toe aan constructie, vorm en landschap. Door vorm, richting en ligging verzoent de Citer verleden en toekomst, poldergeschiedenis en stedelijke allure, brengt herinnering en cultuur samen met functionaliteit en esthetiek.

Hoe lyrisch men zich ook over deze bruggen kan uiten, de opmerkelijke passant kan niet ontgaan dat er iets ontbreekt. De bruggen zijn weliswaar **visuele iconen** en **technisch-functionele** hoogstandjes;

maar een sociale functie kregen zij nog niet. Bij deze bruggen – hoe anders dan bij brugconstructies van deze architect elders – geen zittende mensen op bankjes, geen skatende of fietsende jongeren, geen oude mensen die een praatje met elkaar maken of gezinnen met kinderen, die een ijsje eten langs de oever van de hoofdader van Haarlemmermeer. De esthetische contrasten – door de bruggen geaccentueerde openbare ruimte – leveren schoonheid op, maar nodigen niet uit om er bij stil te blijven staan en te vertoeven. Het gebruiksgenot van inwoner/dagelijkse passant-gebruiker blijkt even kortstondig als die van de reiziger in de voorbijsnellende trein.

Calatravabrug de Citer in het landelijk gebied

Margo Oosterveen

Polderlint met vergezichten

Het Floriadeproject als proeve van stedelijk kunnen

In 1992 deed Haarlemmermeer mee aan de competitie 'Floriade-2002' en won deze prijsvraag – een projectvoorstel met stedelijke allure bij een traditioneel onderwerp – van 'echt' stedelijke concurrenten, vooral dankzij een solide ogende projectbegroting. Een gedurfde stap, want de tienjaarlijkse werltduinbouwtentoonstelling Floriade is een megaonderneming, waarbij een paar miljoen bezoekers een halfjaar lang het puikje van moderne landschapsarchitectuur – meer nog dan vooral tuinbouwtopstukken – gepresenteerd krijgen; dit in semi-permanente nieuwbouw op een daartoe geprepareerd kilometersgroot terrein. Zo'n miljoenenproject (qua financiering én verwacht bezoekersaantal) is voor welk gemeentebestuur dan ook een grote opgave: een testcase van diens bestuurlijk-organisatorisch vermogen. Aan de noordkant van Hoofddorp, vanuit het Haarlemmermeerse bos en over de barrière van de Geniedijk heen met een aansluitend gebied onder Vijfhuizen, werd naar een winnend ontwerp het terrein ontwikkeld. Twee Franse landschapsarchitecten hadden voor het kilometers lange gebied een postmoderne invulling ontworpen: met avant-gardistische constructies zoals een hoge aarden piramide, naar vliegtuig-spotten genoemd, in een geometrie van eilandjes, door water omgeven. Het Haarlemmermeerse Floriade-terrein werd een parklandschap, aangekleed met futuristische architectuur, die plaats bood aan de binnententoonstelling. Critici beoordeelden deze 'Floriade-2002' als redelijk geslaagd. Het publiek kwam in grote getale, het project

resulteerde niet in een geldelijk fiasco zoals in Zoetermeer (1992); de landschapsinrichting was verbluffend; maar de wonderlijke staaltjes gebouwen-architectuur werden het grootste succes. Alles bijeen ambiguïteiten ten top: het Floriadeproject als proeve van bestuurlijke bekwaamheid van de gemeente, een soort kritische opdracht die alleen een echte stad – geen hybride stedelijk gebied – aan zou kunnen. Georganiseerd rond een thema (landschap) dat gewoonlijk als het contrast van stadseheid geldt. Postmoderne gebouwen als trekpleisters en uitblinkers. En een symboliek van polderaarde, van natuur als water, en van het luchtruim (de verwijzing naar airport Schiphol). Wat restte na 2002 van onderneming 'Floriade 2002' en van het gebied? Bondig samengevat: natuurlijk het landschapsicoon 'Big spotters Hill', een opgeknapt bos,

een prachtig festivalterrein. Reputatie voor de gemeentelijke overheid. Én bestuurlijk de mogelijkheid om ook toekomstige omvorming van polderareaal in woonstee en landschap met gevoel voor esthetiek uit te voeren.

Floriadeterrein

Kees van der Veer

Paviljoen Haarlemmermeerse Bos

Kees van der Veer

Ogenschijnlijke stedelijkheid: stationsomgeving en Beukenhorst

Sinds de 19^e-eeuwse introductie van spoorwegen leidde men treinroutes doorgaans langs de stadsrand. In kleine dorpen, zoals toenmalig Hoofddorp in 1912, verscheen soms een enkel spoor er dwars doorheen aangelegd. Veertig jaar later verscheen het spoor voor de tweede keer in Hoofddorp; nu niet meer dorp, maar stad-in-spe. Een nieuwe reiziger of toerist, die zich hedentendage op weg begeeft naar *Hoofddorp* kan, al naderend, de indruk krijgen van een *Hoofdstad*. Of je nu vanaf Schiphol uit de spoortunnel opduikt en meteen tussen flathoge kantoren snelt; of wie vanuit het zuiden over de A4 op weg gaat naar Hoofddorp, linksboven het polderland al gauw twee hoogbouw-torens ziet opdoemen: je waant je vanuit beide richtingen aan de rand van een echte stad. Pas op

het station zelf aangekomen merk je dat een façade van moderne stedelijkheid je heeft misleid. Het station ligt helemaal niet aan een groot plein, dat met café's en winkels, rotondes en groenperken de stad naar binnen en naar buiten opent voor bezoeker of vertrekkers. Het ligt er, zonder gezellige drukte of voor reizigers aangename faciliteiten, eenzaam bij. De kantoren, die in de plaats kwamen van een bruisende stationsbuurt, zijn – ondanks hun postfunctionalistische vormgeving – slechts dagverblijven. En het station? Ook dat behelst meer dan je vluchtig kunt waarnemen; want het grijpt als concept vooruit naar 21^e-eeuws denken over openbaar vervoer en openbare ruimte. Begin jaren negentig ontworpen door architectenbureau Crouwel is het een dubbelstation op twee niveaus: een busstation, verwerkt in viaductdoorgangen onder de spoorperrons. En bedacht als een

reusachtige versnellingsbak van openbaar vervoer met vier snelheden: frequent stoppende bus, snelle Zuid-tangent, klassieke spoorwegen en HSL.

Het station van Hoofddorp met aan
weerszijden bedrijventerreinen

De Fruittuinen

Tussen station en centrum in vinden we een van de meest verrassende openbare ruimtes in Hoofddorp: de Fruittuinen. Deze en het aanpalende Wandelbos bevinden zich op de grond van een voormalig gemeentelijk vuilstortplaats. Wie het station verlaat in de richting van het centrum dat maar niet wil opdagen, komt via het Wandelbos bij de Fruittuinen, een oase van rust. In alle seizoenen staan de tuinen er attractief bij: in het voorjaar de mooie roze bloesem van de appelbomen; in het najaar met vruchten, die zich aan de voorbijganger aanbieden; in de winter – vooral bij mist – zwaaien de armen van de ongesnoeide fruitbomen je toe; en in de zomer nodigt het groene gras en de schaduw uit tot een picknick. Langs de oevers staan bedreigde inheemse soorten, zoals rietorchis en ratelaar. Op zo'n strategische plek gelegen – tussen

station en centrum in – werden de Fruittuinen menigmaal onderwerp van discussie. Bewoners van het postmoderne buurtje met dezelfde naam hebben een vereniging opgericht om deze door hen bijna als eigen tuin beleefde ruimte te beschermen tegen sloop en herontwikkeling. De Fruittuinen begrenzen aan de ene kant dat postmoderne wijkje; aan de andere kant raken zij het nieuwe cultuurgebouw aan. Ook hier weer opzienbarende contrastering van oud en nieuw in de openbare ruimte. De overgangen zijn nu aan de kant van het Cultuurgebouw louter contrasterend en versterken elkaar niet. De Fruittuinen zijn nu te weinig een collectief park en vormen geen aantrekkelijk overgang tussen station, Cultuurplein en stadscentrum. De Fruittuinen zouden aan gemeenschappelijkheid winnen indien gebruikt als Hoofddorps binnenpark, de verbinding makend tussen stationsgebied en

centrum met Cultuurplein en Cultuurgebouw. Openbare ruimte en publieke ruimte zouden hier kunnen versmelten: wandelen, uitgaan, op een terras zitten, picknicken in het park gecombineerd met pleinplezier. De verbinding tussen station en het centrum hoeft niet te lijden aan bos en tuin; mits goed ontsloten voor fietsers en voetgangers en verbonden met het centrum door zichtlijnen. Is er een betere toegang naar het centrum van een atypische stad denkbaar dan door het in haar verleden geënte bos en tuin het centrum binnen te flaneren?

De Fruittuinen en het Cultuurgebouw in het centrum van Hoofddorp (vanuit hetzelfde punt gefotografeerd)

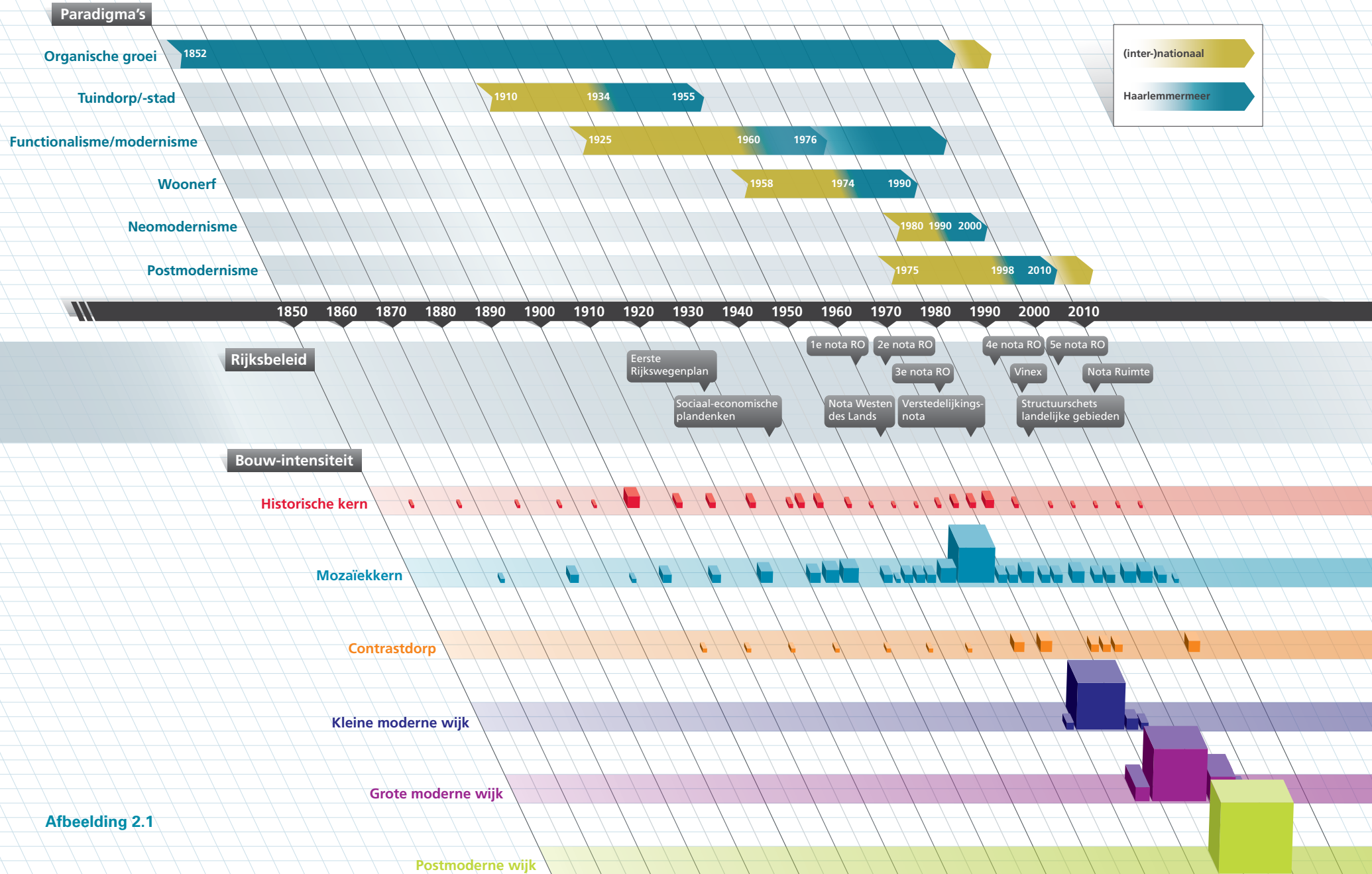
KIJK OP DE WIJK

Wijktypen

KIJK OP DE WIJK

Elementen voor een wijktypenconstructie

Afbeelding 2.1

De verschillende ideeën over bouwen en wonen (paradigma's) hebben, samen met het dominerend ruimtelijke orderingsbeleid van Rijksoverheid en Provincie sterke invloed gehad op de uiteindelijke gedaante van de gemeente. Vorm en aanblik van woongebieden en landschappen zijn ontstaan in rivaliteit en compromissen tussen paradigma's onderling en verschillende overheidslagen. Afbeelding 2.1 (linkerpagina) toont in een tijdlijn de invloed hiervan op de uiteindelijke gedaante van Haarlemmermeer. De ontwikkeling van de gemeente kreeg vorm met verschillende bouw-intensiteit, in onderscheiden periodes. In afbeelding 2.1 lees je de bouwomvang af aan de grootte van de gekleurde blokken.

Aantal inwoners

Historische kernen	10.078
Nieuwe Meer	404
Lijnden/Boesingheliede	911
Aalsmeerderbrug/Rozenburg/Oude Meer	782
Burgerveen/Leimuiderbrug	389
Weteringbrug	373
Abbenes	850
Buitenkaag	443
Beinsdorp	967
Zwaanshoek	1.600
Cruquius	814
Landelijk gebied	2.545

Contrastdorpen	11.556
Vijfhuizen	3.755
Rijsenhout	4.091
Lisserbroek	3.710

Mozaiekkernen	39.963
Hoofddorp oude kern	12.226
Nieuw-Vennep oude kern	5.175
Nieuw-Vennep Welgelegen	3.486
Zwanenburg	7.568
Badhoevedorp	11.508

Kleine moderne wijken	12.544
Graan voor Visch	3.350
Pax	5.253
Linquenda	3.941

Grote moderne wijken	34.108
Bornholm	8.135
Overbos	10.679
Toolenburg	15.294

Postmoderne wijken	34.576
Floriande	17.737
Getsewoud	16.839

Door woongebieden te groeperen naar de volgende kenmerken kwamen wij tot een wijktypenconstructie.

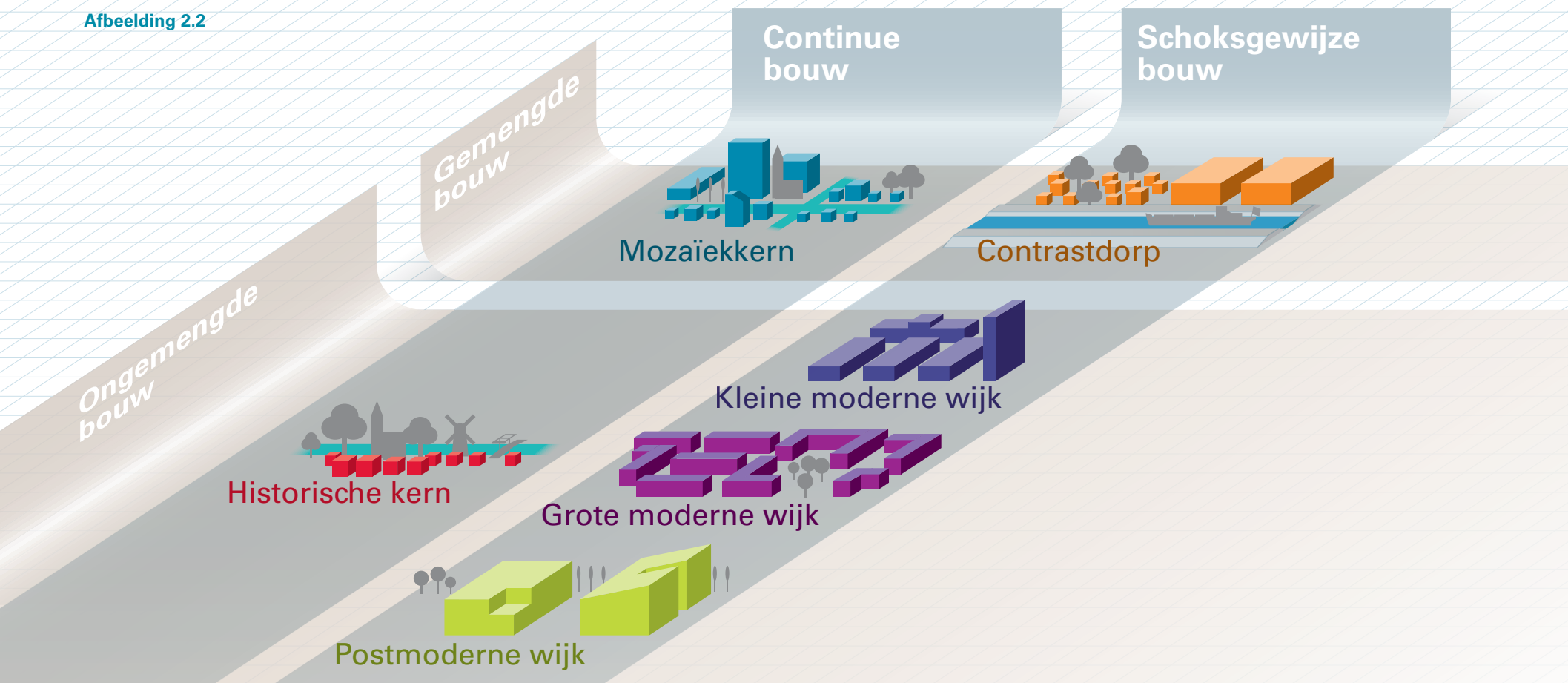
- paradigma's over stedenbouw en architectuur van waaruit een gebied is bedacht en ontworpen;
- groeitempo waarin het gebied tot stand kwam;
- maatvoering waarin een gebied als geheel werd opgeleverd;
- dwang tot bouwen vanuit andere overheden of met weerstand er tegen.

Bij de transformatie van Haarlemmermeer, met haar schoksgewijze groei, speelden temporele en geografische aspecten ook een cruciale rol. Wanneer werd een wijk gebouwd en in welk tempo? En werd de wijk binnen reeds bestaand gebied neergezet of tegen het bestaande aan, maar dan in het open landschap? Paradigma's en ruimtelijk orderingsbeleid dicteerden min of meer welke keuzes op beide dimensies gemaakt werden. In afbeelding 2.2 wordt de abrupte ontwikkelingsgeschiedenis van Haarlemmermeer logisch uiteengetrokken: bouwintensiteit en mate van menging tussen oud en nieuw op assenstelsel geplaatst. De temporele as bestaat uit de mate van continuïteit (continu/schoksgewijs). De geografische as uit de vermengingmaat tussen oud en nieuw (gemengd/ongemengd). Bij de meest recente wijken (kwadrant rechtsonder) wordt ook onderscheid gemaakt in schaalgrootte (van kleiner naar groter).

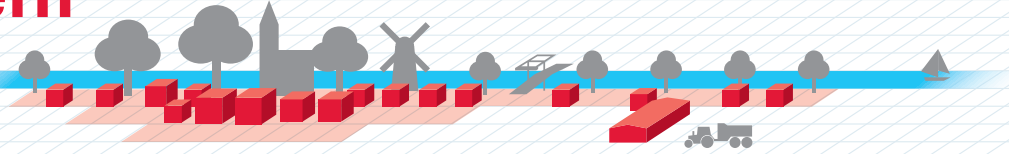
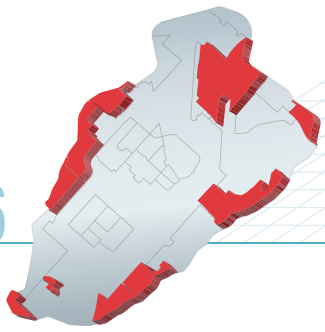
Wijktypemodel

65

Afbeelding 2.2

Historische kern

Als historische kern typeren wij de kleine 19^e-eeuwse dorpen, buurtschappen en bebouwing langs de polderlinten, die ontstonden vanuit de vroegste verkaveling van de drooggelegde grond. De gridstructuur van vaarten en tochten werd gevuld met langgerekte agrarische kavels, met aan de kopse kant boerderijen. Vanuit de lengte (noordzuid) gezien ontstonden zo boerderijlinten met een open karakter. Aan enkele dwarswegen werden landarbeidershuisjes neergezet, die soms de tand des tijds hebben doorstaan. Bij bruggen aan de Ringvaart ontstonden gehuchten toen grondwerkers en landarbeiders zich op de eerst droogvallende randen vestigden. Zo konden zij gebruik maken van de voorzieningen aan de overkant op het oude land. Binnen dit historische type valt Abbenes op door zijn afwijkende locatie: midden in het strakke poldergrid blijft het voormalig eiland nog herkenbaar.

De meeste woningen binnen dit type werden vóór 1900 gebouwd. Sindsdien zijn buurtschappen en dorpen heel geleidelijk en slechts beperkt gegroeid; het kleinschalige karakter bleef bewaard. Daar waar sprake van groei was, vond dit geleidelijk plaats. Door blijvende vermenging van wonen met bedrijvigheid ontstond op deze plekken een gevarieerde bebouwing. De variatie en kleinschaligheid maken van dit type een blijvend aantrekkelijk woongebied.

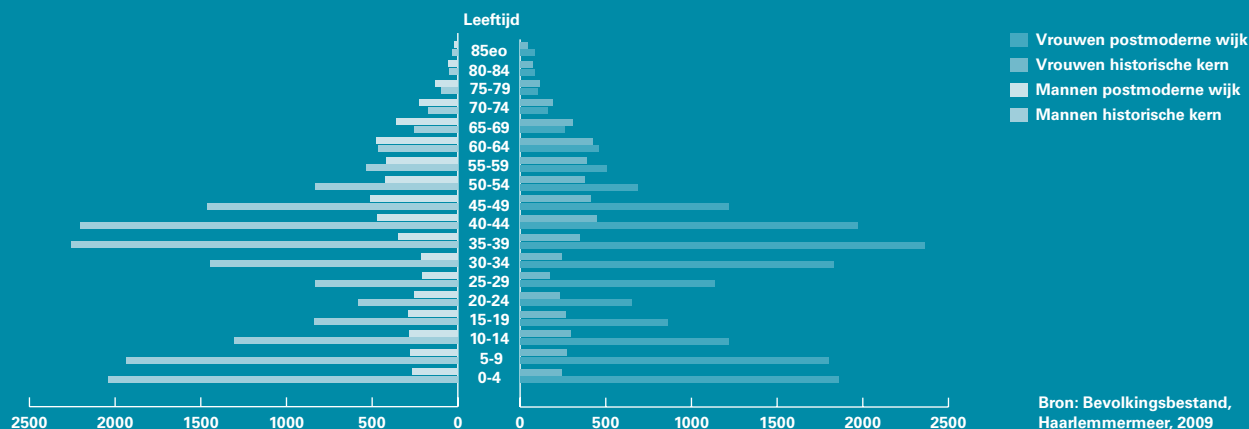
Sociale compositie

De oorsprong van dit type in de poldergeschiedenis van Haarlemmermeer zie je weerspiegeld in de sociale compositie van zijn bewonersgemeenschap(en). De inwoners van de historische kern wonen vaak al generaties lang in de gemeente. Eén op de vier inwoners (18+) zijn geboren en getogen Haarlemmermeerder.

In de historische kern wonen hechte gemeenschappen. Bewoners kennen elkaar, voelen zich thuis in hun buurt en gaan op een prettige manier om met buurtgenoten. Men komt bij elkaar over de vloer; nieuwe burens worden thuis uitgenodigd om kennis te maken. Sterke buurtcohesie heeft geleid tot een sterke sociale controle. Men voelt zich in de directe woonomgeving thuis en veilig. In de historische kern blijft men doorgaans lang wonen. De bevolking is er aanzienlijk ouder dan in de rest van de gemeente. Door het hoge percentage gepensioneerden, is de arbeidsdeelname hier laag. Meer beschikbare vrije tijd en een sterk gevoel van saamhorigheid krijgen hun weerslag in het hogere aandeel vrijwilligers: één derde zet zich in voor de ondersteuning van anderen. Vrije tijd wordt goeddeels in de eigen buurt doorgebracht.

Afbeelding 2.3

Bevolkingspiramides historische kern t.o.v. postmoderne wijk

Weids landschap

Aalsmeerderbrug, Rozenburg, Oude Meer
Abbenes
Beinsdorp
Buitenkaag
Cruquius
Burgerveen
Lijnden/Boesingeliede
Weteringbrug
Zwaanshoek

De ligging van dit historische type, veelal aan de randen van de gemeente, oriënteert de bewoners vanzelf op de aanpalende randgemeenten, zowel in het onderhouden van sociale contacten als in het gebruik van voorzieningen aldaar.

Interesse in en betrokkenheid op het lokale buurtleven is hier groot; dorps- en wijkraden floreren. Zodra zaken aan de orde komen die minder direct van doen hebben met de eigen gemeenschap, zoals bij gemeente- en landelijke politiek, verliest men zijn politieke interesse. Desalniettemin komen bewoners van de historische kern trouw op bij gemeenteraad en landelijke verkiezingen.

Openbare ruimte

De openbare ruimte in de historische kern toont nog steeds de kenmerkende elementen van de ontstaans-

geschiedenis van onze gemeente. De Ringvaart met haar dijkbebouwing en uitzicht is het meest karakteristieke element. Oudere bebouwing en functiemenging leveren een interessante en niet altijd voorspelbare woonomgeving op. Het polderlandschap, waar zichtlijnen een belangrijke rol spelen, geeft een gevoel van openheid en ruimte, en doet de daadwerkelijke fysieke krapte van de openbare buitenruimte vergeten. Oude polderwegen lopen nog dwars door een aantal kleine dorpen heen. Deze wegen, nu vaak nog steeds doorgaande routes naar dorpen aan de overzijde van de Ringvaart, zijn na zoveel decennia niet meer berekend op de huidige verkeersintensiteit. Voor oude woningen direct aan de weg levert dit veel verkeersdrukke en -overlast op.

De historische kern wordt bewoond door kleine, in de poldergeschiedenis gewortelde gemeenschap-

pen; dit gaat probleemloos samen met een externe sociaalruimtelijke oriëntatie van de inwoners.

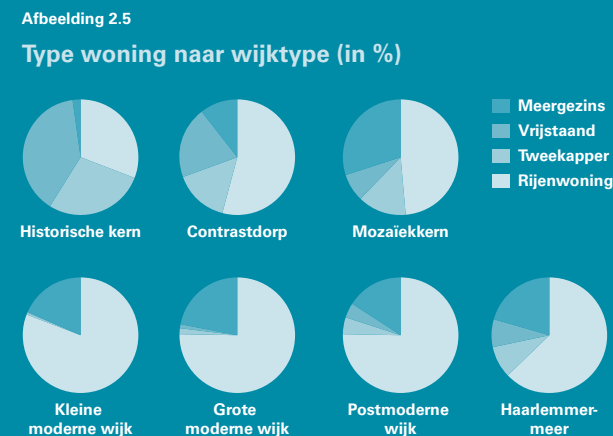
De randkernen, die tot dit type behoren, vormen vaak dubbeldorpen met kernen aan de overkant van de Ringvaart. De inwoners van de historische kern voelen zich (met Vinex-bewoners) het minst verbonden met de gemeente. Door de geografische afstand en het tamelijk lage inwonertal is men niet erg betrokken bij de 'centrale Hoofddorpse' politiek. Toch wordt er in de historische kern trouw gestemd; de hogere gemiddelde leeftijd van de inwoners is hier debet aan.

Flessenhals richting Beinsdorp

Bron: Woningbestand, Haarlemmermeer, 2009

Bron: Woningbestand, Haarlemmermeer, 2009

Wonen vermengd met bedrijvigheid

Landelijk gebied

Signalen

- De oude infrastructuur is, in de gebieden die tot dit type horen, niet altijd berekend op de huidige drukte, wat nogal wat overlast met zich mee brengt.
- De relaties met gemeenten aan de overkant van de Ringvaart, voor voorzieningen en sociale contacten, zijn hecht. De overgang van en naar de overzijde verdient dan ook aandacht: zowel infrastructureel (auto- en fietsbruggen, maar ook overgangen voor voetgangers) als qua voorzieningen en ontwerp van de openbare ruimte. Soepel vormgegeven overgangen aan weerszijden laten de Ringvaart beter uitkomen en leveren ruimtelijke kwaliteit voor beide oevers op.
- Beleid dient in deze kernen niet uit te gaan van aantallen, maar van historie, identiteit en kwaliteitsbehoud. Het geringe aantal inwoners zou er anders toe kunnen leiden dat deze kernen/gebieden niet de aandacht krijgen die ze, op grond van hun plek in de Haarlemmermeerse

Abbenes in het strakke poldergrid

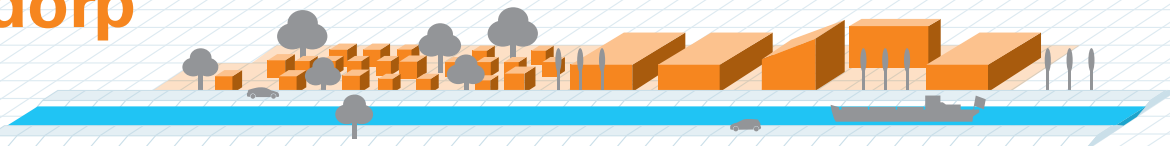
geschiedenis, verdienen. Zij verlenen de gemeente immers nog steeds een belangrijk deel van haar identiteit en schoonheid.

- De geschiedenis, die besloten ligt in deze kernen, vraagt om het betrekken van de inwoners bij mogelijke ingrepen. Traditionele participatievormen zoals dorps- en wijkraden kunnen hier goed gebruikt worden, ook wanneer een extra inspanning door de gemeente gedaan moet worden om de afstand tot 'Hoofddorp' te verkleinen. Overleg en samenwerking met besturen van de gemeente aan de overzijde over problemen met voorzieningen en infrastructuur zou het vertrouwen van inwoners in het centrale bestuur kunnen vergroten.
- Door de geringe schaalgrootte van deze dorpen lenen zij zich onderzoeksmatig minder voor kwantitatieve methoden; een kwalitatieve insteek levert hier meer kennis en inzichten op.

Wonen aan de Ringdijk

Contrastdorp

Het contrastdorp – een oud dorp met nieuwbouw-aangroei – bestaat uit twee sterk van elkaar verschillende componenten: enerzijds oude dorpsgedeelten, ontstaan langs doorgaande polderwegen en langs de Ringdijk, anderzijds moderne wijken met meer compacte bebouwing. Hierdoor is dit wijktype ruimtelijk en sociaal heterogeen. Door beperkte schaalgrootte en een ruimere opzet hebben deze kernen toch hun oorspronkelijk dorpse karakter behouden. Rijsenhout, Lisserbroek en Vijfhuizen rekenen wij tot dit type, omdat zij deze kenmerken delen, maar zij verschillen onderling naar gelang hun groeimoment. De groeistuij van Rijsenhout dateert al van de zestiger en zeventiger jaren, terwijl Vijfhuizen pas het afgelopen decennium verdubbelde. In Lisserbroek kan je meerdere groeimomenten onderscheiden. Ook de aanleiding tot groei verschilt per kern. In Rijsenhout ging het om de

huisvesting van oud-bewoners van Rijk, toen dit gehucht voor verdere groei van Schiphol moest wijken. Nieuwbouw in Vijfhuizen en Lisserbroek diende daarentegen voor de opvang van de lokale en regionale woningbehoefte. De uiteenlopende periodes waarin uitbreidingen in de drie dorpen plaats hadden, leidden tot stedenbouwkundige diversiteit. In de sociale woningbouw van Rijsenhout tref je functionalistische elementen aan, en in Stellinghof pregnante en gevarieerde architectuur uit de meest recente hyper-individualistische postmoderne tijd.

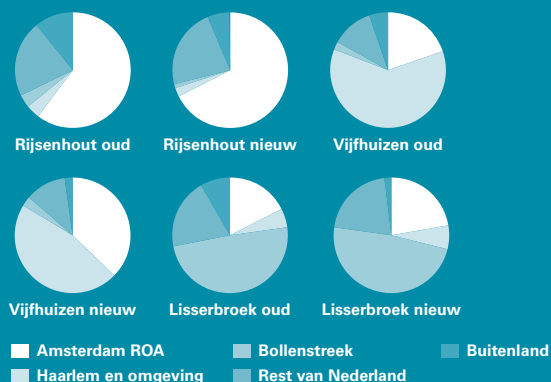
Sociale compositie

De uitbreiding van oude dorpsdelen met moderne wijken heeft in alle kernen van dit type het inwonertal verdubbeld. Toch bestaat er in het contrastdorp een sterke verbondenheid tussen buurtbewoners.

De mensen in de buurten kennen elkaar goed, hebben behoefte aan contact met hun buurtgenoten; men voelt zich er thuis. De ruimtelijke verschillen tussen oude dorpsgedeelten en nieuwe wijken zie je weer-spiegeld in de demografie. De bewoners van de nieuwe delen wonen er korter, zijn jonger en hoger opgeleid en hebben vaak kinderen. Ondanks de kortere woonduur in de nieuwe delen van het contrastdorp is het gevoel van saamhorigheid tussen inwoners ook hier sterk. Nieuwere bewoners brengen – evenals inwoners van de oudere kerngedeelten – een groot deel van hun vrije tijd door in de eigen buurt; ook zij hechten aan frequent contact met hun buurtgenoten. Het kleinschalige en dorpse karakter van deze kernen, zelfs wanneer uitgebreid met stedelijke Vinex-delen, draagt blijkbaar bij aan de sociale cohesie in de buurten. Politieke betrokkenheid in de vorm van

Afbeelding 2.6

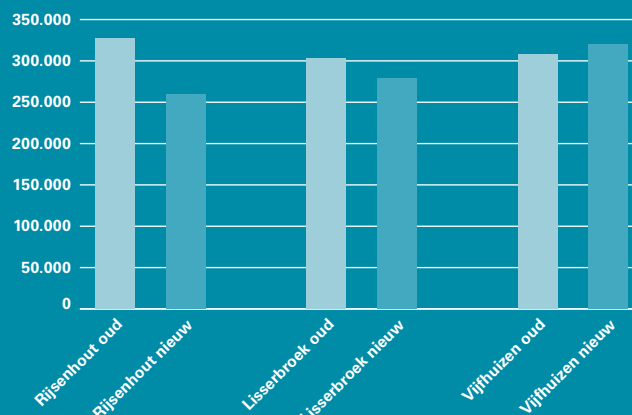
Herkomst nieuwe inwoners

Bron: Verhuisbestand, Haarlemmermeer, 2009

Afbeelding 2.7

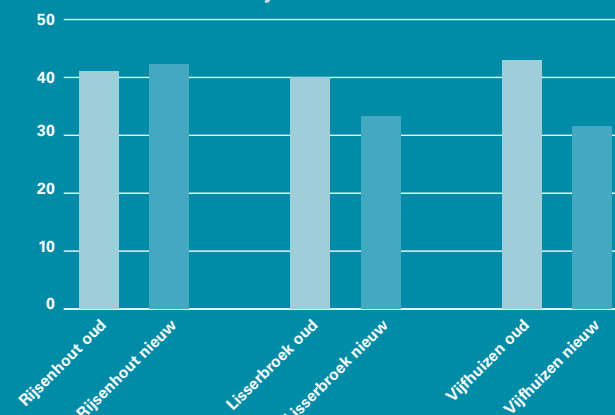
Gemiddelde WOZ-waarde

Bron: WOZ-bestand, Haarlemmermeer, 2008

Afbeelding 2.8

Gemiddelde leeftijd

Bron: Bevolkingsbestand, Haarlemmermeer 2009

interesse voor de activiteiten van dorp- en wijkraden tref je vooral aan bij inwoners van de oude delen van het contrastdorp. Een uitzondering vormen de inwoners van Vijfhuizen, waar zowel de inwoners van het oude deel als die van Stellinghof sterk betrokken zijn bij de dorps- en wijkraden. Het demografische en sociale contrast tussen beide delen van Vijfhuizen heeft er toe geleid dat inwoners van het nieuwe deel een eigen dorpsraad hebben opgericht. Inwoners, afkomstig uit de steden, vragen blijkbaar om ander-soortige vertegenwoordiging van hun woonbelangen dan inwoners uit het oudere deel.

Openbare ruimte

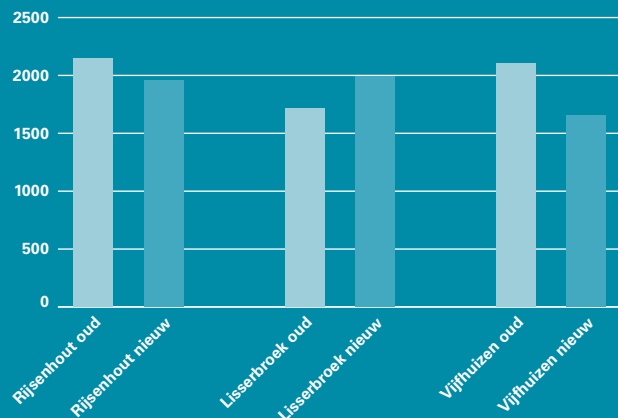
Versillen in groeistoten en bouwstijlen vonden hun weerslag in contrasterende soorten openbare ruimte. In het oude gedeelte van het contrastdorp herken je in

de openbare ruimte nog elementen uit de polder-historie. De karakteristieke dijkbebouwing aan door-gaande polderwegen van de historische kern tref je ook hier aan. Evenals de schaars aanwezige openbare ruimte die je, door zichtlijnen en grote tuinen, toch een gevoel van weidsheid geven. De zichtbare combinatie van wonen en werken ter plekke draagt in de oude dorpsdelen bij aan het levendige karakter van de kern als geheel. Door een duidelijke scheiding tussen wonen, werken, voorzieningen en infrastructuur stralen de nieuwere delen meer rust uit. Hier is de openbare ruimte niet spontaan ontstaan tussen het gebouwde of aan de buitenrand, maar bewust gepland en ontworpen: je vindt er plantsoenen, speelveldjes en speeltoestellen. De vorm ervan varieert naar bouwperiode en daarbinnen dominerende bouwstijl. In Rijsenhout anticepeerden ontwerpers in de jaren

zestig – door het functionalisme geïnspireerd – op het toenemende autogebruik en gaven de vierwieler een prominente plek in de wijk. In Vijfhuizen-Stellinghof lijken de half verharde wegen uit te stralen dat de auto er slechts te gast is. Opmerkelijk genoeg ervaren bewoners van het oude gedeelte ‘hun’ openbare ruimte als ruimer en praktischer dan de bewoners van het nieuwe gedeelte! Blijkbaar compenseren zichtlijnen op het polderlandschap de daar schaars aanwezige buitenruimte. Het toegenomen autobezit wordt – in de oude gedeeltes – opgevangen door parkeren-op-eigen-grond, terwijl dit in de nieuwe wijken in de openbare ruimte moet plaatsvinden. Ook dit kan bijdragen tot een gevoel van meer ruimte in de oudere delen van het contrastdorp. De aanleg van meer parkeerplaatsen is dan ook vooral een wens daar waar je het minder zou verwachten: in de nieuwere wijkdelen.

Afbeelding 2.9

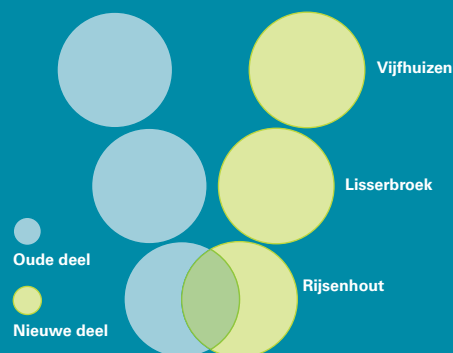
Aantal inwoners

Bron: Bevolkingsbestand, Haarlemmermeer, 2009

Afbeelding 2.10

Mate van homogeniteit tussen oude en nieuwe inwoners in het contrastdorp

Afbeelding 2.11

Contrastdorpen

■ Oud □ Nieuw
 Rijsenhout vóór 1955
 Rijsenhout vanaf 1955

Lisserbroek vóór 1984
 Lisserbroek vanaf 1984

Vijfhuizen vóór 2001
 Vijfhuizen vanaf 2001

Bron: Woningbestand, Haarlemmermeer, 2009

Contrast oud en nieuw in Vijfhuizen

Contrast oud en nieuw in Vijfhuizen

Signalen

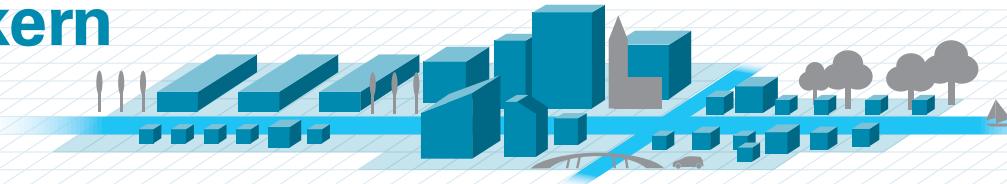
- Het contrastdorp verbindt de uiterste kanten van Haarlemmermeer: traditionele dorpsheid met een sterke groei van nieuwe stedelijkheid. Deze uitersten zijn binnen de dorpen aanwezig in uiteenlopende combinaties. Bovengenoemde ruimtelijke, sociale en politieke contrasten van traditioneel en modern, en van oud en nieuw 'dorps', en modern 'stedelijk' tonen ons het verstedelijkingsproces van onze gemeente in zijn uiteenlopende ontwikkelingsstadia. Het contrastdorp is een heuse proeftuin voor nieuwe vormen van 'dorpse' stedelijkheid en 'stedelijke' dorpsheid.
- Uit de verschillende stadia van evolutie, aanwezig in dit wijkttype, kan je opmaken dat bij nieuwbouw een aantal factoren de homogenisering van een gemeenschap bevorderen:
 - langere verblijfsduur sinds het moment van nieuwbouw;
 - doseren en faseren van nieuwbouw;
 - minder contrast tussen stedenbouwkundige concepten;
 - meer sociale gelijkheid tussen het oude en nieuwe deel.

- Verschillen tussen Vijfhuizen, Lisserbroek en Rijsenhout zijn uit deze factoren te verklaren:

	Rijsenhout	Lisserbroek	Vijfhuizen
Nieuwbouw periode	jaren '60 tot begin jaren '70	jaren '80 en na 2000	na 2000
Geleidelijkheid	in één keer meer dan verdubbeld	in twee periodes relatief kleine wijken	in één keer een verdubbeling van het dorp
Vershil in paradigma's	zeer groot	minder groot	zeer groot

- Hieruit volgt, dat nieuwe woonwijken makkelijker binding krijgen en houden met het oude dorp als zij:
 - gespreid in de tijd worden gebouwd;
 - als de bouwparadigma's meer overeenkomen en;
 - als de nieuwe wijken er langer staan (Vijfhuizen is hiervan de antithese).
- In deze woonkernen lijkt een duidelijkere keuze wenselijk qua openbare ruimte (stratenpatroon, groen en pleinen) tussen oude dorpen en nieuwere, moderne wijken: willen we deze kernen in tweeën scheiden en ware contrastdorpen vormen, of juist de delen verbinden en homogenere kernen laten ontstaan?
- Bij het contact tussen gemeentebestuur en de burgers in deze dorpen dient men rekening te worden met de heterogeniteit van de gemeenschappen in deze kernen (bijvoorbeeld bij communicatie of participatie; maar ook bij ander gemeentelijk beleid).

Mozaïekkern

De mozaïekkern bestaat uit een mix van oud en nieuw. Dit type is een mengelmoes van bebouwing in allerhande stijlen. Niet slechts enkele, maar alle ontwikkelingsfasen van het verstedelijkingsproces van de polder tref je hier aan. Het is een plek waar stedelijkheid en dorpsheid in elkaar overgaan en waar nieuwe hybride vormen van dorpse stedelijkheid en stedelijke dorpsheid ontstaan. In Badhoevedorp en Zwanenburg startte dit proces al in de twintiger en dertiger jaren van de vorige eeuw met de bouw van een tuindorppachtige wijk voor stedelingen. Niet in de stad – zoals toen gebruikelijk – maar buiten aan de rand in het ‘Stadsgewest’.

Sociale compositie

In de centrumgebieden van Hoofddorp en Nieuw-Vennep dateert het verstedelijkingsproces van recenter

datum. Naast samengaan van echt oud en heel erg nieuw – ook een kenmerk van het contrastdorp – kent dit type variatie in mengvormen van ‘nieuwer oud’ en ‘ouder nieuw’. Door de centrumfunctie – ook typisch voor de mozaïekkern – tref je in oude én nieuwere wijkdelen functiemenging aan. Zo staan aan de Kruisweg, in het centrum van Hoofddorp, historische gebouwen naast het (post)moderne winkelcentrum. Qua schaalgrootte en bebouwingsdichtheid is de mozaïekkern duidelijk groter dan het contrastdorp. Het gevarieerde gezicht van de bebouwing en de grote spreiding in huizenprijzen leiden tot grote verschillen tussen bewoners. Deze doen zich onder meer voor op het gebied van inkomen, opleidingsniveau en arbeidsparticipatie. Alle leefpatronen tref je hier aan: van traditionelen tot netwerkstedelingen. In de mozaïekkern wonen de meeste 65 plussers van alle wijktypen.

Deze ouderen wonen veelal in de centrale delen van Hoofddorp en Nieuw-Vennep, en in Badhoevedorp. Ondanks verschillen – door de heterogeniteit van dit type – hebben bewoners een sterke binding met de eigen buurt en woonplaats. De centrale ligging van de mozaïekkern en de aanwezigheid van voorzieningen, stimuleren om veel tijd door te brengen in de eigen woonomgeving. De sociale samenhang tussen buurtgenoten laat desondanks te wensen over. Verscheidenheid aan inwoners, het grootschaliger karakter van de wijken, en de hoge doorstroom op de woningmarkt drukken de buurtcohesie naar beneden.

Openbare ruimte

Als product van verschillende tijdsperiodes, zijn architectuur en openbare ruimte in de mozaïekkern heel divers. De openbare ruimte in de oudste delen

Afbeelding 2.12

Bouwjaren in Hoofddorp-centrum

- Tot 1920
- 1921 - 1944
- 1945 - 1959
- 1960 - 1978
- 1979 - 1997
- 1998 - heden

Bron: Woningbestand, Haarlemmermeer, 2009

Functiecontrasten in Hoofddorp aan de Ringvaart

Hoofddorp oude kern
Nieuw-Vennep oude kern
Nieuw-Vennep Welgelegen
Badhoevedorp
Zwanenburg

vertoont duidelijke dorpse trekken, zoals lommerrijke lanen, veel plantsoenen en ruime huizen, met grote voortuinen. De nieuwere delen lijken architectonisch en qua openbare ruimte op grootschalige moderne wijken elders in onze gemeente. De wijze waarop het wonen vermengd is met voorzieningen en bedrijven draagt verder bij aan de diversiteit en levendigheid van de woonomgeving. De openbare ruimte kent bijzondere overgangen, die niet gepland maar veeleer toevallig zijn ontstaan. De oude, dorpse bebouwing ervaren inwoners als aantrekkelijk en verrassend. De overige delen – bestaand uit een mengsel van verschillende moderne periodes (jaren '50-'90) – omschrijven zij als praktisch, functioneel en groen. Hier ervaart men ook de minste overlast. In de dorpse gedeeltes wil men meer ruimte zien vrijgemaakt voor voetgangers en fietsers. De veiligheidsbeleving in de mozaïekkern is

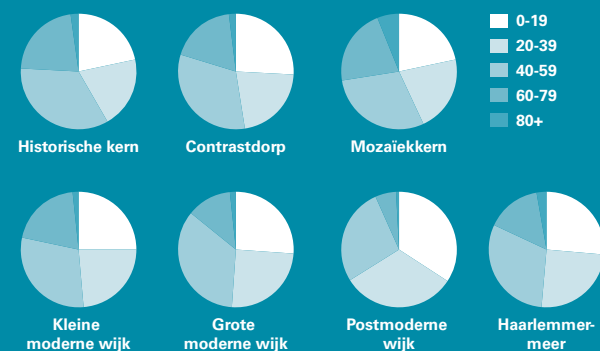
gemiddeld. Inwoners zijn hierover opmerkelijk eensgezind. Aangezien in centrumgebieden met (uitgaans) voorzieningen de anonimiteit op straat groter is, zou je hier meer gevoelens van onveiligheid verwachten.

Dorps wonen tegen het centrum van Hoofddorp aan

Afbeelding 2.13

Leeftijdverdeling naar wijktype

Bron: Bevolkingsbestand, Haarlemmermeer, 2009

Ruimtelijke menging in de oude kern van Hoofddorp

Kees van der Veer

Winkelcentrum Badhoevedorp

Signalen

- De transformatie van agrarische gemeente met dorpen naar meer stedelijke entourage is in de mozaïekkern ruimtelijk zichtbaar in de variatie in bebouwing en openbare ruimte. Dit leidt soms tot geslaagde spannende overgangen tussen oud en nieuw, zoals in het centrum van Hoofddorp tussen Fruittuinen en Piratenweg. De van oudsher aanwezige combinatie van wonen, werken en voorzieningen leidt enerzijds tot een levendige openbare ruimte, maar legt anderzijds claims op de ruimte, ook waar de bestaande stedenbouwkundige structuur er niet op berekend is.
- De wijken binnen dit type vertonen soms opmerkelijke dorpse kenmerken, die we door de centrale ligging, de centrumfunctie en de grootschaligheid niet zouden verwachten in deze omgevingen. De oude dorpse bebouwing midden in nieuw stedelijk gebied is niet slechts een te koesteren deel van de geschiedenis van de gemeente,

19^e-eeuwse kerk op een stenig Vennepolderplein

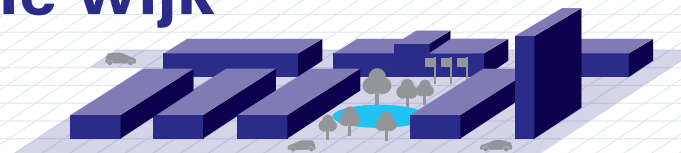
maar draagt bij aan de levendigheid van de woonomgeving en blijft indien goed beheerd en onderhouden nog immer aantrekkelijk voor nieuwe generaties gezinnen.

- De mengvorm tussen oud en nieuw en de overgangen daartussen verdienen aandacht. Door de historische gebouwen en polder-elementen goed in te passen bij nieuwe stedelijke ontwikkeling krijgt het gebied als geheel meer identiteit.

Zwanenburg

Kleine moderne wijk

In de jaren zeventig van de 20^e eeuw vinden voor het eerst planmatige uitbreidingen plaats binnen Hoofddorp en Nieuw-Vennep. Graan voor Visch (1971), Linquenda (1973) en Pax (1974) – integraal gepland en ontworpen – werden de eerste grootschalige uitbreidingen in onze gemeente. Wij typeren ze hier als kleine moderne wijk, omdat ze – in vergelijking met alle recenter gebouwde wijken – aanzienlijk kleiner zijn. Tegen de zin van de provincie in had de gemeente zelf het initiatief genomen tot deze uitbreidingen. De toenemende werkgelegenheid van de luchthaven Schiphol en de bestaande woningbehoefte onder de eigen inwoners hadden het gemeentebestuur hiertoe geprest. De gemeente voerde de regie en had alle vrijheid in het ontwerp en bij bepaling van de schaal-grootte. In eerste instantie bedoeld voor werkenden uit Haarlemmermeer zelf werden de nieuwe woningen

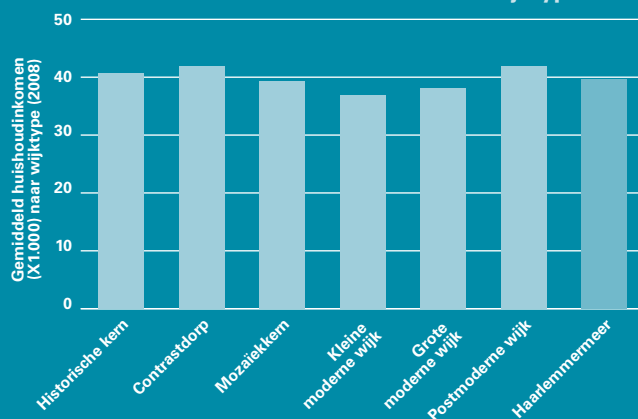
in de praktijk toch voornamelijk betrokken door Amsterdamse gezinnen, niet werkzaam in de gemeente. Een eengezinswoning met een tuin was toen al een schaars goed in de stad. Nieuwbouw in Haarlemmermeer oefent sindsdien een sterke aantrekkingskracht uit op stadse gezinnen. Deze eerste planmatige uitbreidingen (tussen 1971 en 1980) waren het startsignaal voor de gedaanteverandering van Haarlemmermeer van agrarisch naar atypisch stedelijk gebied.

Het ontwerpen van een complete wijk aan de hand van een gedetailleerd stedenbouwkundig plan, met scholen, openbaar groen, parkeerplaatsen, speelvoorzieningen en winkels was voor Haarlemmermeer een novum. Voor die tijd moderne bouwtechnieken en -materialen, zoals de bouwkraan en beton, maakten

het mogelijk om in slechts vijf jaar een complete woonwijk 'uit de klei' te doen rijzen (Graan voor Visch). De Haarlemmermeerse jaren zeventig wijken werden stedenbouwkundig variaties op het functionalistische bouwen, met hier en daar al wat woonelementen. De functionalistische trekken zijn in alle wijken nog immer zichtbaar: totale afwezigheid van opsmuk in architectuur, repetitie van uniforme woningblokken en slim anticiperen op toenemend autogebruik. Dit laatste is te zien aan de praktische buurtontsluitingen en de ruime aanleg van publieke parkeerplaatsen, en de garageboxen en parkeerplaatsen in de voortuin. In Graan voor Visch is het functionalisme het meest geprofileerd. De wijk kent slechts twee woningtypen: de rijtjeswoning en de portiekflat. Het esthetische principe van de rechte lijn is in deze wijk consequent doorgevoerd. Lage plantsoenen en grasveldjes dienden om de zichtlijnen te

Afbeelding 2.14

Gemiddeld huishoudinkomen naar wijktype

Bron: RIO 2008

Functionalistische rechte lijnen in Graan voor Visch

accentueren en het gevoel van ruimte te versterken. De strakke lijnen zouden ook de oriëntatie in de wijk bevorderen. Het pakte anders uit. Door het repetitieve karakter van uniforme woonblokken en een Amerikaanse wegnummering (de straten kregen geen namen, maar huisnummers: van 13.000 tot 19.999) ging het oriëntatiegevoel juist verloren en werden gevoelens van verlorenheid en anonimiteit juist aangewakkerd.

Na Graan voor Visch volgde de bouw van Linqenda en Pax. Deze wijken werden 'functionalisme light'. Dit hangt samen met een landelijke trendbreuk in het moderne bouwen. Bij de massale bouwgolven die Nederland overspoelden, in de strijd met de niet te stuiten woningnood, gingen saaiheid en anonimiteit van nieuwbouwwijken meer opvallen. Kritiek kregen vooral de eenvormigheid van de woningen, de anoni-

miteit van de openbare ruimte en de prominente plaats van de auto in de straat. In Linqenda en Pax bleef de eenvormigheid van de woningen nog overeind, maar de eengezinswoningen kwamen nu aan autoluwe straatjes te liggen, met veel groen in de directe woonomgeving. Woonblokken werden zodanig gesitueerd dat er woonerven ontstonden. Men beoogde hiermee een gevoel van thuis-in-de-eigen-buurt te creëren en kinderen 'hun' straat als speelgebied terug te geven. Om een buurt toch meer gezelligheid en knusheid te geven werd de functionalistische rechte lijn à la Graan voor Visch in Pax verruild voor een kronkelige wegenstructuur. Het groen in blokken (veel gras en lage struiken) met optimale zichtlijnen wisselt men in voor versnipperd groen (veel bomen en hoger struikgewas). Het effect van deze esthetische switch is

tweeledig: geborgenheid vervangt anonimiteit, maar onoverzichtelijkheid ligt op de loer.

Sociale compositie

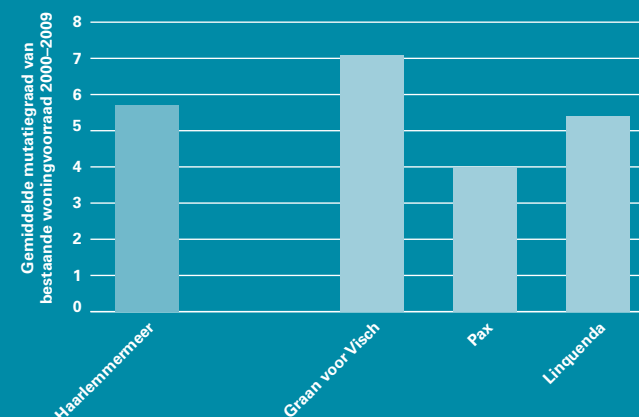
Bewoners van de kleine moderne wijk gaan minder intensief met elkaar om dan in andere wijktypen. Als bewoners elkaar tegenkomen, vindt dit terloops op straat plaats en niet bij elkaar thuis. Het gevoel van saamhorigheid tussen buurtgenoten is er niet groot. Een aanzienlijk deel van de bewoners – zelfs een derde – zegt zich niet thuis te voelen bij de mensen uit hun buurt. De zwakke binding met het buurtleven zie je weerspiegeld in lagere betrokkenheid bij de dorps- en wijkraad. Vriendschappelijke banden worden veelal ook buiten de eigen buurt of wijk aangegaan. Met relatief veel sociale huurwoningen en goedkope koopwoningen bevolken relatief veel mensen met

Geniedijk bij Pax

Tabel 2.2

Mutatiegraad

Bron: Verhuisbestand, Haarlemmermeer, 2009

een laag inkomen dit wijkttype. Vanwege de lagere prijs van de woningen is de wijk aantrekkelijk voor starters op de woningmarkt. Deze starters blijken geen blijvers; zij stromen snel door naar andere wijken. De verhuis-geneigdheid van inwoners in dit wijkttype bemoeilijkt het ontstaan van een hechtere gemeenschap. De sociaaleconomisch zwakke positie van veel inwoners, gevolg van een laag opleidingsniveau, maakt dat relatief veel inwoners in de kleine moderne wijk kwetsbaar zijn. In buurten met een geringe buurtcohesie zijn kwetsbare inwoners op zichzelf aangewezen; een beroep doen op buurtgenoten voor de nodige ondersteuning is in deze gebieden immers geen vanzelfsprekendheid.

Openbare ruimte

Bewoners uiten zich kritisch over een aantal ruimtelijke aspecten van de kleine moderne wijk. Zij ervaren de

ruimte in hun directe woonomgeving als voorspelbaar en saai. De eenvormige en sobere functionalistische architectuur en het gebrek aan levendigheid, gevolg van de functiescheiding die rust in de wijk moest brengen door strikte scheiding van wonen en werken, zijn hier debet aan. Toch laten zij zich beduidend positiever uit over het gebruiksgemak van de openbare ruimte in hun buurt dan in andere wijktypen. De functionele stedenbouwkundige opzet met (beperkte) hoogbouw levert meer openbare ruimte op dan in de grotere moderne, postfunctionalistische wijken. Bewoners klagen hier wel meer over zwerfvuil en over gebrekkig onderhoud van de openbare ruimte. De ruime groenstructuren, op zich een kwaliteit van dit type, komen bij gebrekkig onderhoud onvoldoende tot hun recht. Lage buurtcohesie gaat samen met een zwakke sociale controle onder buurtbewoners.

Waar onveiligheidsgevoelens onder bewoners opspelen blijkt dit verband te houden met ervaren overlast door jongeren en met achteruitgang van de buurt in het algemeen.

Linquenda

Sobere, uniforme uitvoering in Linqenda

Rechte lijn wordt bocht in Pax

Signalen

- De overwegend functionalistische ideeën over bouwen en wonen kregen door gemeentelijke regie en bewuste interventie in de kleine moderne wijk een eigen Haarlemmermeerse vertaling.
- De wijken binnen dit wijctype golden bij realisatie als zeer aantrekkelijk voor de van elders komende stedeling op zoek naar een eengezinswoning met tuin. Toch zijn de wijken door heel onderscheiden groepen inwoners betrokken. Hoogbouw en modernistisch functionalisme raakte bij woningzoekenden in de jaren negentig al uit de gratie. De meest functionalistische wijk – Graan voor Visch – kreeg de grootste klappen. Inwoners die het zich konden permitteren stroomden door naar andere wijken. Pax doorstond die smaakomslag dankzij woonerf en groen. De wijk herbergt nu meer geboren en getogen Haarlemmermeeders dan Graan voor Visch.

Graan voor Visch

-
- De ruime groenstructuren zijn een blijvende kwaliteit van dit wijktype. Door beter onderhoud zouden zij nog beter tot hun recht kunnen komen.
 - De kleine moderne wijk in Haarlemmermeer heeft minder last van het negatieve imago van de grootschalige functionalistische wijk dan wijken uit dezelfde periode elders in Nederland. Door beperkte schaalgrootte bleef in de gemeente de 'menselijke maat' behouden.

Geniedijk bij Graan voor Visch

Overgang kleine moderne wijk

Graan voor Visch

Wegenstructuur

Groenstructuur

Straatbeeld

Linquenda

Wegenstructuur

Groenstructuur

Straatbeeld

Pax

Wegenstructuur

Groenstructuur

Straatbeeld

naar grote moderne wijk

77

Bornholm

Wegenstructuur

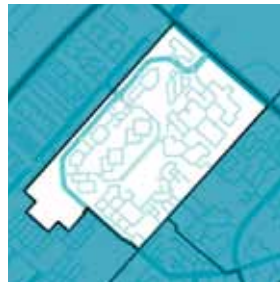

Groenstructuur

Straatbeeld

Overbos

Wegenstructuur

Groenstructuur

Straatbeeld

Toolenburg

Wegenstructuur

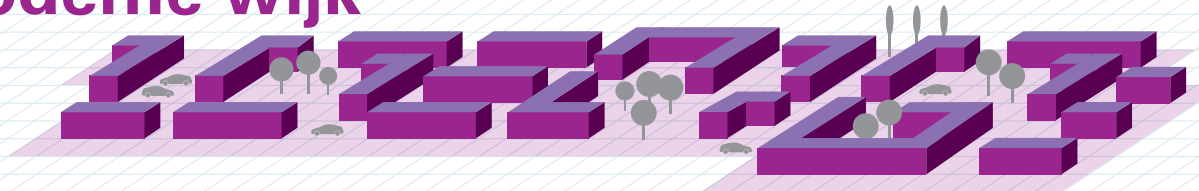

Groenstructuur

Straatbeeld

Grote moderne wijk

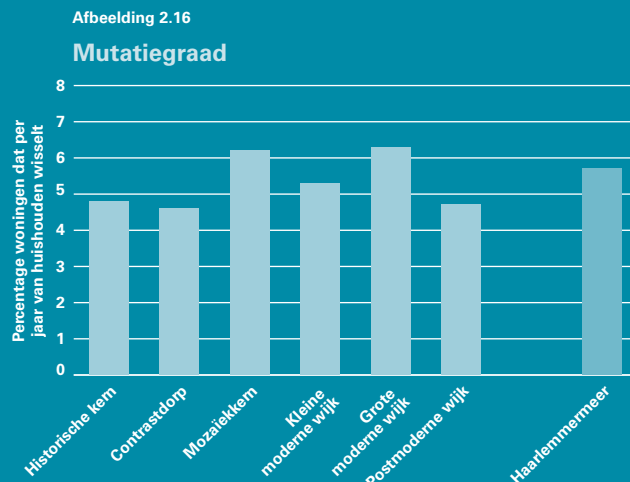

De wijken gebouwd in de jaren tachtig en negentig, Bornholm (1979), Overbos (1984) en Toolenburg (1989), alle gelegen in Hoofddorp, rekenen wij tot de grote moderne wijk. Met 3.400 tot 5.800 woningen zijn zij drie keer groter dan de moderne wijken uit de jaren zeventig (1.300 tot 2.100 woningen). Dit wijktype kreeg door omvang en compacte bouw een meer stedelijk cachet dan de kleine moderne wijk. De variatie in architectuur nam toe door gebruik van uiteenlopende materialen, gevels en kleuren. Plantsoenen maken hier geen deel meer uit van de directe woonomgeving, maar zijn geclusterd tot wijk- of buurtpark. Omdat hierdoor het groen niet evenredig verdeeld werd over de wijk, vertonen verschillende buurten hier een stenige aanblik. De schaa sprong ten opzichte van de kleine moderne wijk kon niet uitblijven toen Provincie en Rijk Haarlemmermeer als groeikern aanwezen en

de gemeente het initiatief uit handen werd genomen. Het gemeentebestuur kreeg begin jaren '80 de opdracht om 10.000 woningen in Hoofddorp te bouwen voor de niet aflatende woningbehoefte van Zuid-Kennemerland en de Meerlanden. Een groeikernstatus leverde financiële voordelen op, maar beperkte de ontwerpvrijheid van de gemeente. De regie kwam nu in handen van het Rijk dat eisen stelde aan grootte, woningdichtheid en -prijzen, verhouding tussen koop- en huurwoningen, en nabijheid van openbaar vervoer. Deze eisen werden aan alle groeikernen gesteld, met als gevolg: elke groeikern in Nederland werd volgens dezelfde uitgangspunten gebouwd en ziet er ongeveer hetzelfde uit. Voor het ontwerp van Overbos en Toolenburg dienden de stedelijke uitbreidingen in Alkmaar (Huiswaard) en Breda (Haagse Beemden) als mal. Toch zien we in Haarlemmermeer

ook onderlinge verschillen. De grote moderne wijken zijn niet alle tegelijkertijd (zoals de kleine moderne wijk) maar na elkaar gebouwd, waardoor in de ontwerpen stapsgewijs andere keuzes zijn gemaakt.

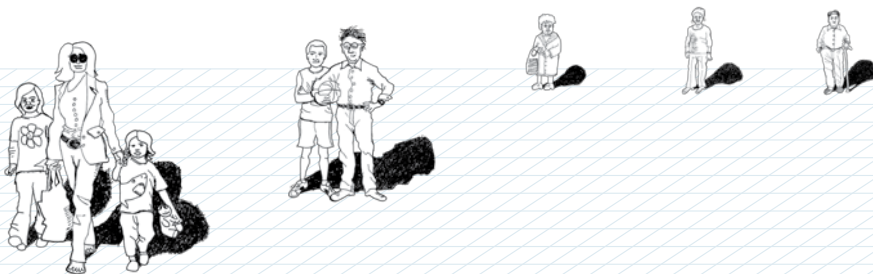
Stedenbouwkundig zie je in de drie wijken van dit type allengs een teruggrijpen op meer functionalistische elementen. Na variaties op de 'intimiteit' van de woonerf greep men terug naar 'de schoonheid van de rechte lijn'. In Bornholm probeerden ontwerpers nog intimiteit te creëren door middel van kronkelige wegenstructuren en collectieve pleintjes aan de achtertuinzijde van de woningen. Zoals bij een goed woonerf hoort, werden de straten er autoluw. De verslechterde economische situatie in de jaren tachtig leidde ertoe dat het woonerf in Overbos al minder profiel kreeg. De architectuur toont er minder variatie,

Bron: Verhuisbestand, Haarlemmermeer, 2009

Woonerf in Bornholm

de woningdichtheid nam toe, en er werden meer sociale huurwoningen ingevoegd dan in Bornholm en later in Toolenburg. In het neomodernistische Toolenburg keerden succesvolle functionalistische elementen weer terug in het ontwerp: aandacht voor zichtlijnen, het uitzicht op straat vanuit de voorzijde van de woning, de heldere oriëntatiepunten en een logische ontsluiting. De straat en stoep werden weer helder onderscheiden en de openbare ruimte verwierf opnieuw overzichtelijkheid. In het hele land klaagden bewoners van woonerfwijken – intussen ook oneerbiedige ‘bloemkoolwijken’ genoemd – over de onoverzichtelijkheid van de kronkelige structuur in hun woonomgeving. Ooit bedoeld om gezelligheid en saamhorigheid in de wijk te brengen, werd het woonerf allengs als doolhof ervaren. Het idee van een meer collectieve buitenruimte kwam door een steeds

verder individualiserende samenleving sowieso onder druk te staan. De verbeterde economische omstandigheden in de jaren negentig maakte het de overheid bovendien weer mogelijk om de openbare ruimte in Toolenburg aantrekkelijker aan te kleden. Toolenburg toont – door hernieuwde aandacht voor de ‘esthetiek van de rechte lijn’ – enige gelijkenis met Graan voor Visch; de woningen zijn er evenwel architectonisch diverser, ruimer en minder sober uitgevoerd.

Kenmerkend voor de grote moderne wijk is de aanpak van mobiliteit: doorgaand verkeer uit de wijk weren en gebruik van openbaar vervoer stimuleren. De vrije busbaan deed z’n intree bij Bornholm en werd een vast element in latere grootschalige uitbreidingen. Tegelijkertijd kregen fietsers en spelende kinderen

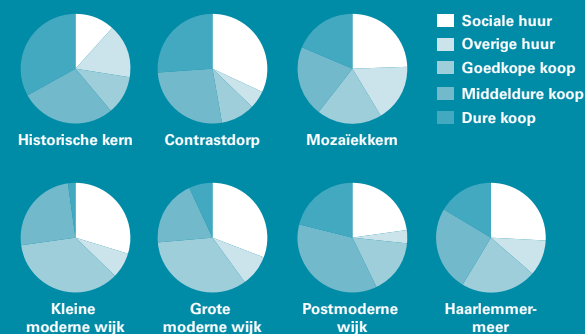
eigen routes en ruimtes. In de voorgaande kleine moderne wijk anticipeerden ontwerpers van het stratenpatroon nog welwillend op het toenemende autogebruik; in de latere grote moderne wijk ontwierpen ze om de auto juist uit de wijk te weren. Dit keerpunt in het ontwerp van de wijkinfrastructuur werd weliswaar ingegeven door eisen van het Rijk in de 3e Nota Ruimtelijke Ordening, maar werd ook gedicteerd door toegenomen autobezit/gebruik en schaalgrootte van de wijk. De ontmoediging van het autogebruik kreeg vooral vorm in de meer uitgesproken woonerfwijken (Bornholm en Overbos). In het neomodernistische Toolenburg speelde het auto-ontmoedigingsbeleid weer een secundaire rol: de heldere functionele scheiding tussen weg, fietspad en trottoir leidde in deze wijk tot minder autoproblematiek.

Schuttingen in openbare ruimte (Bornholm)

Afbeelding 2.17

Type woningen naar wijktype in %

Bron: Woningbestand, Haarlemmermeer, 2009

Sociale compositie

In de grote moderne wijk heeft men relatief veel sociale huurwoningen en goedkopere koopwoningen gebouwd. De wijken werden daardoor aantrekkelijk voor mensen die financieel minder te besteden hebben. Veel starters hebben hun weg gevonden naar deze wijken. Hier wonen naar verhouding veel eenoudergezinnen, werklozen en arbeidsongeschikten. Het gemiddelde inkomen van bewoners behoort evenals in de kleine moderne wijk tot het laagste in de gemeente. Het aantal mensen dat een beroep doet op een uitkering is betrekkelijk hoog; veel mensen verkeren in een sociaaleconomisch kwetsbare positie. De sociale banden tussen buurtgenoten blijken zwak, terwijl deze juist van groot belang zijn voor de ondersteuning van de meest kwetsbare inwoners. Bewoners van dit type hebben een hoge verhuisfrequentie. De aanwas van

nieuwe inwoners in de wijken verloopt in een hoog tempo, wat het ontstaan van samenhang tussen inwoners belemmert. Hoewel het merendeel op een acceptabele of zelfs prettige manier met buurtgenoten omgaat, blijken de sociale contacten tussen buurtgenoten weinig intensief. Velen geven aan dat zij hun buurtgenoten nauwelijks kennen. De besteding van de vrije tijd en het bezoeken van familie en vrienden vindt vaak plaats buiten de eigen buurt of wijk. De grootschaligheid van de woonomgeving stimuleert inwoners niet tot sociale integratie; inwoners trekken zich vaker terug uit de publieke ruimte in de eigen woning. Weinig mensen zijn actief als vrijwilliger. Aan de activiteiten van de dorps- en wijkraden wordt door de bewoners weinig waarde gehecht, hetgeen aangeeft dat de betrokkenheid met het leven in de buurt gering is. Juist in woonwijken waar bewoners niet over de

financiële middelen beschikken om activiteiten buiten de directe woonomgeving te ontplooiën, is van belang dat de openbare ruimte aldaar aansluit bij hun sociale en recreatieve behoefte. De buitenruimte in de oudste wijken van dit type wordt als saai ervaren. Bovendien ondervindt men er jongerenoverlast. Bewoners klagen ook over veel zwerfvuil. De sociale controle is laag; men spreekt elkaar niet makkelijk aan op onacceptabel gedrag.

Openbare ruimte

In Bornholm en Overbos voelen veel mensen zich onveilig. Aanleiding hiertoe treffen we allereerst aan in de ruimtelijke opzet van deze typische wooneerwijken: veel dode hoeken en onduidelijke overgangen tussen privé en publiek. Op sommige plekken is de overgang tussen thuis en de publieke ruimte juist té abrupt.

Overbos verkavelingsvoorstel

Bron: Voorlopig verkavelingsvoorstel Overbos, Sociografisch Bureau de Meerlanden (1984)

De individualistische bewoner – inmiddels wars van de afgedwongen knusheid van de woonerf – trekt letterlijk de grens tussen zijn eigen individuele sfeer en die van anderen. Schuurtjes, schuttingen en voor de deur geparkeerde auto's dienen als fysieke grens om de buitenwereld te scheiden van de eigen intieme sfeer. Het publieke domein wordt allengs minder als eigen en meer als van de ander ervaren. Bewoners hebben last van zwerfvuil in de woonomgeving. In beide genoemde wijken is weinig sociale binding en sociale controle. De anomische situatie in deze wijken wakkert de onveiligheidsgevoelens verder aan. De geringe ruimtelijke en sociale kwaliteit in Bornholm en Overbos verklaren de hoge mutatiegraad aldaar. In het latere en overzichtelijkere Toolenburg zijn deze 'verhoogde' onveiligheidsgevoelens niet aan te treffen.

Toolenburg

Sobere aankleding van de buitenruimte in Overbos

Ruimte in neomodernistisch Toolenburg

Signalen

- Straffe rijkseisen, een verslechterde economische situatie en schaalgrootte hebben de inwisselbaarheid van groeikernbeleid-wijken in heel Nederland in de hand gewerkt. Ook de Haarlemmermeerse woonerfwijken Bornholm en Overbos – onder dit gesternte gebouwd – lijden aan een gebrek aan identiteit. Van de drie tot dit type horende wijken geldt dit het minst voor het neomodernistische Toolenburg.
- De voordelen van het woonerf – geborgenheid en dorpse sfeer – missen hun uitwerking, wanneer toegepast op té grote schaal. Dit zou deels kunnen verklaren waarom de eerdere, minder uitgesproken, maar wel kleinschaligere woonerven in Linqenda en Pax nu nog steeds succesvoller zijn dan de latere in Bornholm en Overbos.
- Evenmin succesvol blijkt het ruimtelijk ‘afdwingen’ van sociale omgang tussen inwoners. Het woonerfconcept, zoals toegepast in Bornholm en

Bornholm

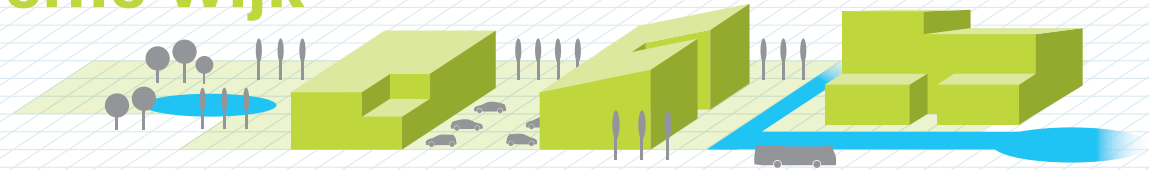
Overbos gaat uit van positieve effecten van sociale controle en ontmoeting op adaptief gedrag en buurtveiligheid. In een sterk geïndividualiseerde samenleving kan dit juist tot het omgekeerde effect leiden. Het sociale domein en buiten gaat men als onveilig beschouwen, want eigenlijk privédomeinen van vele anderen.

- De combinatie van rijtjeswoningen, hoge dichtheden, geconcentreerd groen en schaal-grootte geeft dit wijktype niet zozeer meer stedelijke allure; het leidt veeleer tot een als krap ervaren woonomgeving!

Overbos

Postmoderne wijk

De meest recente nieuwbouw in Haarlemmermeer dateert uit het afgelopen decennium. De planmatige uitbreidingen werden grootschalige postmoderne wijken. Met de nieuwbouwwijken Floriande (2002) en Getsewoud (1998) diende Haarlemmermeer nu niet alleen, zoals in de groeikernperiode, om de woningbehoefte van Zuid-Kennemerland te lenigen, maar ook deels die van Amsterdam. De verdubbeling van het tot dan toe dorpse Nieuw-Vennep door de instroom van stedelingen gaf het verstedelijkingsproces in de gemeente een extra impuls. Voor Hoofddorp betekende de Vinx-uitbreiding een voortzetting van de gedaanteverandering die al eerder door het groeikernbeleid was ingezet.

Na de kritiek op de gelijkvormige 'bloemkoolwijken', die vanuit de 3^e Nota Ruimtelijke Ordening in heel Nederland wortels hadden geschoten, stelde het

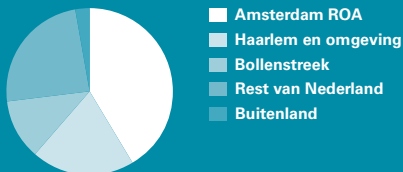
Rijk in de jaren negentig minder stringente eisen. Het nieuwe Vinx-beleid gaf globalere richtlijnen en liet de gemeente meer vrijheid in het ontwerp. Het nieuwe ontwerpdragium werd: diversiteit! Variatie in vorm, kleur, materiaal en in stijlform. De met dit Vinx-beleid net verkregen ontwerpvrijheid leverde de gemeente deels weer rap in. Marktpartijen hadden vroegtijdig grondposities verworven en het gemeentebestuur kon niet meer om hun eisen, belangen en wensen heen.

De behoefte aan woningvariatie van het Haagse VROM-beleid en de drang van ontwerpers tot het mengen en combineren van uiteenlopende bouwstijlen leverde in heel Nederland postmoderne potpourri-buurtten op. Alle bouwstijlen uit de 20^e eeuw kan je in de postmoderne wijk aantreffen: van kasteelvormig bouwspel en notariswoningen tot experimentele

bouwwormen. Niet alleen met stijlenmenging werd geëxperimenteerd, ook met vorm, materiaal en kleur. Projectontwikkelaars wisten met hun architecten in te spelen op de nieuwe wensen van de individualistische postmoderne 'woonconsument': luxevertoon en, eigenheid en geborgenheid in de privésfeer. De bijkans onstuitbare individualisering van de laatste decennia kreeg in deze wijken op twee manieren uitdrukking: 1. variatie in de externe vormgeving van de woning, zodat de bewoner er 'identiteit' aan kon ontleen en 2. rianten woningen in uiteenlopende woningtypen, visitekaart van de bewoner. Op één eiland van Floriande werd zelfs geëxperimenteerd met welstands-vrij bouwen. De invloed van projectontwikkelaars lees je ook af aan het ruime aandeel (middel)dure koopwoningen binnen dit wijktype. Eén element uit de vroegere groeikerntijd bleef in het stedenbouwkundig

Afbeelding 2.18

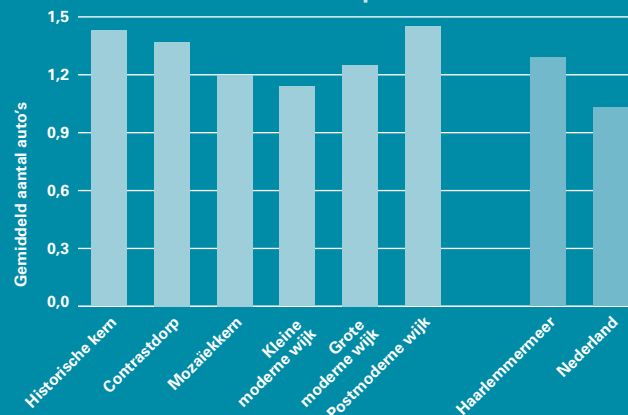
Herkomst inwoners postmoderne wijken

Bron: Verhuisbestand, Haarlemmermeer, 2009

Afbeelding 2.20

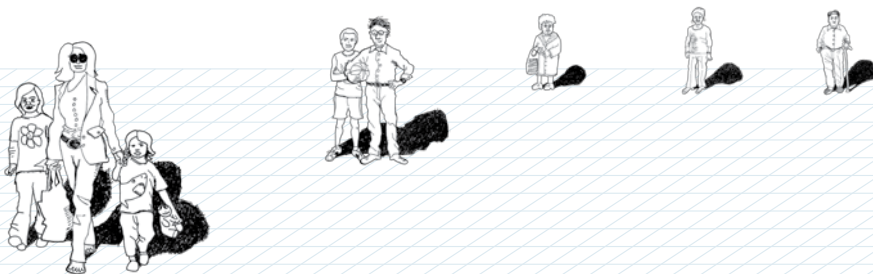
Gemiddeld aantal auto's per huishouden

Bron: Inwonersenquête, Haarlemmermeer, 2009

De voortuin als parkeerplaats in Getsewoud

ontwerp van de Vinex-wijk gehandhaafd: ruime aandacht voor openbaar vervoer en voor langzaam verkeer binnen de wijk. Het streven om automobiliteit in te dammen bleef bestaan. Binnen de wijk kost het in de postmoderne wijk, conform de ontwerpzet, minder tijd om je met de fiets te verplaatsen dan met de auto.

Sociale compositie

Bewoners van de postmoderne wijk zijn in het algemeen jong en hoog opgeleid; hun sociale leven speelt zich minder af in de eigen buurt of woonplaats en meer daarbuiten. Onderlinge contacten tussen buurtgenoten zijn minder intensief dan in kleinschaliger wijken. Toch wordt de buurt door velen als gezellig ervaren; men vindt dat mensen prettig met elkaar omgaan. In deze recente wijken vormen kinderen

een belangrijke schakel bij het aangaan van sociale contacten in de buurt. De school werkt als regelmatig contactpunt voor ouders uit de buurt. De bewoners van de postmoderne wijk wonen nog maar recent in deze wijken; zij voelen zich daardoor (nog) niet sterk gebonden aan hun directe woonomgeving. De meesten zijn afkomstig uit Amsterdam, Haarlem of de Bollenstreek. Voor bezoek aan vrienden of familie en het doorbrengen van de vrije tijd buitenshuis richt men zich dan ook meer op deze 'buitengebieden' dan op de eigen woonomgeving. De lossere binding met de woonomgeving en ook met de gemeente vertaalt zich in lauwe interesse voor gemeentepolitiek en in een opvallend lage opkomst bij gemeenteraadsverkiezingen. De dorps- en wijkraad in de postmoderne wijken blijkt een burgerschapsinstelling, waar slechts weinig mensen animo voor voelen.

Openbare ruimte

Hoge grondprijzen en navenante bebouwingsdichtheid enerzijds, maar anderzijds nieuwe grotere woningen op heel ruime kavels leidden ertoe dat de openbare ruimte hier het kind van de rekening is geworden. Projectontwikkelaars (en hun ontwerpers) verwachtten dat bij de opdeling van het groen in privétuinen het groen – door de eigenaren zelf – gevarieerder ingericht en beter onderhouden zou worden. De werkelijkheid bleek weerbarstiger. Een nieuwe tuintrend had intussen zijn intrede gedaan; de tuin werd patio, en het groen werd grijs. Bewoners van de postmoderne wijk richtten hun tuin niet in met bomen, struiken en bloemen, maar met grind of andere steensoorten. De zichtbare en de 'ervaren' hoeveelheid openbare ruimte kromp nog verder toen bewust gekozen werd voor een 'stadse aankleding' en delen openbare ruimte werden

Welstandsvrij bouwen op één
van de eilanden in Floriande

opgeofferd aan waterpartijen. Ontworpen vanuit de dominantie van de woning en de privésfeer werden straat, plein en groen gereduceerd tot pad, plantsoen of doorgangsroute. De openbare ruimte als ontmoetingsplek kreeg in dit type minder aandacht dan in de eerdere grootschalige wijken. In het ontwerp was men uitgegaan van de individualistisch ingestelde bewoner, die niet graag lang op straat zou vertoeven en zich terug zou trekken in zijn eigen privédomein: de eigen woning. Het tanende gevoel van sociale verantwoordelijkheid van deze hyperindividualisten zou een karige sociale controle in de buurt opleveren. Dergelijke gedragsveronderstellingen van ontwerpers over de komende bewoners leidden van de weeromstuit tot extra regulering in zo'n postmoderne wijk. Met een veelheid aan borden met voorschriften en aanwijzingen, aangebrachte afscheidingen wordt aangegeven

hoe men zich in de openbare ruimte dient te gedragen. Genoemde uitgangspunten in het ontwerp leidden tot een fysiek krappere en minder groene openbare ruimte, waarin voor een sociale ontmoetingsfunctie geen plek was vrijgemaakt en waar individuen op borden af moesten lezen wat oorbaar gedrag was.

In de beoordeling van hun openbare ruimte uiten bewoners van de postmoderne wijk – het zal na het voorgaande niet verrassen – kritisch over de functionele aspecten van hun woonomgeving. Een tekort aan ruimte ondermijnt het gebruiksplezier van hetgeen er dan wel aanwezig is. Buurtbewoners tonen zich ontevreden over de beperkte hoeveelheid parkeergelegenheid. Daarnaast noemt men meer openbaar groen en de aanleg van meer (en vooral andere) speelgelegenheden voor de kinderen als

thema's voor verbetering van hun buurt.

Hoe kan het dan dat in de postmoderne wijk de openbare ruimte toch als veelzijdig en verrassend wordt ervaren? De tot dan toe ongekenade nadruk op variatie in het postmodern-ontwerp van woning en buurt en de inzet van diverse materialen en vormen wekken de indruk, dat je in een heel ander Nederland bent beland. Er komen weinig klachten over overlast in de woonomgeving in dit wijktype naar voren. De import-stedelingen van de Haarlemmermeerse postmoderne wijk kwamen naar onze gemeente op zoek naar chique wonen, ruimte en rust; zij laten zich de gehoopte en verwachte veiligheid in de buurt niet zomaar afnemen. Woningprijs en woonvorm selecteerden ook een hooggeschoold, welvarend koperspubliek. De postmoderne wijk kent een niet voorziene sterke sociale controle. Ontwerpers en projectontwikkelaars

Hofje in Getsewoud

bleken slechte voorspellers van sociale ontwikkelingen. De inwoners van dit wijktype voelen zich veiliger dan inwoners van de moderne grootschalige wijken. De ruimtelijke opzet van dit type wijk is een deel van de verklaring hiervoor. Een andere is het verwachtingspatroon van deze ex-stedelingen: in vergelijking met de onrustige stadse buurten waar zij veelal vandaan komen, ervaren zij de postmoderne wijk in Haarlemmermeer als een oase van veiligheid.

Floriande, stads wonen op een eiland

Postmodern wonen aan waterpartijen in Getsewoud

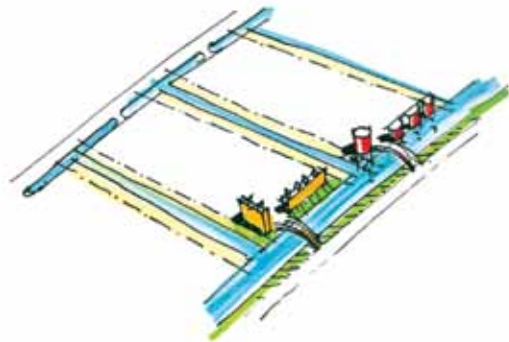
Openbare ruimte in gescheiden compartimenten

Signalen

- In de postmoderne wijk heeft de gemeente projectontwikkelaars veel ruimte moeten laten, en die namen zij dan ook. De woningen en woonomgeving zijn gevarieerd en vallen bij bewoners in de smaak, maar de ontmoetingsfunctie op 'locatie' en de levensloopbestendigheid van de openbare ruimte heeft té weinig aandacht gekregen.
- De individualistische leefstijl waar men in het ontwerp vanuit is gegaan, is in dit wijkttype inderdaad oververtegenwoordigd; dit heeft evenwel niet geleid tot een tekort aan sociale controle. De keuze voor overheidsregulering in de openbare ruimte is dan ook niet noodzakelijk en kan juist leiden tot een lagere tolerantie voor 'afwijkend' gedrag en dat de roep om meer handhaving onnodig toeneemt.
- Een krappe uitvoering van de openbare ruimte, in combinatie met strakke gedragsaanwijzingen,

Afbeelding 2.19

Referentiekader Floriande

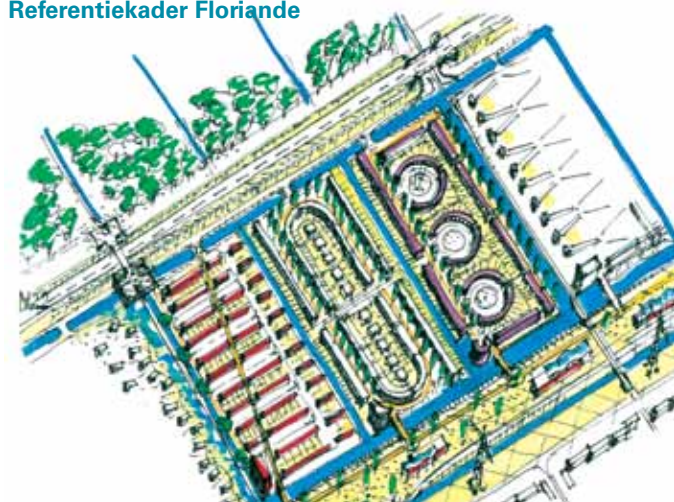

laten weinig flexibiliteit over voor ander toekomstig gebruik. Al na enkele jaren wordt door bewoners gevraagd om vervanging van speeltoestellen, omdat hun kinderen jongeren zijn geworden en deze anders op straat vertoeven.

- Het ontmoedigen van het autogebruik – vanuit het wijkontwerp – leidt vooral tot frustratie van bewoners en maar mondjesmaat tot de gehoopte gedragsaanpassingen. Voor een gezin met kinderen, waar werk- en zorgtaken gecombineerd worden, is de auto nog steeds de meest praktische keuze voor dagelijkse verplaatsingen. De meeste volwassen bewoners in de post-moderne wijk hebben – als ex-stedelingen – nu eenmaal een grote actieradius.

Afbeelding 2.19

Referentiekader Floriande

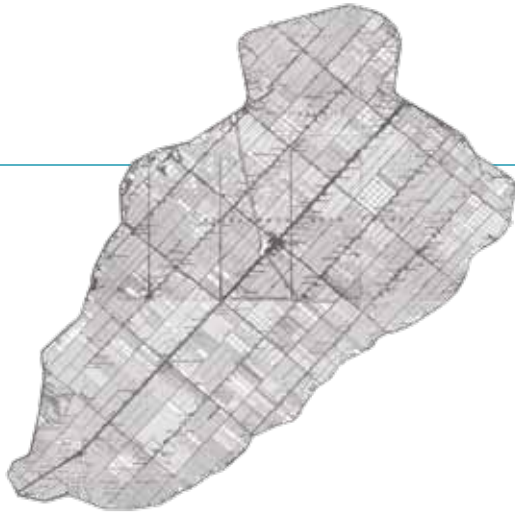

KIJK OP DE WIJK

Wijken en kernen

KIJK OP DE WIJK

6.1. Historische kernen

In de eerste decennia na de drooglegging van het Haarlemmermeer in 1852 ontstond de bebouwing spontaan en ongecoördineerd, voornamelijk aan de randen van de polder langs de Ringdijk. Tegenover woonplaatsen aan de andere kant van het water of in de buurt van de drie stoomgemalen zag men de eerste aanzetten van de huidige kleine kernen: bewoning in elke maat van kleinheid, van vlek, buurtschap, en gehucht tot dorp of grotere kern. In de eerste jaren woonde het grootste deel van de inwoners, in de maar niet droog te krijgen polder, langs de randen in plaats van in de twee kruispunten in het centrum van de polder (Hoofddorp en Nieuw-Vennep). In 1877 leefden van de 14.000 inwoners van Haarlemmermeer meer dan de helft aan de dijk! Hier waren woonomstandigheden gunstiger; via houten bruggen over de Ringvaart kon men de voorzieningen aan de overkant bereiken.

Aan de dijk wonende dagloners konden ook werk zoeken aan de overzijde. Toen al werden de sterke banden gesmeed die in sommige gevallen nog steeds bestaan tussen Ringvaartdorpen aan weerszijden van het kanaal. In het landelijk gebied buiten de kernen werden langs de polderwegen losse boerderijen en hier en daar kleine eenvoudige woningen voor landarbeiders neergezet. Woningen in dit gebied hebben veel eigen grond tot hun beschikking, in de vorm van landbouwhectares, eigen oprit en werf of een eigen tuin. Grootschaliger woningbouw achter de Ringdijk bleef lange tijd uit door de verkaveling in langwerpige landbouwpercelen, die vrijwel overal reikten tot aan de polderrand.

Het in het oog springend karakter van de Haarlemmermeerse openbare ruimte werd toen gevormd: slingerende bochten langs de Ringdijk en strenge rechte

lijnen van vaarten en tochten, linten en lanen. In de lintbebouwing stuit je zowel in de historische kernen als in het buitengebied op grote contrasten: van vervallen oude arbeidershuisjes tot villa's en bungalows, en natuurlijk het hele scala aan boerderijen. De openbare ruimte beperkt zich in deze kernen veelal tot de weg waaraan de woningen liggen. Oudere woningen staan soms zo dicht op doorgaande wegen dat van 'ruimte' nauwelijks sprake is. De openbare 'ruimte' is hier als het ware virtueel, het 'bestaat' vooral uit zichtlijnen op het polderlandschap. Toen in de jaren zestig de agrarische functie van de gemeente afnam schoven sommige randkernen, met tot dan bescheiden nieuwbouw, het achterland in. In het kleine Zwaanshoek ontstond zelfs een modernistisch aandoend woonwijkje, met grote eengezinswoningen in rechte stroken. In Beinsdorp vond

binnenwaartse uitbreiding plaats in een meer dorpse setting. In menig randkern zette de dreigende geluidsoverlast van Schiphol al een rem op verdere uitbreiding. Randkernen in het noorden en oosten van de polder kregen vanaf toen een dubbelzinnige verhouding met de luchthaven. Enerzijds ervaren zij veel last van de af- en aanvliegende vliegtuigen. Anderzijds danken zij aan Schiphol de toenemende werkgelegenheid. Het nieuwe dat hen bedreigt is tegelijkertijd datgene wat hun kleinschalige identiteit uit het polderverleden in stand houdt.

6.1.1. Aalsmeerderbrug,

De kernen Aalsmeerderbrug, Rozenburg en Oude Meer worden vaak collectief aangeduid als 'Rijk', naar het dorpje 'Rijk' dat eind jaren vijftig moest verdwijnen ten behoeve van de uitbreiding van Schiphol (op de plek van de huidige Kaagbaan). Dit dorpje was op zijn beurt weer vernoemd naar een eerder gehucht met dezelfde naam, dat in de 17^e eeuw in de golven van het Haarlemmermeer verdween. De oude naam 'Rijk' vind je nog steeds terug in het gelijknamige bedrijventerrein Rijk op Schiphol. Aalsmeerderbrug en Oude Meer lijken op andere idyllisch gelegen gehuchten langs de Ringvaart. Zij bestaan uit linten van oudere, vrijstaande woningen en tweekappers langs het water. In 2010 woonden er in deze drie buurtschappen tezamen 782 inwoners (Aalsmeerderbrug: 507 / Rozenburg: 100 / Oude Meer: 175). Een groot deel woont al lange tijd in het gebied. Voor zover inwoners nieuwelingen zijn (sinds 2000) komen zij overwegend uit

Amsterdam en de omliggende gemeenten. Opmerkelijk is het aantal expats dat zich gedurende de laatste jaren in deze kernen heeft gevestigd. Tegelijk valt een beweging te zien van inwoners die weer richting Amsterdam en omliggende gemeenten vertrekken. Net als bij de andere kleine woonkernen met voornamelijk lintbebouwing is het voorzieningenniveau in de drie woonkernen zelf laag. Men is aangewezen op Hoofddorp, Rijsenhout of buurgemeenten. De inwoners van Aalsmeerderbrug hoeven slechts over te steken. Het meest geïsoleerd van de drie ligt Oude Meer; aan beide zijden van de kern loopt de weg om de Ringvaart dood. Maar in de zomer wordt het water van de Ringvaart een extra toegangsweg voor de watersporters die deze kernen aandoen. Rozenburg, inlands gesitueerd tussen de Ringdijk en Hoofddorp, raakte door ruimtelijke ontwikkelingen in het gebied in zekere zin gemarginaliseerd. Door

Bedrijventerrein nabij Aalsmeerderbrug

Rozenburg en Oude Meer

Historische kern

91

de geluidsoverlast van Schiphol geheel klemgeraakt, blijft het een verspreide verzameling woningen tussen bedrijventerreinen. Dit gehucht wordt door de druk bereden provinciale weg (N201) richting Hoofddorp ook nog eens in twee onverbonden helften gesneden. De bewoners van huizen op de Ringdijk kijken aan de voorkant van hun woning uit over de Ringvaart en het begin van de Westeinderplassen. Via hun achterraam zien zij echter direct uit op één van de vele vrachtwagenterminals rondom Schiphol. Wat de kernen in dit gebied vooral kenmerkt is nabijheid van Schiphol, de ermee verbonden bedrijventerreinen en navenante ruimtelijke structuur. De enorme uitgroei van Schiphol heeft in de afgelopen jaren geleid tot een explosie van bedrijventerreinen in dit gebied. Deze locaties volgen hun eigen wetmatigheden op het gebied van structuur, architectuur,

ontsluiting en openbaar groen. Bebouwing en inrichting van het gebied zijn volledig gericht op efficiënt en relatief goedkoop gebruik van de ruimte ten behoeve van de daar gevestigde bedrijven. De infrastructuur is helemaal ingericht voor de (vracht)auto met snelle ontsluitingmogelijkheden, richting de doorgaande wegen. De bebouwing bestaat uit moderne kantoorarchitectuur die slechts weinig relaties heeft met de omringende gebouwen of het omringende landschap. Het openbaar groen ziet er ordelijk, enigszins onpersoonlijk uit, want het moet vooral onderhoudsarm zijn. Dan kan niemand er aanstoot aan nemen en blijven de onderhoudskosten binnen de perken. Door het volgen van deze (bedrijfseconomische) wetmatigheden bij de ontwikkeling van de bedrijventerreinen rond Schiphol is er een gebied geëvolueerd, waar de specifieke kwaliteiten van het Haarlemmer-

meerse polderlandschap – lange zichtlijnen, een rechtlijnige wegenstructuur, historische boerderijen – feitelijk niet meer te herkennen zijn. Bestond er geen Schiphol dan zouden deze terreinen op iedere willekeurige plek in Nederland hebben kunnen staan. Deze bedrijventerreinen zijn onderhevig aan een voortdurende vernieuwingscyclus. Zij raken binnen relatief korte tijd versleten of verouderd en moeten dan worden vervangen. De contrasten tussen landelijk wonen enerzijds en internationaal georiënteerde, grootschalige bedrijvigheid zijn nergens in de polder zo groot als rond deze drie kernen.

Oude Meer

Kees van der Veer

Inwoners	782	waarvan	26%	t/m 24 jaar
			60%	25 tm 64 jaar
			14%	65 plus
Huishoudens	309	waarvan	36%	tweepersoons
			35%	tweepersoons met kinderen
			4%	eenoudergezinnen
			22%	alleenstaanden
Inkomen	36000			
Mutatiegraad	5,2			
Woningen	356	waarvan	10%	rijwoningen
			0%	sociale huurwoningen

6.1.2. Abbenes

Abbenes behoorde – samen met Beinsdorp en 't Oude Vennep – tot één van de drie door de waterwolf aangevreten maar niet opgeslokte eilanden. In de Middeleeuwen behoorde het aan een abdij in Noordwijkerhout, waar het zijn naam aan dankt: het 'nes van de abt'. Bij de drooglegging werd het opgenomen in het polderlandschap. Vandaar de afwijkende geografische ligging van Abbenes in onze gemeente: niet langs de oever van de Ringvaart, maar in het open land aan de zuidelijke punt. Door deze geïsoleerde ligging heeft de samenleving van Abbenes lang haar besloten karakter behouden. In de nieuwbouwgolf van de jaren zeventig werden de infrastructuurle verbindingen verbeterd en ontwikkelde zich enige plaatselijke bedrijvigheid. Hierdoor nam het naar binnen gerichte karakter van Abbenes geleidelijk af (Sociografisch Bureau de Meerlanden, 1974).

Een aantal overgebleven arbeiderswoningen langs en ten zuiden van de Hoofdvaart biedt een goed beeld van hoe Abbenes er een eeuw geleden uitzag. Vanaf de jaren zestig is zowel ten noorden als ten zuiden van de Hoofdvaart flink gebouwd¹. Nieuwe woningen verrezen aan de Cornelia Sophialaan en in de nieuwe wijk 'Tonnekamp'. De behuizing kent weinig variatie in woonvorm. De straten zijn strak en rechtlijnig; het groen en de plantsoenen bestaan enkel voor het oog. De woningvoorraad bestaat hier voor de helft uit sociale huurwoningen en trekt sociaaleconomisch minder draagkrachtige huishoudens uit Amsterdam, Leiden en de Bollenstreek. Inkomen- en opleidingsniveau liggen onder het gemiddelde van andere wijken en kernen. Toch is de financiële situatie er niet benard;

¹ 60% van de woningen is in de periode 1960-1980 gebouwd.

Abbenes aan de Hoofdvaart

Kees van der Veer

Historische kern

de woonlasten in Abbenes zijn naar verhouding laag. De geboren en getogen jeugd van Abbenes wordt door gebrek aan voldoende vrijkomende woningen genoodzaakt om uit het dorp weg te trekken. Een groot deel daarvan vindt een woning in de Bollenstreek. Hierdoor zal Abbenes de komende jaren gaan vergrijzen; het aandeel 65-plussers stijgt van 15% naar 20% in 2020.

De bedrijvigheid is de laatste jaren sterk verminderd; de plaatselijke bank en winkeltjes zijn verdwenen. Er rijdt driemaal per week een SRV-wagen door het dorp voor dagelijkse boodschappen. Voor de meeste voorzieningen zijn de bewoners gericht op Lisse en Nieuw-Vennep. Het ontbreken van winkels, de geïsoleerde ligging, maar ook het beperkte openbaar vervoer maken Abbenessers afhankelijk van de auto. Toch komt niet alles van buiten. Het dorp heeft een

eigen school, een kerk, een sportvereniging en een klein complex van moestuintjes: stuk voor stuk van grote waarde voor het sociale leven in Abbenes. Het dorpse gemeenschapsgevoel in Abbenes is hecht. Bewoners kennen elkaar goed en helpen elkaar wanneer nodig. De plaatselijke jeugd- en dorpsraad organiseren veel buurtactiviteiten. Abbenessers voelen zich door de sterke sociale controle veilig; zij wonen met veel plezier in het van oudsher agrarische dorpje, dat tegenwoordig is uitgegroeid tot een klein, hecht en actief forensendorp van circa 850 bewoners. In het oude Abbenes zijn historisch-dorpse elementen verweven geraakt met modernistische trekken.

Modernistisch-functionalisme in historisch
Abbenes: wijk Tonnekamp in 1969

Abbenes.net

Inwoners	850	waarvan	27%	t/m 24 jaar
			59%	25 tm 64 jaar
			15%	65 plus
Huishoudens	353	waarvan	38%	tweepersoons
			33%	tweepersoons met kinderen
			4%	eenoudergezinnen
			24%	alleenstaanden
Inkomen	33000			
Mutatiegraad	4,0			
Woningen	366	waarvan	59%	rijwoningen
			57%	sociale huurwoningen

6.1.3. Beinsdorp

Het huidige Beinsdorp (967 inwoners per 1 januari 2010) stond voorheen bekend als de 'Hillegommerbuurt'. De eerste bewoners van dit voormalige buurtschap, waren namelijk goeddeels afkomstig uit het overbevolkte Hillegom. Arme landarbeiders vestigden zich kort na de drooglegging langs de Ringdijk in kleine arbeidershuisjes aan de Vennepeweg. De naamsrelatie met Hillegom heeft tot het eind van de jaren vijftig stand gehouden. Hierna kreeg de kern de naam Beinsdorp: een verwijzing naar het ooit grootste van de drie voormalige eilanden ("Baeistrip"). Toen in 1880 een draaibrug over de Ringvaart kwam groeide het inwonertal. De bebouwing van Beinsdorp toont twee gezichten: enerzijds oude polderbebouwing in de herkenbare T-vorm, en anderzijds langgerekte nieuwbouw, verscholen achter de oude polderbebouwing. Voor een kleine kern is het woning-aanbod divers, er zijn koopwoningen in alle prijsklassen.

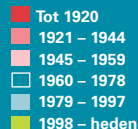
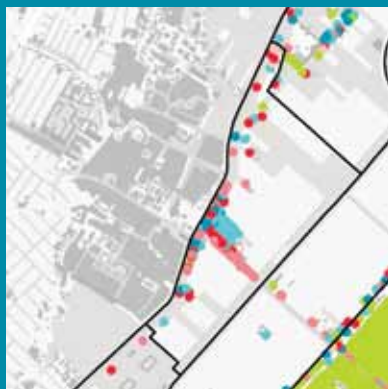
In Beinsdorp zelf zijn alleen een restaurant, kringloopwinkel, meubelzaak en tankstation te vinden. De inwoners van Beinsdorp zijn voor de voorzieningen sterk georiënteerd op het 'grote' Hillegom (20.000 inwoners). Veel dorpelingen hebben zich vanuit de aangrenzende dorpen aan de overzijde van de Ringvaart gevestigd in Beinsdorp. Zij onderhouden nog steeds intensieve sociale contacten met familie en vrienden, aan de andere zijde, in de Bollenstreek. De komst van een winkelcentrum in Getsewoud leidde tot heroriëntering: veel Beinsdorpers doen nu boodschappen in Nieuw-Vennep.

Polderbebouwing in een 'T' Vorm

De helft van de woningen volgt het patroon van vrijstaande linten met oudere woningen langs de oude polderwegen en de Ringdijk. Omdat zowel langs de Ringvaart als langs de hierop haaks aangesloten Vennepeweg is

Afbeelding 3.1

Bouwjaren in Beinsdorp

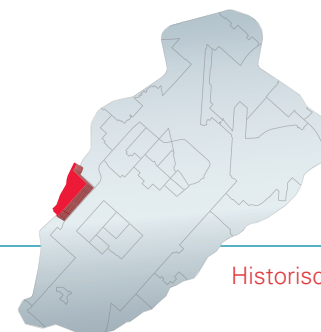

Bron: Woningbestand gemeente Haarlemmermeer

Beinsdorp aan de Ringvaart

Kees van der Veer

Historische kern

gebouwd, heeft het oude bouwpatroon een kenmerkende T-vorm gekregen. Veel 'oude' arbeiderswoningen aan de Venneperweg zijn klein en staan dicht op elkaar. Heel wat inwoners wonen al geruime tijd in Beinsdorp en kennen hun dorpsgenoten goed. De plekken om elkaar te ontmoeten zijn echter beperkt tot het trottoir en bij elkaar thuis. De komende jaren zal Beinsdorp geleidelijk gaan vergrijzen; het percentage 65-plussers zal toenemen, terwijl het aandeel jongeren tegelijkertijd afneemt. De huizen aan de Ringdijk zijn van groter formaat en staan op meer afstand van elkaar. Aan de voorkant kijken deze woningen uit op bedrijvigheid (cementindustrie) en woningen van Hillegom. Voor een deel van de dijkwoningen wordt dit gecompenseerd door een weids uitzicht op het polderlandschap aan de achterzijde. Op de Venneperweg en op een stuk van de Hillegommerdijk rijdt druk doorgaand verkeer tussen Hillegom en de N205. In

meters is de afstand tussen weg en woning voor een dergelijke drukke weg erg klein. Een stoep en een voortuintje – die dikwijls als parkeerplaats wordt gebruikt – scheiden de woning van de weg: openbare ruimte is er nauwelijks. Nieuw asfalt bracht wel enige verbetering: vrachtwagens veroorzaken minder trillingen en snelheidsbeperking (30 km) verkleint gevaarlijke situaties. De 'oude' woningen aan de Venneperweg zijn weliswaar klein, maar de kavels zijn voor hedendaagse begrippen groot. Een deel van de woningen heeft een mooi uitzicht op het polderlandschap. In de linkerhoek van de 'T' zijn recent een aantal nieuwe woningen opgeleverd; op een eigentijdse manier doen zij denken aan de 'arbeidershuisjes' aan de Venneperweg.

Langgerekte nieuwbouwwijk

Nieuwbouwwijk 'De Rietkraag' ligt in de rechterhoek van

de 'T' in langgerekte vorm. Oud en nieuw schuren met de rug tegen elkaar: diepe, oude kavels grenzen aan de achtertuinen van de 'nieuwere' wijk. Slechts op twee plekken kan je met de auto van oud naar nieuw oversteken. De meeste woningen zijn gebouwd in de tachtiger en negentiger jaren. Deze bouwfasen zie je ook terug in de gevarieerde architectuur. De nieuwe wijk is ruim opgezet met veel rijtjeswoningen. Vanuit de wijk heb je in beginsel een mooi zicht op het polderlandschap, maar vreemd genoeg kan je vanuit de woning dit op veel plekken niet zien! De woningblokken zijn naar binnen toe gebouwd in plaats van naar het polderlandschap toe. De openbare ruimte maakt een rommelige indruk, door gebrekkig onderhoud. Door de geringe aanwezigheid van groen gaan de verschillende functies in de wijk niet geleidelijk in elkaar over; de samenhang tussen de elementen ontbreekt.

Nieuwbouwwijk de Rietkraag

Inwoners	967	waarvan	31%	t/m 24 jaar
			61%	25 tm 64 jaar
			9%	65 plus
Huishoudens	378	waarvan	36%	tweepersoons
			38%	tweepersoons met kinderen
			5%	eenoudergezinnen
			20%	alleenstaanden
Inkomen	420000			
Mutatiegraad	4,6			
Woningen	341	waarvan	58%	rijwoningen
			11%	sociale huurwoningen

6.1.4. Buitenkaag

De zuidelijke randkern Buitenkaag dankt zijn oorsprong aan de vestiging aldaar van één van de drie grote Haarlemmermeerse gemalen, genoemd naar de technische ondernemer die in de 17e eeuw – als één van de eersten – een plan tot drooglegging van het Haarlemmermeer lanceerde: Jan Adriaanz Leeghwater. Hoewel de bevolking het dorp altijd Buitenkaag noemde was de officiële benaming geruime tijd Leeghwaterbuurt. Rond 1960 werd de officiële naam gewijzigd in Buitenkaag (Sociografisch bureau, 1974).

Het dorp ligt daar waar de inpoldering van 1852 haar zuidgrens kreeg: aan de Kagerplassen, tegenover Kaageiland, met het pittoreske dorpje De Kaag. Een pontveer over de Ringvaart verbindt beide dorpen met elkaar. Kaageiland trekt in de zomer als watersport-

centrum veel toeristen, waarvan de middenstand in Buitenkaag profijt trekt; in het dorp is een boottankstation, een zeilmakerij, verschillende vaartuiggerelateerde bedrijven en een aantal horecagelegenheden. De watersport is de financiële motor van Buitenkaag. Bij binnenkomst stuit je op vol geparkeerde straten, met veel auto's van werknemers van een grote scheepswerf op Kaageiland. Vanwege de beperkte ruimte op het eiland en de hoge kosten van de pont (€ 4,- retour met de auto) zetten werknemers hun auto in het tegenovergelegen Buitenkaag. Hierdoor ontstaan grote parkeerproblemen voor de inwoners; er is letterlijk geen plek meer te vinden.

Een tweede verkeersgerelateerd probleem geven de aangelegde verkeersbelemmeringen op de Ringdijk. De bewoners stellen dat deze de verkeerssituatie juist aanzienlijk gevaarlijker hebben gemaakt en vaak

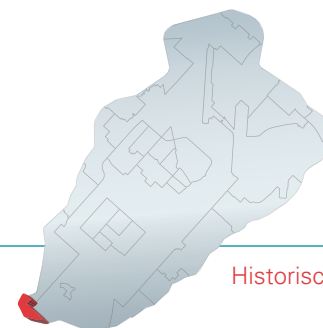
De Ringvaart doorsneet het Oude Eiland de Kaag om de vaart zo recht mogelijk te houden

Coll. Jan Wies - www.Haarlemmermeer-Geschiedenis.nl

Kaageiland met Kaagdorp en in de verte het dorp Buitenkaag

Kees van der Veer

Historische kern

tot materiaalschade leiden. Deze 'blokkades' zijn, vooral in het donker moeilijk te zien, door de beperkte verlichting.

Behalve economische bestaan er ook sociale relaties tussen De Kaag en Buitenkaag. De Kaagse kinderen nemen voor de basisschool de pont naar Buitenkaag en op zondagochtend kruisen de protestantse en katholieke kerkgangers elkaar op weg naar hun kerken in respectievelijk Buitenkaag en Kaag. Beide dorpen hebben, over de grens van Zuid- en Noord-Holland heen, een gezamenlijke dorpsraad – Dorpsraad Kaag en Buitenkaag – die de belangen van de gemeenschap behartigt bij beide gemeenten. De twee dorpen vormen in feite één woonkern met een gemeenschappelijk voorzieningenpakket, die door middel van een pont dag en nacht met elkaar verbonden blijft.

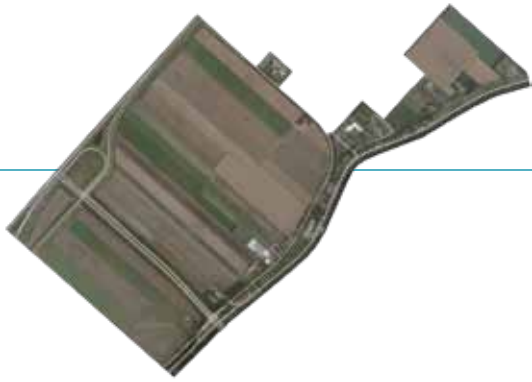
In beide dorpen ontbreken winkels, waardoor de Buitenkagers hun boodschappen elders moeten doen. Net als in Abbenes komt ook hier de SRV-wagen driemaal per week in het dorp, maar een meerderheid doet boodschappen aan de overkant van de Ringvaart, met name in Sassenheim of Roelofarendsveen. De oriëntatie op Haarlemmermeer is bijgevolg beperkt; de inwoners voelen zich Kager en geen Haarlemmermeerder. Er bestaat een hechte dorpsgemeenschap, waarbij de uitspraak 'ons kent ons' de situatie in Buitenkaag treffend typeert. Bewoners voelen zich veilig en vertoeven met plezier in hun dorp. Nieuwelingen in het dorp zijn voornamelijk afkomstig uit de nabijgelegen dorpen in de Bollenstreek. De beperkte voorzieningen en de grote autoafhankelijkheid zijn voor veel jonge en oude mensen wel een reden om uit Buitenkaag te vertrekken, of juist een

obstakel om er naar toe te verhuizen. Starters kunnen de dure woningen niet betalen en de huurwoningen worden steeds vaker koophuis. Het is de verwachting dat Buitenkaag demografisch steeds homogener van aard wordt: met voornamelijk welgestelde veertigers en vijftigers als dorpsbewoners.

Watersport in Buitenkaag

Inwoners	443	waarvan	19%	t/m 24 jaar
			59%	25 tm 64 jaar
			21%	65 plus
Huishoudens	182	waarvan	42%	tweepersoons
			31%	tweepersoons met kinderen
			2%	eenoudergezinnen
			23%	alleenstaanden
Inkomen	40000			
Mutatiegraad	3,9			
Woningen	182	waarvan	44%	rijwoningen
			13%	sociale huurwoningen

6.1.5. Burgerveen

Burgerveen ontleent zijn naam aan een – voor de droogmaking – hoger en droog gelegen stuk veengrond, met toen al enkele verspreide woningen. Na de drooglegging van het Haarlemmermeer vestigden zich hier veel landarbeiders die op de nieuwe akkers gingen werken. Het dorp groeide als een lint langs de Ringvaart (Sociografisch Bureau de Meerlanden, 1974). Nu staan daar nog steeds de oudste arbeidershuisjes van het dorp. Achter de dijk zijn in de jaren zestig en zeventig een kleine honderdtal woningen bijgebouwd. Door de aanwezigheid van Schiphol was een verdere groei van het dorp niet toegestaan. Vandaar dat het tegenwoordige inwoneraantal weinig anders is dan in de jaren zeventig¹. Kenmerkend en redelijk uniek voor Burgerveen is

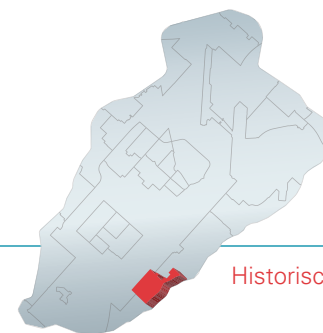
haar geïsoleerde ligging aan de Westeinderplassen. Waar Haarlemmermeerse randkernen meestal georiënteerd zijn op de grotere woonplaatsen aan de overzijde van de Ringvaart ontbeert Burgerveen een 'dubbeldorp' aan de overkant. Burgerveners zijn – in tegenstelling tot andere bewoners van de randkernen – op Haarlemmermeer georiënteerd. De kinderen gaan naar school in Rijsenhout en in Nieuw-Vennep, waar veelal ook de boodschappen worden gedaan.

De woningvoorraad bestaat uit uitersten: 28% sociale huur en 40% dure koopwoningen. De dure koopwoningen staan op de Ringdijk, met fraai uitzicht over weilanden en de Westeinderplassen. Het woonbuurtje 'De Ruige Hoek' – net achter de dijk – bestaat voor-

¹ In 1975: 438 inwoners, in 2010: 389.

Wonen aan de Ringdijk

Historische kern

namelijk uit sociale huurwoningen. Toch drijft dit geen wig in deze leefgemeenschap. Het dorp kent een hechte buurtcohesie. Er is een actieve dorpsraad die onder andere buurtbarbeques en kaartavonden organiseert. De sociale controle is hier sterk; burens houden elkaars huizen en de nabije openbare ruimte in de gaten. Vreemden vallen direct op. Dit toeziend 'buurtoog' geeft Burgerveners een veilig en geborgen gevoel. Alleen de verkeersveiligheid op de Ringdijk baart hen zorgen. Zij vinden het er onveilig druk en er wordt vaak (te) hard gereden. De geplaatste wegobstakels maken de situatie volgens inwoners niet veiliger. Automobilisten anticiperen vaak onvoldoende op elkaar en in het donker zijn de 'remblokkades' matig zichtbaar.

Burgerveen aan de Ringvaart

Inwoners	389	waarvan	25%	t/m 24 jaar
			52%	25 tm 64 jaar
			22%	65 plus
Huishoudens	145	waarvan	41%	tweepersoons
			37%	tweepersoons met kinderen
			3%	eenoudergezinnen
			15%	alleenstaanden
Inkomen	39000			
Mutatiegraad	3,7			
Woningen	154	waarvan	41%	rijwoningen
			28%	sociale huurwoningen

6.1.6. Cruquius

De kern Cruquius dankt haar ontstaan aan de bouw van één van de drie stoomgemalen die werden ingezet voor het leegpompen van het Haarlemmermeer. Net als in Buitenkaag en in Lijnden bouwden arbeiders, betrokken bij de drooglegging, hun eenvoudige huizen rond het gemaal. Het stoomgemaal is vernoemd naar 'Nicolaus Cruquius', een bekende Nederlandse waterbouwkundige en cartograaf. Het gemaal, in 1849 in bedrijf genomen, is daarna niet meer gemoderniseerd. In 1933 buiten werking gesteld, is de Cruquius kort daarop als museum in gebruik genomen. De andere twee gemalen, de Leeghwater en de Lijnden, werden wel gemoderniseerd en konden het drooghouden van de polder voortaan samen aan.

In het begin van de 20^e eeuw kon je Cruquius bestempelen als een 'landbouwbuurt van weinig allure'

(Sociografisch Bureau de Meerlanden, 1974). Vandaag de dag is de levensstandaard in Cruquius echter hoog; het gemiddelde inkomen ligt boven het Haarlemmermeerse gemiddelde (RIO, 2008). Door de bouw in 1872 van een brug tussen Cruquius en Heemstede en de toename van het gemotoriseerde verkeer in de 20^e eeuw nam de betekenis van Cruquius als belangrijk knooppunt richting Heemstede en Haarlem (via de provinciale weg N201) snel toe. Een aanzienlijk deel van de inwoners van Cruquius is geboren en getogen in Haarlemmermeer. Daarnaast hebben veel inwoners wortels in Haarlem en Heemstede, wat gezien de ligging van Cruquius niet verwonderlijk is. De goede bereikbaarheid en de gunstige ligging heeft ervoor gezorgd dat ondanks het relatief geringe inwoneraantal (814, per 1 januari 2010) er een aantal grote, boven-gemeentelijke voorzieningen in Cruquius zijn gevestigd.

Recente nieuwbouwwijk

Historische kern

Het dorp wordt omringd door het epilepsiezorgcentrum Cruquiushoeve, een meubelboulevard, het winkelcentrum Cruquiusplaza en industriële bedrijvigheid.

Het oude deel bestaat uit veelal vrijstaande woningen op ruime kavels langs de Oude Kruisweg en de Ringvaart. Beide wegen verloren hun doorgangsfunctie, waardoor het verkeer er nu rustiger is. In het weekeinde verandert dat; op de Ringdijk rijdt dan druk verkeer naar en van de woonboulevard. De afstand tussen de weg en de woning is – net als op menig andere plek aan de Ringdijk – erg klein. Dit gebrek aan openbare ruimte wordt hier visueel ruimschoots gecompenseerd door het groene uitzicht op een grasveld met bomen aan de overzijde. Je zou hierdoor bijna vergeten dat aan de overzijde Heemstede is gelegen. Het voortdurende geluid van auto's overal in

het dorp herinnert je aan de ambigue ligging van het dorp, zo dicht tegen Haarlem en Heemstede aan. De woningen aan de Oude Kruisweg bieden door de ruime voortuinen met veel bomen een groen en ruim aanzicht. Een groot deel van de inwoners woont al geruime tijd in Cruquius. Buurtgenoten kennen elkaar daardoor goed. Voorzieningen vind je in het dorp zelf niet. Met Heemstede en Cruquiusplaza zo nabij is dat ook logisch. Recent is een nieuwe wijk opgeleverd tussen het oude dorp en de woonboulevard. Er staan hier ruime huizen die flink aan de prijs zijn, en de buurt toont een stedelijke aanblik (de woonblokken staan dicht op elkaar en hebben geen voortuin). Ook in de openbare ruimte is nauwelijks groen te vinden. De nieuwe woningen zijn aantrekkelijk voor gezinnen met kinderen, waardoor de komende jaren de bevolking van Cruquius aanmerkelijk zal verjongen. De op handen

zijnde vergrijzing, als gevolg van de grote groep vijftigers en zestigers, wordt sterk afgeremd door de aanwas van deze gezinnen met kinderen. Naar verwachting stijgt het percentage jongeren (tot 15 jaar) van 11 % naar 23 % in 2020.

Inwoners	814	waarvan	17%	t/m 24 jaar
			64%	25 tm 64 jaar
			19%	65 plus
Huishoudens	242	waarvan	47%	tweepersoons
			29%	tweepersoons met kinderen
			2%	eenoudergezinnen
			20%	alleenstaanden
Inkomen	47000			
Mutatiegraad	5,3			
Woningen	216	waarvan	20%	rijwoningen
			0%	sociale huurwoningen

6.1.7. Lijnden / Boesingheliede

Ten noorden van Schiphol liggen nog twee kleinere kernen, Lijnden en Boesingheliede (respectievelijk 792 en 119 inwoners per 1 januari 2010). Vanwege de zeer geringe omvang van Boesingheliede rekenen wij Boesingheliede en Lijnden tot één gebied.

Lijnden is de grotere van de twee. De kern ontleent haar naam aan het gelijknamige gemaal waar het dorp omheen is gebouwd. Het gemaal op zijn beurt is vernoemd naar Baron van Lijnden van Hemmen, één van de waterbouwkundige ingenieurs, die een plan maakten voor de drooglegging van de polder (Socio-grafisch Bureau de Meerlanden, 1974). Samen met de andere twee gemalen (de Cruquius in Cruquius en de Leeghwater in Buitenkaag) was de Lijnden verantwoordelijk voor het droogmalen en drooghouden van de Haarlemmermeer. Het gemaal, meermaals gemoder-

niseerd, speelt anno 2010 nog steeds een belangrijke rol in de waterhuishouding van de gemeente.

Lijnden heeft een meer uitgesproken woonfunctie dan de woon-werkmix in Boesingheliede. De woningen langs de Ringdijk zijn grotendeels voor de Tweede Wereldoorlog gebouwd; verder van de dijk af staan enkele modernere woningen. De koopwoningen in het dorp zijn over het algemeen middeldure/dure tweekappers of vrijstaande woningen. De sociale huursector vind je in Lijnden bijna niet. Nieuwe inwoners zijn voornamelijk afkomstig uit Amsterdam en omliggende gemeenten. De bevolkingsopbouw van Lijnden en Boesingheliede is vergelijkbaar met die in andere historische kernen; je treft er relatief weinig jongeren en veel ouderen (tussen de veertig en de zestig jaar). Op de korte termijn is, door dat grote aandeel veertigers en vijftigers, nog geen sprake van een sterke vergrijzing.

Afbeelding 3.2

Kenmerkende T-vorm in de bebouwing van Lijnden

Tot 1920
1921 - 1944
1945 - 1959
1960 - 1978
1979 - 1997
1998 - heden

Bron: Woningbestand gemeente Haarlemmermeer

Ringdijk bij Lijnden

Kees van der Veer

Historische kern

De ruimtelijke structuur van het dorp wordt ten dele afgedwongen door de kenmerkende elementen van de Haarlemmermeerse poldermorfologie: Ringdijk, Hoofdvaart en, in Lijnden, het historische gemaal (zie ook de Staat van Haarlemmermeer 2008).

Doordat de woningen voornamelijk zijn gesitueerd aan de Ringdijk en Hoofdvaart en enkele straten daarachter, ontstaat de voor de historische kernen kenmerkende T-vorm in de bebouwing.

Door de ligging langs de Ringvaart is in Lijnden, net als in de andere kernen langs de Ringvaart, de beschikbare openbare ruimte zeer beperkt. Als je in de huizen langs de Ringvaart de voordeur opent sta je direct op straat. Inwoners die achter de Ringdijk wonen hebben meer openbare ruimte ter beschikking. Over het onderhoud van de buitenruimte is men hier niet erg tevreden.

Het drukke autoverkeer op de Ringdijk vormt in alle historische kernen een probleem. Ook hier wordt op de dijk vaak te hard gereden. Verkeersmaatregelen (flitspalen, drempels en chicanes) bieden weinig soelaas en leveren volgens inwoners gevaarlijke situaties op.

Aan de zuidoostelijke kant van het dorp is een bedrijventerrein gesitueerd, een verzamelpark voor kleine en middelgrote bedrijven in de luchtvaartsector. Het terrein dat direct aan het dorp gelegen is – geheel in tegenstelling tot wat zijn naam doet vermoeden – slechts in de richting van Badhoevedorp en Schiphol ontsloten. Via Lijnden kan je het terrein, evenals de brug die Haarlemmermeer en Amsterdam–Osdorp met elkaar verbindt, slechts op de fiets bereiken. Vanuit het dorp zelf is het voor automobilisten niet mogelijk

om op deze weg te komen, zij worden genoodzaakt via Badhoevedorp of de Schipholweg om te rijden.

De nabijheid van Amsterdam weerhoudt inwoners van Lijnden niet om hun boodschappen te doen in Badhoevedorp en Zwanenburg. Zij gaan ook naar de markt in Hoofddorp. Toch voelt men zich niet echt Haarlemmermeerder. Buren kennen elkaar goed en Lijndenaren zijn bereid om elkaar, bij nood, de helpen de hand toe te steken. De uitgestrekte lijnvormige structuur van het dorp langs de Ringdijk en de Hoofdvaart draagt waarschijnlijk ook niet bij tot onderling contact. Het dorps huis bevindt zich bijvoorbeeld buiten het hart van de kern (naast het witte kerkje). Dit ondanks de ingreep om met een voetgangersbrug over de Hoofdvaart twee helften van het dorp meer met elkaar te verbinden.

Het gemaal achter de Ringdijk in Lijnden

Inwoners	911	waarvan	24%	t/m 24 jaar
			58%	25 tm 64 jaar
			17%	65 plus
Huishoudens	370	waarvan	39%	tweepersoons
			34%	tweepersoons met kinderen
			1%	eenoudergezinnen
			23%	alleenstaanden
Inkomen	42000			
Mutatiegraad	4,3			
Woningen	408	waarvan	14%	rijwoningen
			0%	sociale huurwoningen

Inwoners van Lijnden en Boesingheliede ervaren veel overlast van Schiphol. Een aanzienlijk deel van hen accepteert dit als onoverkomelijk neveneffect van het wonen nabij een startbaan. De overlast is na het aanpassen van de vliegroute vanaf de Zwanenburgbaan volgens inwoners toegenomen. Vrachtwagens die met regelmaat door Lijnden heenrijden veroorzaken ook hinder (Leefbaarheidsonderzoek Lijnden-Boesingheliede, 2011).

Boesingheliede bestaat uit een stuk lintbebouwing van ongeveer 70 woningen en winkelpanden. Achter de rij woningen liggen enkele bedrijfsloodsen. Door de relatief 'rommelige' ruimtelijke structuur van het noordelijk deel van de gemeente (door o.a. de aanwezigheid van Schiphol en de ligging van de A9) was dit deel minder geschikt voor de landbouwfunctie van voorheen. In Boesingheliede konden zich hierdoor

andere vormen van bedrijvigheid ontwikkelen.

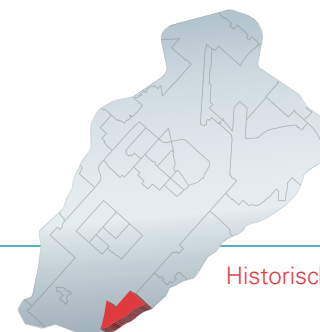
De winkelpanden en loodsen die achter het rijtje woningen liggen dienen bijvoorbeeld voor de verkoop van auto's, keukens en textiel. De toenemende geluidsoverlast van oprukkend Schiphol verhinderde de uitbreiding.

Zicht op Lijnden Oost

6.1.8. Weteringbrug

105

Historische kern

Weteringbrug is een samenstel van oud en nieuw. Het oude deel bestaat uit de – voor randkernen karakteristieke – 19^e- en 20^e-eeuwse, vrijstaande lintbebouwing langs Ringvaart en polderwegen. Hier wonen veelal de 'oorspronkelijke' Weteringbruggers. De huizen gaan nog steeds over van ouder op kind. Achter de Ringdijk zijn in de afgelopen decennia (1960–2000) een honderdtal rijtjeswoningen gebouwd: gerealiseerd om het gegroeide aantal dorpelingen een woning te kunnen bieden. Hier wonen meer 'nieuwe' instromers. In Weteringbrug wonen tegenwoordig 373 inwoners (2010): dit aantal is sinds 1975 nauwelijks veranderd. Het dorp gaat in de toekomst vergrijsen; de jeugd trekt uit het dorp weg, omdat het de hoge woningprijzen niet kan ophoesten. De sociale relaties met het aan de overkant van de Ringvaart gelegen Oude Wetering zijn beperkt.

De kinderen gaan er wel naar school. Voor hun dagelijkse voorzieningen gaan inwoners meer naar Roelofarendsveen. Omgekeerd komen inwoners uit Roelofarendsveen ook naar Weteringbrug voor sociale activiteiten, zoals zingen in het Shantykoor 'De Ringvaartzangers'.

Weteringbrug kent een hechte dorpsgemeenschap; er worden veel buurtactiviteiten georganiseerd. Vrijwel elke avond is het dorps huis open voor spel en recreatie. Er is een sterke sociale buurtcohesie en controle. Iedereen kent elkaar, vreemden vallen direct op. Met zoveel oog voor elkaar heerst er in het dorp een sterk veiligheidsgevoel. Het drukke verkeer op de Ringdijk is de belangrijkste bron van overlast.

Oude foto Weteringbrug

Inwoners	373	waarvan	25%	t/m 24 jaar
			58%	25 tm 64 jaar
			17%	65 plus
Huishoudens	155	waarvan	41%	tweepersoons
			29%	tweepersoons met kinderen
			5%	eenoudergezinnen
			25%	alleenstaanden
Inkomen	44000			
Mutatiegraad	3,8			
Woningen	155	waarvan	35%	rijwoningen
			23%	sociale huurwoningen

6.1.9. Zwaanshoek

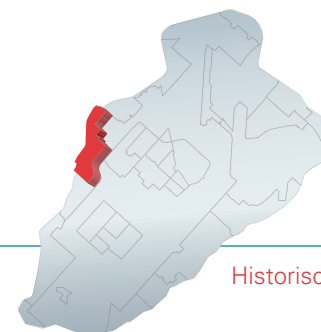
Zwaanshoek kende lange tijd geen zelfstandige status. Als buurdorp van het nabij gelegen Bennebroek stond het dorp bekend onder de naam 'Bennebroekerbuurt'. Na de drooglegging van het Haarlemmermeer vestigden zich een aantal minder draagkrachtige gezinnen uit Bennebroek in het gebied. Bij de gronduitgifte in de jaren vijftig van de 19^e eeuw verwierf de adel uit Bennebroek en Heemstede landerijen in Haarlemmermeer. In de jaren vijftig kreeg Zwaanshoek haar huidige naam, een verwijzing naar de grote aantallen zwanen die in de eerste jaren na de drooglegging van het meer in dit gebied voor kwamen. Tot op de dag van vandaag bestaan hier stevige banden met Bennebroek en Heemstede. Menig bewoner doet daar zijn boodschappen en heeft er een deel van zijn sociale netwerk. Toen Floriande gereed kwam nam de winkeloriëntatie op Hoofddorp overigens wel toe. Het verenigingsleven

in Zwaanshoek (o.a. tennis, volleybal, bridge) is voor zo'n klein dorp uitgebreid. Het dorps huis is actief; jaarlijks wordt een eigen Sinterklaasintocht georganiseerd. Behalve een friettent en een kapper vind je er nauwelijks enige voorziening. Bewoners betreuren het verdwijnen van buurtsuper en slager, maar realiseren zich ook dat hun eigen gedrag (veel buiten het dorp winkelen) dit in de hand werkte.

Het oude deel van Zwaanshoek met veel variatie in de bebouwing bestaat uit woonstroken langs de Bennebroekerweg en de Ringdijk. De huizen zijn – vergeleken met dijkwoningen elders – ruim en dikwijls vrijstaand. Enigszins verscholen achter de huizen aan de Ringdijk tref je veel bedrijvigheid, van een autorecyclingbedrijf tot een glasbedrijf. Hoewel Zwaanshoek tegenover Bennebroek ligt kijk je vanaf de Ringdijk uit op bomen

Uitzicht vanaf de Ringdijk

Historische kern

aan de overzijde waardoor je toch een fraai uitzicht hebt. Openbare ruimte is hier van 'eigen makelij': bewoners hebben steigers in de Ringvaart aangelegd, met zitje. In de zomermaanden moet dit een aantrekkelijke plek zijn om te vertoeven. Aan de Ringdijk is het overigens toch druk met veel doorgaand verkeer.

In Zwaanshoek, de grootste van de 'historische kernen' in Haarlemmermeer, wonen 1.600 inwoners. Het inwoneraantal groeide in de periode 1970 – 1980 sterk; het woningbestand van Zwaanshoek verdubbelde ruimschoots. Het inwonertal blijft de komende jaren stabiel, de samenstelling van het dorp verandert echter sterk. Het aandeel jongeren neemt af en in tien jaar tijd stijgt het aandeel 65-plussers van 12% naar 17%. Aanvankelijk was de nieuwbouw gepland om de voorspelde toename van de werkgelegenheid in de

bollenteelt op te vangen. De toen nog geringe geluidshinder van Schiphol en het tekort aan bouwareaal in aanpalend Bennebroek maakten Zwaanshoek tot een geschikte uitbreidingslocatie. Toen de werkgelegenheid in de bollenteelt sterk terugliep werd Zwaanshoek een forensendorp. De uitbreidingswijk is op enige afstand van de oude bebouwing aan de Ringdijk, tegen de Spieringweg en Bennebroekerweg aangeplakt. Architectuur en uitleg van de wijk ogen als een menging van Functionalisme met woonelementen. De modernistische elementen domineren: een beperkt aantal woningtypen, uniforme architectuur, logische ontsluiting en grote plantsoenen en de eenvormigheid van architectuur. Bovendien lijken de buurten, in blokken gebouwd, sterk op elkaar. Elementen van het woonelement vind je in Zwaanshoek terug in het kindvriendelijke fiets- en wandelpaden-

stelsel door de wijk en in de bergingen aan de voorzijde van de woning. Een groot speelveld midden in de wijk springt in het oog: een illustratie van de ruime maatvoering van de openbare ruimte in de wijk. Inwoners wensen ook hier beter onderhoud van de openbare ruimte. Deze Zwaanshoekse uitbreidingswijk toont stedenbouwkundig gelijkenis met wijken uit dezelfde periode elders in de gemeente, zoals Linquenda en Pax. Ook passanten omschrijven het wonen in deze wijk als prettig, rustig en kindvriendelijk. Mensen zijn attent voor elkaar. De school ligt op loopafstand. Hoe aantrekkelijk het wonen in Zwaanshoek is komt dan ook tot uiting in een woningwaarde, die ruim boven het Haarlemmermeerse gemiddelde ligt.

Conclusie: Zwaanshoek vormt door deze 'groot-schalige' planmatige uitbreiding een minicontrastdorp.

Groot speelveld in het midden van de wijk

Inwoners	1600	waarvan	30%	t/m 24 jaar
			58%	25 tm 64 jaar
			12%	65 plus
Huishoudens	620	waarvan	32%	tweepersoons
			38%	tweepersoons met kinderen
			5%	eenoudergezinnen
			22%	alleenstaanden
Inkomen	43000			
Mutatiegraad	4,8			
Woningen	613	waarvan	61%	rijwoningen
			12%	sociale huurwoningen

6.2. Rijsenhout

'Aalsmeerderbuurt-zuid', zoals Rijsenhout lange tijd heette, was tot eind jaren vijftig niet veel meer dan een buurtschap met dijkwoningen langs de Ringvaart, met nog een paar arbeidershuisjes aan de Bennebroekerweg. In Rijsenhout contrasteert een oud, organisch gegroeid deel met een nieuwer deel uit de jaren zestig. De bebouwing langs de Ringdijk kenmerkt het oude deel het beste. De woningen verschillen sterk van elkaar en zijn vrij gelegen, met zicht op de Westeinderplassen. Enigszins verscholen liggen de kassen direct achter de woningen aan de Ringdijk en de Bennebroekerweg. Glastuinbouw is karakteristiek voor het dorp. Overall in Rijsenhout – nu eens verscholen achter woningen, dan weer tot aan de straat gebouwd – drukken kassen een stempel op het dorpsbeeld. Steeds meer kassen raken in onbruik. Het glastuingebied ten noorden en zuiden van

Rijsenhout is inmiddels toe aan herstructurering (Ruimtelijk Kader Rijsenhout, 2010: 29).

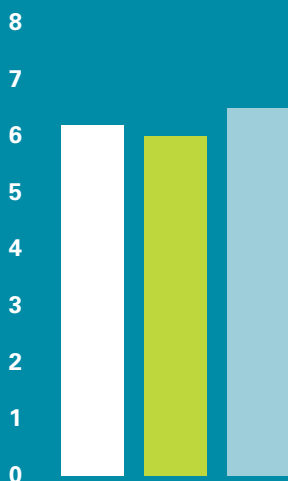
De vroegere naamgeving 'Aalsmeerderbuurt-zuid' geeft aan hoe sterk de economische banden met Aalsmeer toen al waren. Sinds de jaren twintig zijn beide plaatsen economisch met elkaar verbonden door de bloementeelt. Hierdoor zijn inwoners van Rijsenhout tot op de dag van vandaag sterk georiënteerd gebleven op het nabijgelegen Aalsmeer. De verplaatsing van bewoners van het dorp 'Rijk', eind jaren vijftig, verdreven door oprukkend Schiphol, gaf het buurtschap een nieuwe impuls. In vijftien jaar werden 700 woningen aan Rijsenhout toegevoegd: een verdubbeling van het inwonertal tot 4.400 in 1975. De aanwezigheid van kassen in de kern van het dorp stuwde de uitbreiding in zuidelijke richting. Door deze

Buurtcohesie

2004: 6,2

2007: 6,0

2009: 6,5

Leefbaarheid

2004: 7,4

2007: 7,4

2009: 7,6

Kassen bepalen sterk het gezicht van de openbare ruimte in Rijsenhout

Kees van der Veer

Contrastdorp

groeistuij raakte de aanduiding 'buurtschap' achterhaald. Bewoners zelf doopten Aalsmeerderbuurt-zuid om tot Rijsenhout. Ze hernoemden hun dorp naar het voormalig eilandje 'Rijschenhout', ooit op die plek in de Oude Meer gelegen. De ligging nabij Schiphol verhindert verdere nieuwbouw.

De woonwijk, in de jaren zestig gebouwd, heeft functionalistische kentrekken: blokken rijtjeswoningen en veel aandacht voor gebruiksgemak in de wijk. Wonen en werken zijn hier helder van elkaar gescheiden. Deze uitbreiding bestaat voor tweederde uit sociale huurwoningen; in het oude deel was dat nog een kwart van de woningvoorraad. In het oude deel, met meer woningen in eigen bezit en in het duurdere segment, is de inkomenspositie sterker. In beide delen van Rijsenhout blijft men lang wonen.

Een lange woontuur en de hoge gemiddelde leeftijd van de dorpsbewoners zullen het aandeel 65-plussers de komende jaren doen toenemen. Buurtgenoten zijn er min of meer kennissen van elkaar geworden en gaan frequent met elkaar om. De sociale cohesie tussen buurtgenoten is verbeterd ten opzichte van voorgaande meting (Kijk op de Wijk 2, 2007). Het saamhorigheidsgevoel was al sterk ontwikkeld in Rijsenhout, maar meer mensen geven aan dat buurtgenoten prettig met elkaar omgaan. Hechte sociale samenhang gaat hier hand in hand met een gevoel van veiligheid. Inwoners zijn ondanks deze sociale binding toch op Aalsmeer gericht; de beperkte aanwezigheid van voorzieningen noopt hen hier toe. Rijsenhouters interesseren zich heel matig voor politiek, toch komen zij bij verkiezingen trouw op.

In het oude dorp contrasteert de geleidelijk ontstane buitenruimte, van het voormalige buurtschap, sterk met de functionalistisch ontworpen straten in het uitbreidingsdeel. De gevarieerde bebouwing in 'oud Rijsenhout' levert een afwisselende en verrassende openbare ruimte op. Aan de Ringdijk, uitkijkend over de Westeinderplassen, kan je het rustieke polder-verleden nog ervaren, maar ook hoor je en zie je hier de hedendaagse drukte van het dijkverkeer. De kassen – markant onderdeel van de woonomgeving in het oude deel – bepalen sterk het gezicht van de openbare ruimte. Zij geven het dorp een agro-industriële aanblik. De ontwerpers van het uitbreidingsdeel anticipeerden op toenemend autogebruik, legden parkeerplaatsen aan en gaven de nieuwe buurt een snelle ontsluiting. Kinderen kregen hier hun eigen speelplekken. Het groen werd zo gesitueerd dat je het zicht behield

Rijtjeswoningen in een vroeg functionalistische wijk in Rijsenhout

Inwoners	4091	waarvan	28%	t/m 24 jaar
			55%	25 tm 64 jaar
			17%	65 plus
Huishoudens	1624	waarvan	35%	tweepersoons
			34%	tweepersoons met kinderen
			6%	eenoudergezinnen
			23%	alleenstaanden
Inkomen	38000			
Mutatiegraad	4,4			
Woningen	1696	waarvan	51%	rijwoningen
			43%	sociale huurwoningen

vanuit de woonkamer. De heldere gebruiksvriendelijkheid, uitvloeisel van de functionele inrichting van de buurt, wordt door bewoners in het nieuwe deel gewaardeerd. De openbare ruimte in Rijsenhout lijkt bestand tegen het voortschrijden van de tijd. Anders dan in menig andere functionalistische Haarlemmermeerse wijken waar problemen met het onderhoud van de openbare ruimte, volgens bewoners, apert zijn! Twee uitersten van Haarlemmermeer treffen elkaar in het idyllisch gelegen Rijsenhout: Aalsmeerse en Schipholse dynamiek en het rustieke en rustige van een randdorp aan het water.

Afbeelding 3.3

Het contrast tussen oud en nieuw in Rijsenhout

- Oud
vóór 1955
- Nieuw
vanaf 1955

Nieuw in Rijsenhout

6.3. Lissebroek

Lissebroek ligt aan de Ringvaart, met aan de overzijde het grotere Lisse. Dit dorp ontstond kort na de droogmaking van Haarlemmermeer, halverwege de 19^e eeuw. De eerste bewoners waren voormalige turfstekers uit Lisse, die landbouwbedrijfjes begonnen op het Lissebroek, een voormalige landtong die door indijking binnen de polder kwam te liggen. De 'afgeveende' grond en de goedkope woningen aan de Ringdijk en het Turfspoor maakten Lissebroek tot ideale plek om een bloembollenbedrijf te starten. Begin 20^e eeuw kwam het zwaartepunt bij de bollenteelt te liggen, net als in het aangrenzende Lisse op het oude land. Vandaag de dag zijn er nog altijd veel planten- en bloemenkwekers te vinden langs het Turfspoor. Deze kronkelende weg, midden tussen het strenge poldergrid, traject van een voormalig spoorlijntje voor turfvervoer, herinnert aan de periode van vóór de drooglegging.

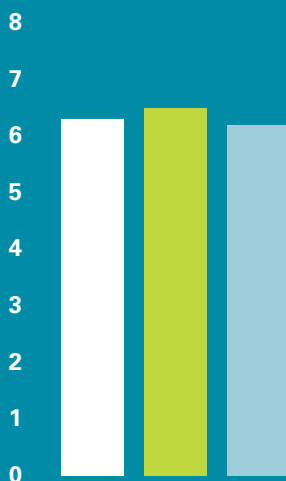
Twee korte groei-impulsen hebben Lissebroek zijn huidige vorm en omvang gegeven: de eerste in de tweede helft van de jaren tachtig, de tweede in het afgelopen decennium. Het aantal inwoners steeg door uitbreidingen eerst naar 2.000 in 1985 en in 2010 naar 3.710 inwoners. Door groei in twee etappes is er in Lissebroek – evenals in Rijsenhout en Vijfhuizen een duidelijk onderscheid te zien tussen een ouder en een nieuwer deel. Het oude deel ligt op en tegen de Ringdijk aan. De dijkbebouwing is er oud, vaak vooroorlogs. Langs de drukke Lisserdijk worden de woningen afgewisseld met bedrijvigheid en enkele voorzieningen. De inwoners van het oorspronkelijke dorp zijn veelal wat ouder en hebben een lange woongeschiedenis in het dorp. In dit deel van Lissebroek kennen mensen elkaar goed; er is sprake van een sterke gemeenschapszin.

Buurtcohesie

2004: 6,3

2007: 6,5

2009: 6,2

Leefbaarheid

2004: 8,0

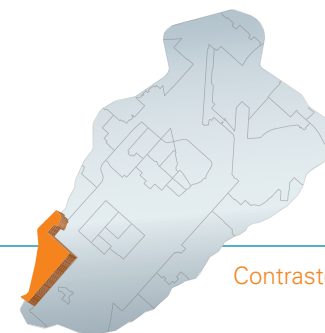
2007: 7,5

2009: 7,7

Het dubbeldorp Lisse – Lissebroek

Kees van der Veer

Contrastdorp

Het nieuwere deel van Lissebroek kwam schoksgewijs, in twee etappes tot stand. De eerste groeistoot dateert van de tweede helft van de tachtiger jaren. In vijf jaar tijd nam het aantal inwoners toe van 2.000 naar 3.000. Functionalistische opvattingen over stedenbouw zijn richtinggevend geweest bij ontwerp en bouw. Dit is zichtbaar in het ontwerp van de groenstructuur: veel groen en waterpartijen bewaren zichtlijnen en bieden de wijk een ruime aanblik. De grote kavels, waarop de woningen zijn gebouwd, geven deze nieuwere wijk een dorps aanzicht, dat goed aansluit bij het oudere deel. De tweede, kleinere groeistoot dateert van het afgelopen decennium. Het aantal inwoners nam toen in korte tijd toe tot 3.710. Deze laatste uitbreiding vond plaats aan de zuidoostrand van het dorp, waardoor het nu ingeklemd ligt tussen de Lisseweg en Lissebroekerweg. Deze

recente uitbreiding heeft, door de abrupte overgang van wijk in polderlandschap, meer stedelijke uitstraling gekregen dan die in de jaren tachtig. Hoogbouw aan de rand van de wijk en een rode betonnen geluidswal versterken hier het contrast tussen wijk en landschap. De laatste wijk toont kenmerken van postmodernisme: veel aandacht voor de identiteit van de woning door variatie in façade, materiaal en kleurgebruik. In het nieuwste deel van Lissebroek is de architectuur wel minder uitgesproken dan in Vijfhuizen-Stellinghof. Doordat de uitbreidingen van Lissebroek in twee tijdsperiodes hebben plaatsgevonden, met ieder verschillende ruimtelijke kenmerken, loopt het oudste deel geleidelijker over in het nieuwste dan in Vijfhuizen. Het functionalistische deel uit de jaren tachtig biedt hier een geleidelijke overgang van de oude woningen langs de dijk naar de meest recente postmoderne

wijk. De verschillende groeispurten leverden in Lissebroek eerder diversiteit op dan abrupt contrast tussen oud en nieuw, zoals te zien in Vijfhuizen.

De regionale behoefte aan woningruimte was aanleiding om Lissebroek in de jaren tachtig uit te breiden. Sindsdien heeft menig Lissenaar (en inwoner uit de Bollenstreek) een woning betrokken in Lissebroek; de afgelopen decennia werd in Lisse nauwelijks gebouwd. De inwoners van de nieuwere gedeelten voelen zich ook om deze reden sterk verbonden met het naburige Lisse en met de rest van de Bollenstreek. Voor het gebruik van allerlei voorzieningen kunnen Lissebroekers ook terecht in Lisse-centrum. Nieuwere inwoners besteden hun (vrije)tijd ook vaak buiten de gemeentegrens, in Lisse en in de aangrenzende Bollenstreek.

Het turfspoor bij Lissebroek met daaraan agrarische bedrijven

Kees van der Veer

Inwoners	3710	waarvan	36%	t/m 24 jaar
			55%	25 tm 64 jaar
			9%	65 plus
Huishoudens	1307	waarvan	32%	tweepersoons
			46%	tweepersoons met kinderen
			5%	eenoudergezinnen
			16%	alleenstaanden
Inkomen	43000			
Mutatiegraad	4,5			
Woningen	1308	waarvan	65%	rijwoningen
			29%	sociale huurwoningen

Oudere inwoners zien Lissbroek vooral als een zelfstandig dorp, met een eigen identiteit. De binding met Lisse is onder hen minder sterk dan bij jongere inwoners. Inwoners met een langere woongeschiedenis (vaak wat ouder) hechten veel belang aan behoud van het dorpse karakter van Lissbroek; zij zijn in hun vrije tijd het sterkst gericht op het eigen dorp. Dit maakt de geringe betrokkenheid bij het politieke wel en wee van de gemeente plausibel. Bij nieuwere inwoners met geringe interesse in de Haarlemmermeerse gemeentepolitiek (argument gaat niet op voor de eerste groeispurt jaren '80) biedt hun korte woonduur een verklaring. De opkomst bij gemeenteraadsverkiezingen blijft hier niet achter bij het gemeentelijke gemiddelde. In Lissbroek wonen veel ouders met kinderen. Hierdoor zal van vergrijzing de komende tien jaar nauwelijks sprake zijn, maar wel in de periode daarna.

Het karakter van de openbare ruimte is in Lissbroek divers. Langs de dijk is die krap, met veel verkeersdrukte, maar de zichtlijnen over de Ringvaart verruimen de blik. Door de ligging tegen Lisse aan, direct aan de overzijde van de Ringvaart, wordt aan het weidse uitzicht vanaf de Ringdijk afbreuk gedaan. Het drukke verkeer aldaar levert omwonenden overlast op. Uit een recent onderzoek naar het ringdijkbeleid in Haarlemmermeer blijkt, dat het overgrote deel van de bewoners dat verkeer als 'onveilig' bestempelt. Het drukke kruispunt bij de brug naar Lisse, wegversmallingen en de hoge snelheden, noemen inwoners als hoofdoorzaken van de onveilige situatie op de Lissdijk (VIA; Evaluatie Ringdijkbeleid, december 2010).

In de twee nieuwere delen van Lissbroek is het veel rustiger wonen, want daar rijdt enkel bestemmings-

verkeer. In deze buurten is de openbare ruimte helder vormgegeven. Men heeft rekening gehouden met spelende kinderen en met de behoefte aan een school op loopafstand. Parkeren is ook ingepland. In beide uitbreidingen spelen zichtlijnen een belangrijke rol. De eerste uitbreiding is wel veel groener dan de laatste. Door royale uitvoering van groen en waterpartijen heeft de oudste uitbreidingswijk een dorpskarakter. De nieuwste uitbreidingswijk toont daarentegen een stenige aanblik met heel weinig groen in de directe woonomgeving. De openbare ruimte bestaat hier vooral uit speelplekken afgewisseld door parkeerplaatsen. Alleen wie met de fiets of te voet gaat treft een verbinding aan tussen beide uitbreidingswijken. Automobilisten worden gedwongen om buitenom te rijden. Als belangrijkste aandachtspunten in de openbare ruimte noemen Lissbroekers beter

Afbeelding 3.4

Het contrast tussen oud en nieuw in Lissbroek

- Oud vóór 1984
- Nieuw vanaf 1984 (Met Lisse aan de overkant van de Ringvaart)

Open groenstructuur met veel gras en waterpartijen

onderhoud en meer groen. Inwoners van Lissebroek voelen zich veilig in hun eigen buurt. Toch wordt heel wat overlast ervaren van groepen jongeren. Ook melden zij veel vernielingen in de openbare ruimte. Maar zelfs strubbelingen met opgroeiende jeugd doen weinig afbreuk aan de kwaliteit van wonen en samenleven in dit mengdorp van traditie en moderniteit.

Lisse en Lissebroek aan de Ringvaart

6.4. Vijfhuizen

Vijfhuizen kende al vóór de drooglegging een bewogen historie. Volgens overlevering is het tenminste één keer door het water verzwolgen en opnieuw herbouwd. Na de drooglegging is het dorp binnen de polder komen te liggen en veranderde het in een 'stil landbouwdorp' (Ter Veen, 1925). De ontwikkeling van Vijfhuizen kent – de fase van vóór drooglegging niet meegerekend – drie fasen. De eerste duurde tot eind vijftiger jaren. Daarna werd het dorp in de jaren zestig en zeventig gemoderniseerd en groeide het licht. De laatste fase, de bouwtijd van de Vinex-wijk Stellinghof vlak voor de eeuwwende 2000, bewerkstelligde een groot contrast tussen dit nieuwe deel en het oorspronkelijke dorp. De belangrijkste bebouwing in 'oud-Vijfhuizen' ligt tegen de Ringdijk aan. Door de directe krappe ligging aan de weg bestaat hier nauwelijks openbare ruimte. Dit deel van de Ringdijk kent bovendien vrij druk verkeer.

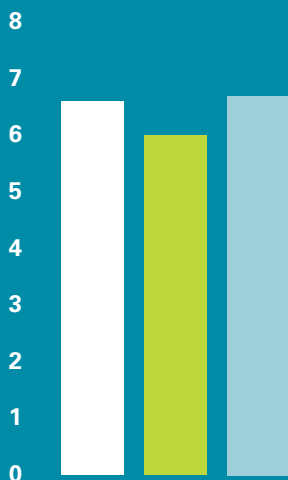
Vanaf de jaren zestig vond in Vijfhuizen een periode van modernisering plaats. Rond 1960 telde Vijfhuizen 2.100 inwoners. De gemeente legde riolering, verharde bestrating en betere straatverlichting aan. Tegelijkertijd werd het dorp, in vijftien jaar tijd, met ongeveer 300 woningen uitgebreid. Deze uitbreidingen waren van functionalistische snit: een matrix met veel zichtlijnen als stratenpatroon met een logische ontsluiting, die op de dominante plek van de auto in het straatbeeld anticipeert. De sobere, nauwelijks van elkaar te onderscheiden rijtjeswoningen zijn ook hier aan te treffen. De opzet van de wijk is ruim ontworpen met grote voortuinen en veel plantsoenen. De bouw van zoveel woningen in korte tijd leidde tot een sociale transformatie van het dorp, waar ineens ook Haarlemse stedelingen kwamen wonen. Halverwege de zeventiger jaren is Vijfhuizen 3.000

Buurtcohesie

2004: 6,6

2007: 6,0

2009: 6,7

Leefbaarheid

2004: 7,9

2007: 7,6

2009: 7,9

Nieuwe postmoderne façades in Vijfhuizen-Stellinghof

Kees van der Veer

Contrastdorp

inwoners rijk. Veel inwoners richten zich voor hun sociale contacten en om te recreëren en boodschappen doen op Haarlem. In dezelfde tijd werkt Haarlem aan de overzijde van de Ringvaart aan stadsuitbreiding in Schalkwijk: de stad drukt zich dicht tegen Vijfhuizen aan. Vanaf de Vijfhuizerdijk is de hoogbouw van Schalkwijk in de verte goed te zien.

Na de snelle uitbreiding in de zestiger en zeventiger jaren wordt er twee decennia slechts beperkt bijgebouwd. Pas de Vinex-opgave, eind negentiger jaren, brengt Vijfhuizen weer in beeld als woningbouwlocatie voor grootschalige uitbreiding. De wijk Stellinghof, met zo'n 650 woningen, laat het inwonertal oplopen naar ruim 3.755. In deze wijk kregen een viertal jonge architecten de gelegenheid om een 'postmoderne' woonomgeving te scheppen.

Exuberante architectuur, met grote verscheidenheid aan stijlen, vormen en materialen. Je vindt hier zogeheten 'boerderettes', die doen denken aan traditionele boerderijen, maar ook postmoderne woningen, waar materialen als kunststof en hout zijn gecombineerd. De postmoderne aandacht voor kleur en vorm tref je ook aan in het ontwerp van de openbare ruimte. Bij het ontwerp van woning-façades en openbare ruimte heeft esthetiek het gewonnen van functionaliteit.

Het water langs de Vijfhuizerweg markeert de grens tussen het oude deel van Vijfhuizen en de Vinex-wijk Stellinghof. De twee delen zijn ruimtelijk strikt van elkaar gescheiden; de bouwstijl van de woningen en de wijze waarop de wijk is aangelegd lopen bovendien sterk uiteen. Een gevolg hiervan is dat de inwoners

van het nieuwe en die van het oude deel in menig opzicht sterk van elkaar verschillen. Vijfhuizen is één dorp met twee leefgemeenschappen. In Stellinghof wonen veel gezinnen met kinderen, in het oude deel juist veel ouderen. Een inwoner van Stellinghof is gemiddeld tien jaar jonger dan een inwoner van het oude dorp Vijfhuizen. De relatief jonge bevolking in Vijfhuizen- Stellinghof remt de vergrijzing – die zich de komende jaren in het oude deel van Vijfhuizen gaat manifesteren – af. De nieuwbouw in Stellinghof is populair onder stedelingen, die hun wortels in Amsterdam en Haarlem hebben. Zij willen graag in een 'dorpsachtige', rustige en kindvriendelijke omgeving wonen. Deze *netwerkstedelingen* zijn veelal hoog-opgeleid en hebben een navenant inkomensniveau. Bewoners van Stellinghof wonen inmiddels al enige jaren in Vijfhuizen; de binding met hun eigen buurt is

Dorpse bebouwing in het oude dorp Vijfhuizen

Inwoners	3755	waarvan	31%	t/m 24 jaar
			57%	25 tm 64 jaar
			12%	65 plus
Huishoudens	1471	waarvan	33%	tweepersoons
			39%	tweepersoons met kinderen
			5%	eenoudergezinnen
			22%	alleenstaanden
Inkomen	45000			
Mutatiegraad	5,1			
Woningen	1453	waarvan	48%	rijwoningen
			20%	sociale huurwoningen

sterker geworden. Bijgevolg nam de sociale buurt-cohesie in het dorp als geheel toe.

Illustratief voor het bestaan van twee leefgemeenschappen in één dorp is de vertegenwoordiging van de belangen van de verschillende delen door elk een eigen dorpsraad: de 'Vereniging Dorp Vijfhuizen', opgericht in 1915, en de recente 'Wijkraad Stellinghof'. Vijfhuizenaren tonen zich geïnteresseerd in gemeentepolitiek, ook hun betrokkenheid bij beide dorpsraden is groot. Waarschijnlijk juist vanwege het *contrast* tussen 'oud' en 'nieuw' hechten inwoners aan een dorpsraad die hen vertegenwoordigt. De beperkte samenhang tussen 'oud-Vijfhuizen' en 'nieuw Stellinghof' versterkt de samenhang van de afzonderlijke delen. Buurtbewoners kennen elkaar, in beide delen, goed en een gevoel van saamhorigheid is aanwezig; inwoners voelen zich veilig in hun eigen buurt.

De rijke constellatie van dijkbebouwing, functionalistische uitbreidingen en een postmoderne wijk heeft geleid tot een zeer uiteenlopende invulling van de openbare ruimte in dit dorp. In het oudste deel van Vijfhuizen bestaat de buitenruimte uit de karakteristieke bewoning langs de dijk. Verkeer zorgt voor de nodige overlast; voetgangers en fietsers hebben zeer beperkte mogelijkheden om ook gebruik te maken van de openbare ruimte. De aanwezige zichtlijnen bieden ondanks de krapte toch een gevoel van ruimtelijkheid. In het functionalistische deel uiten inwoners zich lovend over de gebruiksvriendelijkheid van de openbare ruimte. De rechte straten maken de wijk overzichtelijk en dragen bij aan een veilig gevoel in de buurt. Bij zoveel functionalistische regelmaat tref je hier nauwelijks verrassende elementen in de openbare ruimte aan. De wijk kreeg, door de

vele plantsoenen, een groen gezicht. Inwoners vragen nu meer aandacht voor groenonderhoud en voor meer zorg van de openbare ruimte. In Stellinghof waarderen inwoners juist de grote mate van afwisseling en diversiteit in de openbare ruimte. Hier is de buitenruimte echter aanzienlijk krappere aangelegd dan in het functionalistische deel. Het openbaar groen is slechts beperkt aanwezig in de wijk en voor parkeerplaatsen heeft men onvoldoende ruimte ingebouwd. De duale samenstelling van huizen en sociale groepen in dit hybride dorp karakteriseert Haarlemmermeer in een notendop.

Afbeelding 3.5

Het contrast tussen oud en nieuw in Vijfhuizen

- Oud
vóór 2001
- Nieuw
vanaf 2001

Oud en nieuw in Vijfhuizen

Luchtfoto met oude dorp en nieuwe wijk

Kees van der Veer

6.5. Badhoevedorp

Badhoevedorp kan je tot aan het begin van de 20^e eeuw beter een gehucht dan een dorp noemen. In 1894 woonden er slechts 800 mensen, in deze verdichte bebouwing bij de noordelijke Ringdijk. Van werkgelegenheid op grote schaal was in de omgeving geen sprake. De belangrijkste economische activiteit vond je in de modelboerderij 'de Badhoeve'. Daar experimenteerde men met revolutionaire landbouwmethoden en -machines zoals de stoomploeg (Stokvis, 1982). De ontwikkeling van Badhoevedorp voltrok zich in drie fasen, elk een ruimtelijk spoor achterlatend. Het oudste ruimtelijk beslag is nog zichtbaar in de karakteristieke dijkbebouwing, met nauwelijks open plekken; het vroegere uitzicht is recent grotendeels verdwenen door oprukkend Amsterdam. De Ringvaart is nu de enige scheidslijn tussen Badhoevedorp en Amsterdam geworden.

De huidige bewoners hebben een sterke band met de stad Amsterdam; een groot deel komt daar ook oorspronkelijk vandaan.

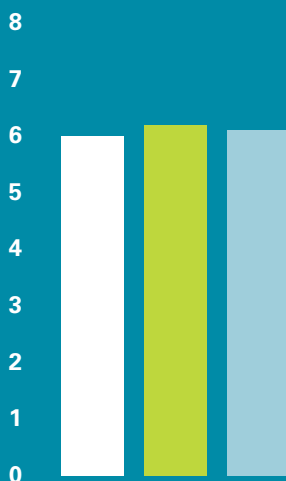
De tweede ontwikkelingsfase van Badhoevedorp vond plaats in de jaren twintig, toen kapitaalkrachtige Amsterdammers de locatie rondom de 'Badhoeve' bestempelden als een aantrekkelijke plek voor een 'Amsterdams' tuindorp, met eengezinswoningen voor arbeiders. Zij maakten plannen voor de uitbreiding van Badhoevedorp met duizend woningen. Het gemeentebestuur verzette zich tegen dit – vanuit het lokale perspectief van toen – grootschalig plan. Amsterdam moest zijn eigen huisvestingsproblemen maar zelf oplossen, zo vond het toenmalige gemeentebestuur (NRC, 1927). De Amsterdamse tuindorpplannen voor Haarlemmermeers grondgebied luidden het begin in

Buurtcohesie

2004: 6,0

2007: 6,2

2009: 6,1

Leefbaarheid

2004: 7,6

2007: 7,5

2009: 7,6

Wonen in een tuindorp dicht bij de hoofdstad

Mozaïekern

van de niet meer te stuiten invloed van de hoofdstad op de ruimtelijke ontwikkeling van de poldergemeente. De lokale overheid kon dit plan niet tegenhouden, maar door architect Wieger de Bruin opdracht te geven om een schets te maken voor dit gebied wist het gemeentebestuur wel de regie naar zich toe te trekken. De uitbreiding kreeg uiteindelijk toch tuindorpachtige trekken die tot op de dag van vandaag herkenbaar zijn gebleven. In het oudste deel van het dorp tref je ruime plantsoenen aan, met veel water en lommerrijke lanen en pleintjes. In het centrum zijn woningen gecombineerd met winkels. Naar stedelijke maatstaven was de stedenbouwkundige opzet heel ruim en de kavels groot. Ondanks de crisistijd waren bij oplevering de woningen in een mum van tijd gekocht door hogere en middelbare employees uit Amsterdam (Stokvis, 1982). Deze zogenaamde *jaren dertig woningen* zijn nog

steeds onverminderd in trek bij welvarende stedelingen, die op zoek zijn naar een karakteristiek huis, met glas in lood en erkers, in een dorp. Door de ruime kavels zijn ze bovendien naar eigen smaak uit te bouwen. Hoewel tuindorpachtige wijken niet berekend waren op auto's loste men dit in het oudste deel van Badhoevedorp op met ruime bestrating en parkeerplekken op eigen terrein.

Koopwoningen in Badhoevedorp behoren heden ten dage tot het duurere segment, met name in het oudere deel. Het gemiddelde inkomen van Badhoevedorpers is één van de hoogste van de hele gemeente (RIO 2008). Het oorspronkelijke idee (ruim opgezet, rustig wonen dichtbij de stad), is nog altijd zeer aantrekkelijk voor mensen met een meer geïndividualiseerde, stedelijke leefstijl. In Badhoevedorp wonen veel

ouderen; een vijfde van alle Haarlemmermeerse 75-plussers woont in deze kern. De buurt en de woonomgeving worden gewaardeerd om hun kwaliteit, maar hebben slechts een geringe sociale functie. Buurtbewoners gaan op een prettige manier met elkaar om, maar van een sterk saamhorigheidsgevoel is maar beperkt sprake. De matige cohesie tussen buurtbewoners is in verband te brengen met de plek (grenzend aan de hoofdstad) en de ruime reikwijdte van het sociale netwerk van de inwoners van Badhoevedorp. De actieradius van de inwoners is voorspelbaar groot en contacten met vrienden en kennissen vinden veelal plaats buiten de eigen buurt, en ook vaak buiten Haarlemmermeer. De binding met het eigen dorp en met de rest van de gemeente is naar verhouding klein. Toch is de opkomst bij gemeenteraadsverkiezingen in Badhoevedorp vrij

Het functionalisme vindt entree in Badhoevedorp

Inwoners	11508	waarvan	28%	t/m 24 jaar
			50%	25 tm 64 jaar
			21%	65 plus
Huishoudens	4982	waarvan	30%	tweepersoons
			30%	tweepersoons met kinderen
			6%	eenoudergezinnen
			33%	alleenstaanden
Inkomen	43000			
Mutatiegraad	5,9			
Woningen	5109	waarvan	46%	rijwoningen
			20%	sociale huurwoningen

hoog. Het hoge opleidingsniveau en de sterkere interesse in politiek – die hiermee samenhangt – biedt hiervoor een verklaring.

Na de Tweede Wereldoorlog zette de groei van Badhoevedorp door. Illustratief hiervoor is dat in de eerste vijf jaar na de oorlog Haarlemmermeerse nieuwbouw vooral hier plaatsvond. Deze woningen waren veelal bedoeld voor de aanwas van Schiphol-personeel. In 1947 telde Badhoevedorp 5.000 inwoners en was daarmee groter dan Hoofddorp!

In de jaren zestig vond een westelijke en een oostelijke uitbreiding van Badhoevedorp plaats. Nu kreeg het functionalisme er entree: betonnen flats tot wel acht woonlagen hoog, uitbreidingen met een vrij stedelijk karakter, seriematig gebouwde, uniforme eengezinswoningen. Dit alles toonde een

breuk met de gevarieerde bouwstijl van het Interbellum met diens tuindorpachtige aanzien. De openbare ruimte in de nieuwbouw moest ook aan het functionalisme geloven: 'wonen' gescheiden van 'voorzieningen en bedrijvigheid', de straat 'opgeruimd' voor het auto-gebruik. De rechte straten zorgden voor een logische ontsluiting en veel zichtlijnen in de openbare ruimte. In tegenstelling tot vergelijkbare Haarlemmermeerse wijken uit de jaren vijftig hebben woningen en openbare ruimte hier de tand des tijds goed doorstaan. Veel huizen zijn door middel van dakkapellen en andersoortige uitbreidingen aan de huidige woonwensen aangepast. Zelfs de doorsnee flats doen het hier goed. Het openbaar groen ziet er goed onderhouden uit. De blijvende populariteit van Badhoevedorp bij welvarende stedelingen, die nabij maar niet in de stad willen wonen, gecombineerd met een krap

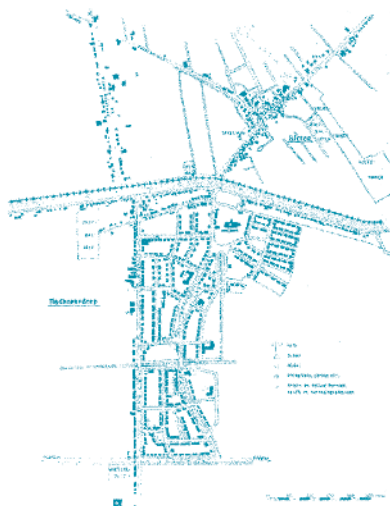
woningaanbod aldaar, is hier waarschijnlijk debet aan. In zowel het oudere deel als het modernistische deel zijn bewoners te spreken over de ruime opzet van straat en groen. Gezien de hoge leeftijd van de wijken is het van groot belang dat het onderhoud van de openbare ruimte voldoende aandacht krijgt. Naast de aanpalende ligging aan de hoofdstad is het groene en ruime karakter van de openbare ruimte immers één van de belangrijkste aspecten, die Badhoevedorp tot een van de meest aantrekkelijke woongebieden van de gemeente maken. Het veiligheidsgevoel in Badhoevedorp is vergelijkbaar met andere grotere kernen in onze gemeente zoals Zwanenburg. Vergeleken met de kleinschaligere gebieden met meer historie, zoals de kleine randkernen, voelen inwoners van Badhoevedorp zich minder veilig in de eigen buurt.

Brug over Ringvaart bij Badhoevedorp

Eind jaren zestig stokte de snelle groei van het dorp. De verwachte uitbreiding van Schiphol legde bouwbeperkingen op. Autosnelwegen A9 en A4 kondigden zich aan en trokken eveneens een grens. In 1970 bereikte het inwonertal met 14.000 een (voorlopig) hoogtepunt. Bijna een kwart van de polderbewoners woonde toen in Badhoevedorp (nu nog 8%). Hier wordt nu nauwelijks meer gebouwd. Het aantal inwoners daalde door vergrijzing en gezinsverdunding in 1990 tot net boven de 10.000. Deze neerwaartse trend werd begin jaren negentig tot staan gebracht met de bouw van de wijk Akerveld aan de westzijde. Ook hier kwamen vooral Amsterdammers wonen. De architectuur van de eengezinswoningen in deze meest recente wijk vertoont veel variatie. De woningen liggen aan doodlopende straatjes; zo wist men delen van de wijk autoluw te houden.

De komende jaren zal een geringe instroom van jonge gezinnen in Badhoevedorp ertoe leiden dat het aandeel jongeren (leeftijd tot 15 jaar) terugloopt. De omvang van de groep ouderen blijft onverminderd groot; van verdere vergrijzing is de komende 10 jaar vooralsnog geen sprake.

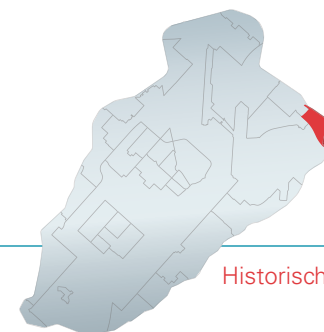

Tuindorp Badhoevedorp in 1953

Bron: Stokvis (1982), *In de polder en bij de stad*

6.5.1. Nieuwe Meer

Historische kern

Net als Burgerveen is Nieuwe Meer voor een deel ouder dan de Haarlemmermeerpolder zelf. Het noordwestelijke deel van deze kern ligt op een landtong, die oorspronkelijk deel uitmaakte van de in 1636 ontstane Riekerpolder, nog steeds aan de Amsterdamse zijde van de Ringvaart gelegen. Het dorp dankt zijn naam aan het aan de overkant liggende Amsterdamse Nieuwe Meer. De bebouwing van Nieuwe Meer bestaat uit een kleine strook bebouwing van ongeveer 200 vrijstaande, grotendeels oudere woningen langs de noordoostelijke hoek van de Ringvaart. Op 1 januari 2010 woonden hier 404 mensen in meestal vooroorlogse tweekappers, vrijstaande woningen uit de middeldure koopsector en de vrije huursector. Net als in veel andere historische kernen bestaat een deel van dit woningbestand uit zogenaamde 'vernieuwbouw': nieuwe of sterk geren-

veerde oudere woningen op de plek van de vroegere, vaak kleinere woningen. De woonarken aan de Amsterdamse zijde van de Ringvaart behoren ook tot het kleine, mooi gesitueerde, Nieuwe Meer.

Nieuwe Meer grenst niet direct aan een buurgemeente waarnaar inwoners kunnen uitwijken om van voorzieningen gebruik te maken, of om contacten aan te knopen. Hiervoor moeten zij richting Badhoevedorp of via de A4 en A9 richting het nabije Amsterdam.

Inwoners	404	waarvan	19%	t/m 24 jaar
			63%	25 tm 64 jaar
			18%	65 plus
Huishoudens	176	waarvan	44%	tweepersoons
			28%	tweepersoons met kinderen
			1%	eenoudergezinnen
			24%	alleenstaanden
Inkomen	43000			
Mutatiegraad	3,5			
Woningen	185	waarvan	8%	rijwoningen
			0%	sociale huurwoningen

Nieuwe Meer

6.6. Zwanenburg

125

Mozaïekkern

Zwanenburg is kort na de drooglegging als buurtschap aan de Ringdijk ontstaan door de vestiging van landarbeiders en polderwerkers. Hier bestond al een woonkern op het oude land (Halfweg), waar een en ander te krijgen was. De verwantschap tussen beide dorpen is onder meer terug te zien in de naamgeving 'Zwanenburg' (vernoemd naar het 'Huis Swanenburg' in Halfweg). Ter plekke spreekt men niet over de Ringvaart, maar over het 'kanaal'. De watergrens is voor de inwoners van dit dubbeldorp niet zozeer een scheiding, maar iets dat hen verbindt. Tussen Zwanenburg en Halfweg bestaat van oudsher een hechte band. Met het nabije Haarlem hebben de bewoners veel minder binding. Buurt en dorp spelen een centrale rol in het dagelijks leven van Zwanenburgers. Men woont er vaak lang, kent elkaar goed en gaat intensief met elkaar om. Het gevoel van saamhorigheid in de

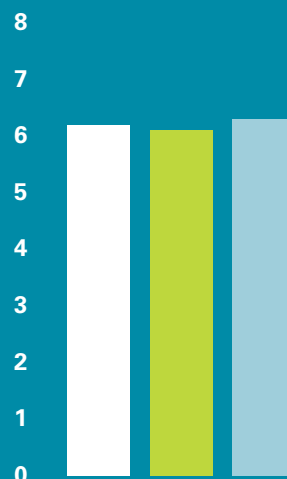
buurt is sterk. Bewoners besteden verreweg het grootste deel van de vrije tijd in hun eigen buurt en hebben weinig binding met de rest van Haarlemmermeer. Het politieke wel en wee van de gemeente wordt door weinig mensen in Zwanenburg met belangstelling gevolgd. Zwanenburgers zijn vooral inwoners van hun kern; zij voelen zich minder Haarlemmermeerder. Verkiezingen voor de gemeenteraad brengen dan ook maar weinig mensen op de been.

Net voor de eeuwwisseling '1900' was Zwanenburg een arbeidersbuurt van Halfweg. Het gehucht van 1.250 inwoners bestond uit dicht tegen elkaar aan gebouwde huizen. Pas in 1913, met de vaststelling van een uitbreidingsplan, kreeg Zwanenburg de status van een dorp. De dijkbebouwing uit die tijd bestaat nog steeds uit een combinatie van woningen, bedrijven

Tuindorpachtige wijk in Zwanenburg

Buurtcohesie
2004: 6,2
2007: 6,1
2009: 6,3

Leefbaarheid
2004: 7,4
2007: 7,3
2009: 7,6

en voorzieningen, compact naast elkaar gelegen. Het gebrek aan ruimte, gevolg van de ligging aan de Ringvaart, wordt hier enigszins goedgemaakt door het uitzicht over het water. Het uitzicht van weleer heeft door oprukkende bebouwing aan weidsheid ingeboet. De gunstige ligging, halverwege het tramtraject Amsterdam – Haarlem, droeg in de eerste decaden van de 20^e eeuw bij aan versnelde groei. Veel grond was in bezit van een paar eigenaren, die het particulier makkelijk maakten om in het bezit te komen van een eigen huis met een flinke tuin. Al vroeg kwamen in Zwanenburg arbeiders uit de stad wonen. De uitbreiding uit de dertiger jaren toont tuindorpenmerken, maar dan in krappe uitvoering. Je treft er lommerrijke rechte straten met kleine eengezinswoningen met tuin, en hier en daar plantsoenen. Op de kruispunten waren vroeger bakker en slager te

vinden. Ook de straten zijn smaller. Het toegenomen autobezit is hier een probleem. De woningen in Zwanenburg werden gebouwd om arbeiders 'uit de stad' (Haarlem, Amsterdam) te huisvesten, waardoor de meeste woningen nog altijd tot het goedkope segment behoren en aantrekkelijk zijn voor minder draagkrachtigen. Het gemiddelde inkomen is in Zwanenburg lager dan elders in de gemeente.

In 1936 was Zwanenburg met 4.000 inwoners al groter geworden dan Halfweg. Na de oorlog, in de vijftiger en zestiger jaren, kreeg Zwanenburg nieuwe aanwas. De uitbreidingen aan de oost- en westzijde van het dorp braken met de vooroorlogse trant. Zoals eerder in Nederland en in de polder verschenen ook hier eenvormige, in serie gebouwde rijtjeswoningen, en – als gevolg van het sterk toegenomen autogebruik

– parkeerplaatsen en garageboxen. Openbaar groen en speelvoorzieningen kregen in deze buurten net als de auto ruimtelijk een eigen plek. Het uitzicht op het weidse polderlandschap werd, goed functionalistisch openbaar groen met zichtlijnen combinerend, ten volle benut.

De ruimtelijke ontwikkelingen in Zwanenburg vertonen sterke overeenkomst met die in Badhoevedorp. In beide dorpen zijn tuindorp- én functionalistische elementen ingezet bij de uitbreiding van de wijken. De manier waarop stedenbouwkundige visies gestalte hebben gekregen verschilt in beide kernen sterk. Woonomgeving en openbare ruimte zijn in Badhoevedorp ruimer van opzet dan in Zwanenburg. Verschillen tussen de dorpen in ligging en in compactheid (krap Zwanenburg en ruim Badhoevedorp) hebben

Inwoners	7568	waarvan	27%	t/m 24 jaar
			56%	25 tm 64 jaar
			18%	65 plus
Huishoudens	3237	waarvan	30%	tweepersoons
			32%	tweepersoons met kinderen
			6%	eenoudergezinnen
			30%	alleenstaanden
Inkomen	35000			
Mutatiegraad	5,7			
Woningen	3330	waarvan	48%	rijwoningen
			21%	sociale huurwoningen

Functionalistische wijk met weids uitzicht over het polderlandschap

tot zeer uiteenlopende sociale composities in de twee dorpen geleid. Met de instroom van stedelingen, die zich een duurdere woning konden veroorloven, kreeg Badhoevedorp een welvarende en hoogopgeleide bevolking. De inwoners van Zwanenburg daarentegen bleven minder welvarend. Zwanenburgers voelen zich veilig in hun woonomgeving. Inwoners klagen wel over verloedering van de openbare ruimte in hun kern.

Begin zeventiger jaren telde het dorp meer dan 9.000 inwoners. Inmiddels was luchthaven Schiphol stormachtig aan het uitgroeien. De toen al reële geluidshinder en de verwachte verergering beperkten de groei van Zwanenburg; een fase van stagnatie volgde. Gebouwd werd er nauwelijks meer. Gezinsverdunding en vergrijzing reduceerden het bevolkingstal tot zo'n 7.500 in 2010. Nog steeds blijft Zwanenburg

het grote broertje van Halfweg. Terugloop in inwonertal bracht het voorzieningenniveau van het dorp omlaag. Met de jaren verdwenen de school voor voortgezet onderwijs, het zwembad, en een aantal grotere bedrijven. In het dorpscentrum kwamen panden leeg te staan. De frequentie van het openbaar vervoer verminderde. De komende jaren zal Zwanenburg vergrijzen; het percentage jongeren loopt terug, terwijl het aandeel 65-plussers zal groeien. De enorme groei van Schiphol heeft het dorp in feite op slot gedaan, zo wordt dit door bewoners beleefd. Zwanenburg werd van gehucht, dorp en is nu een van de grotere kernen van Haarlemmermeer. De dorpsraad Zwanenburg-Halfweg spreekt nu van een gebrek aan perspectief voor verdere ontwikkeling van deze (dubbel)kern, die tot op heden in alle ontwikkelingsfasen van Haarlemmermeer zijn eigen groeistuij heeft gehad.

Zwanenburg

Burgemeester van Stamplein, Hoofddorp

Jur Engelchor

6.7. Hoofddorp

Kort na de droogmaking van het Meer werd besloten – door een als mogelijk veronderstelde tweedeling van het nieuwe gebied tussen Noord- en Zuid-Holland – tot het stichten van niet één maar twee dorpen in de polder: Kruisdorp en Vennepedorp. De ontwikkeling van Kruisdorp verliep sneller en voorspoediger dan die van Vennepedorp. Dit kwam enerzijds door de gunstige situering, anderzijds door de economische en administratieve functie die Kruisdorp al spoedig verwierf (marktplaats en raadhuisbouw ter plekke). Langzaamaan werd Kruisdorp dan ook het ‘hoofddorp’ van Haarlemmermeer.

Als centrale verzorgingskern had Hoofddorp al vroeg de potentie om te groeien, maar tot ver na de Tweede

Wereldoorlog bleef het klein. Het Rijk beschouwde Haarlemmermeer lange tijd als agrarisch gebied en hield de groeimogelijkheden voor Hoofddorp beperkt. Pas na de oorlog zou men – vanwege toegenomen bevolkingsdruk en naoorlogse woningnood – de teugels wat laten vieren. Ondanks de afremming in het vooroorlogs nationaal ruimtelijke beleid lukte het de gemeente na 1948 om de woningproductie in Hoofddorp te vergroten. Groei van de werkgelegenheid in Hoofddorp en toenemende druk om Schiphol-medewerkers te huisvesten brachten het provinciebestuur van Noord-Holland eind jaren '60 tot groen licht voor de realisering van de eerste planmatig opgezette woonwijken. Vanaf 1971 tot 1985¹ werden respectievelijk Graan voor Visch (1.300 woningen),

Pax (2.100 woningen) en Bornholm (3.400 woningen) gebouwd.

Het Rijk beschouwde deze uitbreidingen als een aantasting van het Groene Hart (Berculo, 1974) en vocht de woningbouwplannen aan. In de loop van de zeventiger jaren groeide echter het besef dat het open houden van dit deel van het Groene Hart slechts vol te houden was bij een voorspoedige doorstroming van huishoudens naar het noorden van de provincie. Omdat dit trager op gang kwam dan gehoopt en de krapte op de woningmarkt in de regio voortduurde nam – vanuit de provincie – de druk toe om Schiphol-medewerkers in Haarlemmermeer op te nemen. Deze situatie resulteerde in de bouw van 4.300 woningen in de woonwijk Overbos (1984–1990) en

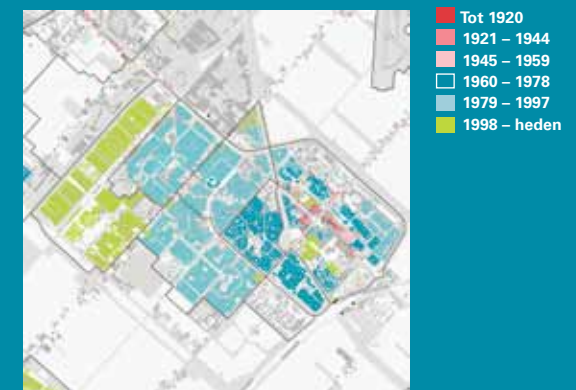
¹ Graan voor Visch (1971-1976) / Pax (1974-1980) / Bornholm (1979-1985)

Hoofddorp rond 1910

Afbeelding 3.8

Uitgroei van Hoofddorp tot nu (bouwjaar woningen)

Bron: Woningbestand, Haarlemmermeer, 2009

nog eens 5800 woningen in Toolenburg (1989–1999). De locaties waren niet alleen bedoeld voor op de luchthaven werkzamen, maar boden tevens huisvesting aan woningzoekenden uit Zuid-Kennemerland en de Meerlanden. Uiteindelijk verwierf de gemeente de groeikernstatus en werd de bouw van beide Hoofddorpse wijken door het Rijk gesubsidieerd. De met moeite verkregen groeikernstatus betekende voor de gemeente geven en nemen. De meefinancerende rijksoverheid stelde namelijk eisen aan schaal-grootte, woningdichtheid en koop/huur-verhouding, en beperkte zo de ontwerpvrijheid van de gemeente. Halverwege de bouwperiode van Toolenburg verscheen de Vierde Nota Extra (Vinex); daarin werd ingezet op geconcentreerde verstedelijking in en aan de stedenring van de Randstad. Vreemd genoeg plande VROM in Haarlemmermeer een woningbouwlocatie van 10.000

à 15.000 woningen voor de periode 1995–2005. Het Rijks-perspectief op het drooggelegde meer was in de loop der jaren veranderd. Haarlemmermeer was geen overwegend agrarisch gebied meer, maar maakte onderdeel uit van de stedenring in de Randstad. Tegen de zin van het ministerie van VROM in wist de gemeente de nieuwbouwlocatie te splitsen door 5.700 woningen in Nieuw-Vennep en 6.400 in Hoofddorp te laten bouwen. De realisering van de eerste Vinex-wijk in Hoofddorp – Floriande – startte in 2002 en was in 2010 gereed. Door toenemende invloed van marktpartijen lag in Floriande meer nadruk op de behoeften van de woonconsument en minder op de stedenbouwkundige inrichting van de wijk.

De overeengekomen geluidscontouren van Schiphol presten om voor de uitbreiding van Hoofddorp in

zuidwestelijke richting te koersen. Ontstaans-geschiedenis en groeistuipen, vermengd met geleidelijke ontwikkeling en geluidscontouren, gaven het groeiend gebied de vorm van een binnenstebuiten gekeerde stad: de randen meer verdicht en met een meer stedelijke signatuur dan de oude dorpse centrale delen. De afstand van die nieuwe wijken aan de zuidwestkant tot de centrumvoorzieningen nam door asymmetrische groei steeds meer toe. Het oude centrumgebied was immers nog altijd gelegen tussen het treinstation (ten oosten van Hoofddorp) en de eerste laag planmatig gebouwde wijken. Rond de eeuwwisseling (2000) trachtte men dit naar één kant hellende verstedelijkingsproces meer in balans te brengen door het oude centrumgebied te vernieuwen en meer stedelijke allure te geven. Het denken in traditionele termen stad en platteland/dorp als meer of

minder verdicht, met wél of geen centrumfunctie is bij de ruimtelijke ontwikkeling van Hoofddorp tot over de eeuwwende overheersend geweest. In de werkelijkheid ontstond hier een mozaïek, met veelkleurige wijken in het centrum en ook steeds polychroom wordende wijken aan de rand. De oude Geniedijk markeert vandaag de dag nog steeds de tweedeling tussen het oude Hoofddorp aan de noordkant – veelal organisch gegroeid – en de planmatig ingerichte uitbreidingswijken in het zuidwesten. In het noorden is de dorpse oorsprong Hoofddorp – door historische structuren (Kruisweg, Hoofdvaart en Geniedijk) en objecten (Polderhuis, Witte Kerk) nog duidelijk herkenbaar. Hoewel zich er in de loop der jaren ook nieuwe bewoners vestigden, wonen in het historische deel van Hoofddorp naar verhouding veel oudere Hoofddorpers met meer

traditionele leefpatronen: sterk lokaal georiënteerd en met een hechte binding aan dorps- en buurtleven.

De woongebieden ten zuiden van de Geniedijk kennen een meer (sub)urbane signatuur. Toch zie je als bezoeker ook verschillen tussen al deze planmatig opgezette wijken. In de moderne nieuwbouwwijken, – Graan voor Visch, Pax, Bornholm, Overbos en Toolenburg – zijn kentrekken van het functionalistische paradigma te herkennen; maar je treft er uiteenlopende uitwerkingen van. Staat in Graan voor Visch functionalistische infrastructuur en woningbouw centraal, in de later gebouwde wijken won het woonerf het steeds meer van het blok en de lijn. De wijken kregen een redelijk groen karakter en daarmee een pregnantere suburbane uitstraling. In Toolenburg greep men, nadat het woonerf zijn culminatiepunt had bereikt, terug

op functionalistische elementen: de rechte lijn, meer concentratie van het groen en ook het blok deed opnieuw zijn intrede. De laatste Hoofddorpse wijk Floriande – tot stand gekomen onder het Vinex-gesternte, met als doel om de stedelijke Randstadring te versterken – diende niet langer een suburbaan, maar een meer uitgesproken stedelijk karakter te krijgen. Deze (post)moderne wijk is minder groen geworden dan zijn suburbane functionalistische of woonerf- voorgangers.

Het huidige centrum van Hoofddorp

Kees van der Veer

6.7.1. Hoofddorp

Rond het kruispunt Hoofdvaart en Kruisweg tref je de oudste bebouwing van Hoofddorp aan. In de eerste uitbreidingsplannen van Hoofddorp legde het toenmalige gemeentebestuur vast dat *'bij het ontwerpen van het stratenplan. ... het denkbeeld voorgezeten heeft het ontstaan van een wijk met een landelijk en hollandsch karakter'*.

Dit gebied ademt nog altijd een dorps sfeer door de erin gelegen kenmerkende historische structuren (Kruisweg, Hoofdvaart en Geniedijk) en gebouwen (Polderhuis, Witte Kerk). Vrijstaande woningen zijn er gesitueerd in ruime en groene wijken, waar de functies wonen, werken en ontspanning door elkaar lopen. Het oudste stuk Hoofddorp vertoont nog steeds sterke gelijkenissen met andere dorps- en randkernen in Haarlemmermeer. Vanaf de jaren zestig zijn in

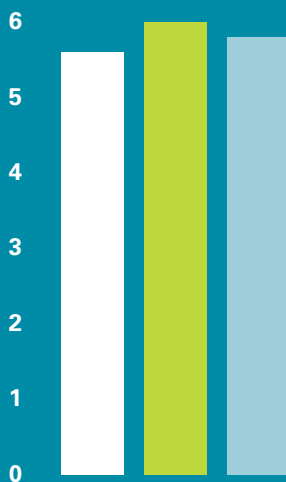
verschillende periodes in en rondom de oude dorps-kern nieuwe woningen gebouwd. Hierdoor trad in het centrum van Hoofddorp een vermenging op tussen dorps- en meer stedelijke bouwconcepten. Deze ruimtelijke menging heeft ook tot sociale diversiteit geleid. De bouw van nieuwe, moderne woningen, had een aantrekkingskracht op jonge stedelingen uit de grote omliggende steden. Nu wonen hier reeds lang gevestigde Hoofddorpers naast jonge nieuwkomers. De meer 'oorspronkelijke' Hoofddorpers, al decennia lang in de gemeente woonachtig, hebben vaak weinig onderwijs genoten; na het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd leven zij van een klein inkomen. Hun dagelijks leven speelt zich af in de directe woon-omgeving. Sterk verbonden met hun dorp hechten zij veel waarde aan het dorps karakter en de historische elementen die Hoofddorp rijk is. Zij zien hun dorp

Buurtcohesie

2004: 5,6

2007: 6,0

2009: 5,8

Leefbaarheid

2004: 7,4

2007: 7,4

2009: 7,5

Winkelcentrum Hoofddorp

Oude kern

133

Mozaïekkern

heuse stadse proporties aannemen. In de loop der jaren zijn – ook in het oude centrumgebied – geleidelijk meer nieuwe, jonge en meer stedelijke inwoners komen wonen. Vaak hoger opgeleid dan de oudere buurtbewoners voeren zij een gejaagder leven, waarbij carrière en gezinsleven door beide ouders wordt gecombineerd. De nieuwe bewoners, meestal nog georiënteerd op de omliggende grote steden, missen de benodigde woongeschiedenis om een sterke binding te voelen met het dorp. Toch waarderen ook nieuwkomers uit de stad de historische elementen die het gebied met het verleden van hun 'dorp/stad' verbindt.

De continue instroom en verversing van inwoners met een meer stedelijke leefstijl drukt de sociale buurtcohesie in het oude centrumgebied. Dit leidt echter niet tot meer onveiligheidsgevoelens. In het

oude dorp ervaren bewoners weinig verloedering of (jeugd)overlast.

Inwoners	12226	waarvan	28%	t/m 24 jaar
			52%	25 tm 64 jaar
			20%	65 plus
Huishoudens	5655	waarvan	30%	tweepersoons
			24%	tweepersoons met kinderen
			6%	eenoudergezinnen
			39%	alleenstaanden
Inkomen	40000			
Mutatiegraad	6,8			
Woningen	5337	waarvan	45%	rijwoningen
			28%	sociale huurwoningen

6.7.2. Hoofddorp

Haarlemmermeers eerste modernisme

Graan voor Visch (1971–1976) is een ruim opgezette wijk met veel groen en een strikte scheiding tussen wonen, werken, recreatie en verkeer. Het modernistisch-functionalistisch ontwerp is herkenbaar in de heldere structuur, de ruime opzet en de sobere aankleding van de wijk. Terwijl men in de Amsterdamse Bijlmer – geïnspireerd door CIAM-achtig functionalisme – koos voor hoogbouw van tien lagen, werd deze neiging om – licht en vergezichten begerend – ‘de lucht in te gaan’ in Haarlemmermeer door het toenmalige gemeentebestuur getemperd. Het beperkte aantal ingeplande flats kwam niet hoger dan zes woonlagen. Stadse hoogbouw vond men niet passend bij wat men toen nog zag als een agrarische gemeente met saillante dorpse en polderhistorische elementen. Het functionalistische ontwerp kreeg in Graan voor Visch aldus een

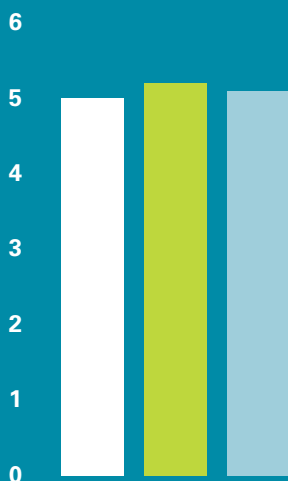
Haarlemmermeerse inpassing. Het poldergrid volgend wisten de strakke lijnen van het ontwerp de wijde vergezichten over het karakteristieke polderlandschap te behouden. De flatbewoners aan de rand van de wijk kijken nu nog altijd uit op de, door schapen en ganzen begraasde Geniedijk, één van de meest in het oog springende historische elementen van Hoofddorp. Bij de inrichting van de openbare ruimte was de functionele doorstroming van het verkeer leidend. De wegen, fiets- en voetpaden werden ware transportkanalen waar bewoners zich makkelijk kunnen oriënteren en snel van het ene naar het andere punt kunnen verplaatsen. Plekken voor toevallige of verrassende ontmoetingen, of om er doelloos te toeven vind je er nauwelijks. De ruime groenvoorzieningen in de wijk bieden – door de functionele inrichting – hiertoe ook niet veel mogelijkheden. Het groen werd geen parkje, pleintje

Buurtcohesie

2004: 5,0

2007: 5,2

2009: 5,1

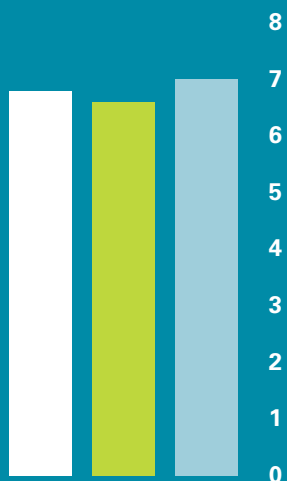

Leefbaarheid

2004: 6,8

2007: 6,6

2009: 7,0

De functionalistische droom gerealiseerd
in Graan voor Visch (rond 1974)

Graan voor Visch

Kleine moderne wijk

135

of plantsoen, maar bleef kijk- of scheidingsgroen. De bewoners van Graan voor Visch waarderen wel de ruimte en de praktische voordelen van de functionele opzet van hun woonwijk, maar in vergelijking met bewoners in andere Haarlemmermeerse wijken – ervaren zij het minste woonplezier. Hun woonomgeving omschrijven zij als eenzijdig en saai, en zij ervaren veel overlast. Dit zijn vaak terugkomende kritiekpunten op de woonomgeving in dit type wijken. Waar doel, functionaliteit en snelheid de overhand krijgen resteert weinig plek voor niet-functionele, sociale activiteiten zonder vooropgezet doel, zoals rondhangen, flaneren, naar mensen kijken of een praatje maken met de burens. Auto's nemen een centrale plaats in de wijk; werken, wonen en recreëren vinden gescheiden van elkaar plaats. Bewoners komen

op straat minder in contact met elkaar, kennen elkaar minder goed – zelfs in de directe omgeving – en spreken elkaar minder snel aan bij onacceptabel gedrag. Een zekere mate van anonimiteit kan zich voor gaan doen, met als gevolg: afname van de individuele verantwoordelijkheid in de openbare ruimte¹. Zwerfvuil, overlast, diefstal, geweld en inbraken komen in deze wijk vaker voor dan in andere wijken in de gemeente; de gevoelens van onveiligheid zijn er navenant. Bijna de helft van de inwoners voelt zich niet thuis in de wijk.

Al jaren is de verhuisfrequentie in Graan voor Visch hoog. Minder welgestelde gezinnen en sterk in de wijk gewortelden – vaak ouderen – blijven in de wijk achter en zien hun wijk 'verarmen'. In vergelijking met de andere

wijken in Hoofddorp, is het opleidings- en inkomensniveau in Graan voor Visch laag. De arbeidsparticipatie is gering door een relatieve oververtegenwoordiging van arbeidsongeschikten en werklozen. Juist voor deze inwoners – die door hun kwetsbare situatie meer aangewezen zijn op hun directe woonomgeving – is het belangrijk om in de eigen wijk bewoners te kunnen ontmoeten. De functionele visie heeft in Graan voor Visch niet aangezet tot maximalisering van de individuele vrijheid, maar heeft in de meest ongelukkige situaties zelfs geleid tot sociaal isolement.

Graan voor Visch werd de eerste proef met grootschalige woningbouw in Haarlemmermeer; introductie van het naoorlogse 'Nieuwe bouwen' en de kennismaking met het Functionalisme in architectuur en stedenbouw.

¹ De buurtcohesie is in Graan voor Visch het laagste van alle wijken en kernen in Haarlemmermeer.

Graan voor Visch

Inwoners	3350	waarvan	34%	t/m 24 jaar
			55%	25 tm 64 jaar
			11%	65 plus
Huishoudens	1289	waarvan	27%	tweepersoons
			38%	tweepersoons met kinderen
			9%	eenoudergezinnen
			25%	alleenstaanden
Inkomen	34000			
Mutatiegraad	7,1			
Woningen	1318	waarvan	67%	rijwoningen
			30%	sociale huurwoningen

6.7.3 Hoofddorp

Pax is een aantrekkelijke groene wijk, gebouwd tussen 1974 en 1980, waarin zowel functionalistische als woonerfelementen aanwijsbaar zijn. De architectuur is er sober en uniform, maar hoogbouw tref je er nauwelijks aan (slechts twee flats aan de Lutulistraat). De wijk kent een logische wegontsluiting en er is voldoende parkeergelegenheid aanwezig. Allemaal functionalistische elementen. Desalniettemin ademt deze wijk een andere sfeer uit dan het 'strenger' functionalistische Graan voor Visch. In reactie op het gebrek aan identiteit, als gevolg van een te ver doorgevoerde functionalistische eenvormigheid in veel naoorlogse Nederlandse wijken, probeerden de ontwerpers van deze wijk meer geborgenheid en intimiteit in de wijk te brengen door introductie van wat woonerfelementen. Kleinschaligheid, laagbouw, diversiteit en ontmoetingsplekken in de wijk werden

de verlossende elementen van de woonervisie in het nieuwe wijkontwerp.

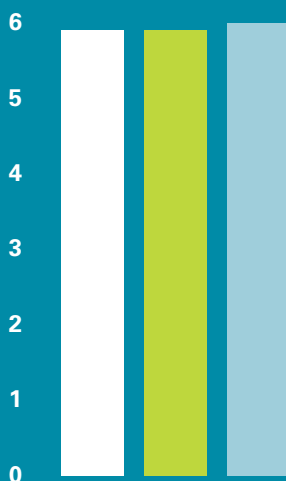
In Pax vormt het woonerf – als sluitstuk van een vertakte boomstructuur van wegen – een collectieve ruimte. De erven zijn hofvormig – een lus met éénzelfde in- en uitgang – en bestaan uit 30 tot 60 geschakelde en verspringende laagbouwwoningen. Buurtintimiteit en privacy van de individuele buurtbewoner blijven in balans doordat de woningen op voldoende afstand van elkaar staan. De straat is in Pax meer dan een doorgangsweg van a naar b. In de woonerven kan men weer vertoeven zonder te haasten, een praatje met de buren maken, en kinderen kunnen weer veilig buiten spelen. De voetganger heeft overal in de wijk voorrang. Het wonen heeft in al zijn facetten voorrang boven de verkeersfunctie. In Pax is

Buurtcohesie

2004: 5,9

2007: 5,9

2009: 6,0

Leefbaarheid

2004: 7,7

2007: 7,5

2009: 7,8

Pax

Kleine moderne wijk

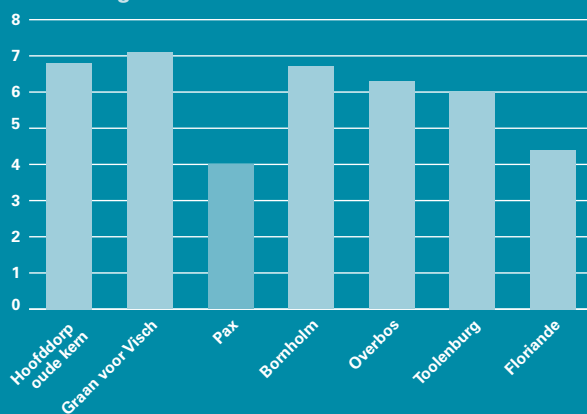
een heldere functionalistische structuur gecombineerd met woonerf-kleinschaligheid en geborgenheid.

Wonen in een groene omgeving met een eigen identiteit, waar de openbare ruimte uitnodigt om er te verblijven maakt Pax tot een van de meest aantrekkelijke woonwijken in Hoofddorp. Bewoners van Pax kennen een langere woonduur dan elders in Hoofddorp; uit deze populaire wijk wil je niet weg. (Zie afbeelding 3.1). In Pax wonen dan ook relatief veel ouderen. Niet alleen deze, al langer in de wijk gevestigde inwoners voelen zich sterk met hun wijk verbonden; ook jonge gezinnen voelen zich één met hun buurtbewoners. De groene, veilige en ruim bemeten openbare ruimte nodigt bewoners van Pax uit om hun vrije tijd in hun directe woonomgeving door te brengen. Dit heeft weer een positief effect op de sociale

contacten in de eigen buurt. Sociale buurtcohesie en sociale controle zijn sterk ontwikkeld; bewoners ervaren bijgevolg weinig onveiligheidsgevoelens. Door compositie, uitvoering van groen en maatvoering werd Pax de meest aantrekkelijke wijk van de Hoofddorpse uitbreidingen.

Afbeelding 3.1

Mutatiegraad

Bron: Verhuisbestand, Haarlemmermeer, 2009

Inwoners	5253	waarvan	28%	t/m 24 jaar
			58%	25 tm 64 jaar
			14%	65 plus
Huishoudens	2067	waarvan	36%	tweepersoons
			36%	tweepersoons met kinderen
			7%	eenoudergezinnen
			21%	alleenstaanden
Inkomen	39000			
Mutatiegraad	4,0			
Woningen	2084	waarvan	88%	rijwoningen
			28%	sociale huurwoningen

6.7.4. Hoofddorp

Bornholm

Overbos

Wie rondloopt in Bornholm (1979–1985) en Overbos (1984–1990) begeeft zich in een wirwar van kronkelige straten met veel groen in de vorm van boompartijen en struikgewas. Het zijn twee typische woonerfwijken waar geprobeerd is om van de wijk een echt 'eigen' woonplek te maken. In beide wijken zijn nog maar weinig functionalistische invloeden te bespeuren. Het woonerf domineert en wel in grootschalige en grillige herhaling ervan. Het compacte karakter van Bornholm en Overbos zwakt een aantal positieve kenmerken van het woonerfidee af. De kronkelige wegstructuur en de grote woningvariatie konden – in de wel erg grootschalige en compacte uitvoering – de belofte van intimiteit en geborgenheid nauwelijks meer waarmaken. Kritisch ten opzichte van het berekenende rationalisme, de eenvormigheid en het gebrek aan menselijke maat werden functionalistische elementen

zo veel mogelijk gemeden. Helaas sneuvelden ook sterke aspecten zoals: rechte lijnstructuren, weidse zichtlijnen en een heldere wijkontsluiting. Voor bewoners en bezoekers ging het overzicht over de wijk hierdoor deels verloren; de woonerf nam in deze buurten doolhofachtige trekken aan. In de tijd van laagconjunctuur, waarin aan beide wijken ontworpen werd, daalde de kavelomvang. Men ging in hogere dichtheden bouwen om te kunnen besparen op de schaarser en duurder wordende grond. In Overbos kan men de compactheid ook wijten aan de eisen die het Rijk – in het licht van de verleende groeikernstatus – stelde voor het minimum aantal woningen per hectare. Zo kwam Overbos aan één van de hoogste woningdichtheden van alle wijken en kernen van Haarlemmermeer. Het groen is buiten de wijk aan de overzijde van de

Buurtcohesie

Bornholm

2004: 5,2

2007: 5,2

2009: 5,8

6

5

4

3

2

1

0

8

7

6

5

4

3

2

1

0

Leefbaarheid

Bornholm

2004: 7,2

2007: 7,0

2009: 7,2

8

7

6

5

4

3

2

1

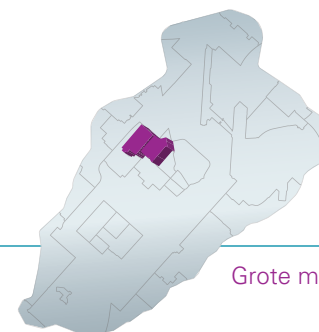
0

Bornholm

Bornholm en Overbos

139

Grote moderne wijk

randweg geconcentreerd in een aantal parken. Deze gedeeltelijke ontgroening heeft Overbos ook steniger gemaakt dan Pax en Bornholm.

Het woningbestand werd in Bornholm en Overbos betrekkelijk goedkoop uitgevoerd. In Overbos werd bovendien het hoogste aandeel sociale huurwoningen gebouwd. Hierdoor zuigt de wijk nog steeds vooral sociaaleconomisch kwetsbare huishoudens aan (zie tabel 3.2). Het opleidings- en inkomensniveau ligt in beide wijken onder het gemeentelijk gemiddelde. In Overbos wonen relatief veel eenoudergezinnen, mensen zonder reguliere baan¹ of die slechts deeltijds aan de slag kunnen vanwege een langdurige ziekte of chronische kwaal.

Ondanks genoemde kwetsbare positie van een deel van de inwoners doet de jeugd het goed in Overbos. Jongeren ontwikkelen zich er beter dan je op basis van de economische positie van menig huishouden in deze wijk zou verwachten (zie Jeugdomnibus, 2010). Hoewel compact vormgegeven biedt het woonerf kinderen en jongeren de mogelijkheid om op straat te spelen en samen te zijn met andere jonge buurtgenoten. De inrichting van de openbare ruimte stimuleert om sociale vaardigheden op te doen, een vriendenkring en een sociaal netwerk op te bouwen. Daar gebeurt het: voetballen met de grote jongens, de buurman met boodschappen helpen sjouwen, even met de oude buurvrouw meelopen bij het oversteken. De leeftijdsopbouw in Overbos en Bornholm zal over

tien jaar aanzienlijk zijn veranderd. Het aandeel ouderen in deze wijken is dan flink toegenomen, meer dan in andere delen van de gemeente (zie afbeelding 3.11). Jongadolescenten zullen er wegtrekken, hun ouders – de oorspronkelijke wijkbewoners – blijven er wonen. Doordat de wijken niet erg in trek zijn bij (jongere) doorstromers zullen ook zij de ‘natuurlijke’ leeftijdsopbouwontwikkeling in deze wijken niet kunnen keren. (Woningmarktanalyse Haarlemmermeer, 2007).

Minder kinderen en jongeren in de wijk zal waarschijnlijk afbreuk doen aan contact en binding tussen bewoners. In het nu nog jonge Overbos zien we dat de aanwezigheid van zoveel kinderen en jongeren de interactie tussen volwassenen in de wijk stimuleert.

¹ Het percentage niet-werkende werkzoekenden (2,5%) ligt in beide wijken boven het gemeentelijke percentage (1,8%).

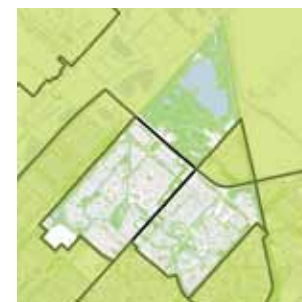

Overbos

Inwoners	8135	waarvan	30%	t/m 24 jaar
			62%	25 tm 64 jaar
			8%	65 plus
Huishoudens	3332	waarvan	28%	tweepersoons
			36%	tweepersoons met kinderen
			7%	eenoudergezinnen
			28%	alleenstaanden
Inkomen	37000			
Mutatiegraad	6,7			
Woningen	3388	waarvan	69%	rijwoningen
			27%	sociale huurwoningen

Afspreken om bij elkaar te gaan spelen, verjaardagsfeestjes of uitjes organiseren, elkaar aanspreken op onacceptabel gedrag, vaak vormen kinderen en jongeren de aanleiding om met je burens een praatje te maken of bij elkaar over de vloer te komen. Andere contacten hebben bewoners nauwelijks met elkaar; zij voelen zich maar weinig met elkaar verbonden. De buurtcohesie nam de afgelopen jaren weliswaar iets toe, maar blijft (in Overbos) nog altijd achter op veel andere Hoofddorpse wijken. Inwoners wonen al jaren in de wijk en toch voelt één derde zich nog sterk gerelateerd aan zijn vorige woonplaats. Bewoners van deze wijken vinden de openbare buitenruimte in hun buurt te krap en niet groen genoeg. Ontevredenheid van bewoners richt zich niet alleen op een als onaantrekkelijke getypeerde buitenruimte, maar ook op de staat van onderhoud van de eigen huurwoning (Lemon, 2009).

De bewoners in Overbos en Bornholm voelen zich (relatief) onveilig. Een wirwar aan woonerven in een kronkelige en onoverzichtelijke wegenstructuur doorbreken zichtlijnen en creëren onoverzichtelijke hoeken. Heel wat plekken op straat zijn vanuit huis niet zichtbaar. Hierdoor is de sociale controle – al laag vanwege het beperkte onderlinge contact tussen bewoners – minder goed mogelijk. De bouwvaren van Bornholm en Overbos, samenvallend met crisisjaren in de Nederlandse economie, hebben hun sporen nagelaten in de magere aankleding van deze wijken.

Groen- en waterstructuur in de wijken Bornholm en Overbos

Buurtcohesie

Overbos

2004: 5,3

2007: 5,2

2009: 5,6

6

5

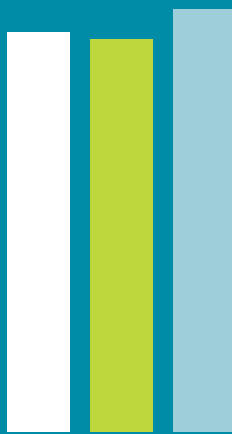
4

3

2

1

0

8

7

6

5

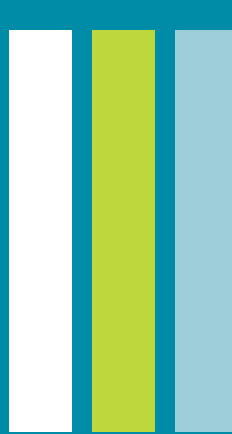
4

3

2

1

0

Leefbaarheid

Overbos

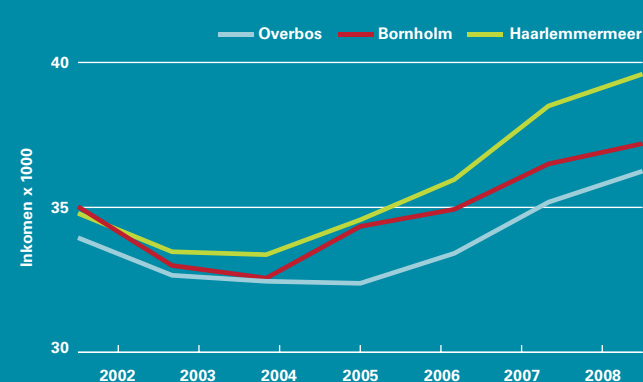
2004: 7,1

2007: 7,1

2009: 7,1

Afbeelding 3.10

Gemiddeld besteedbaar huishoudinkomen

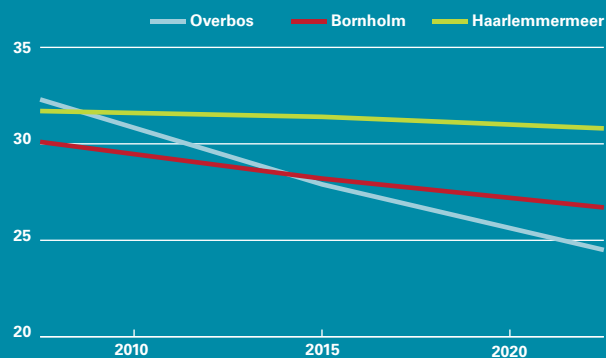

Bron: RIO 2002-2008

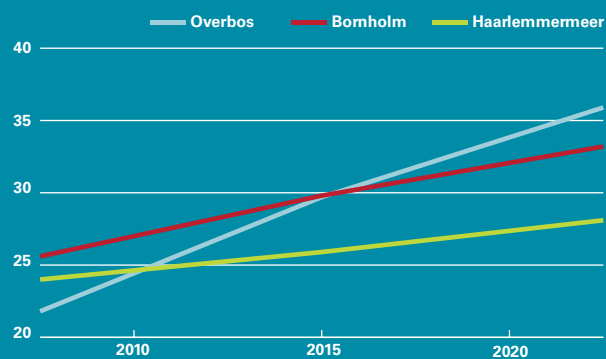
Afbeelding 3.11

Vergrijzing (1 januari 2009)

Aandeel 24 jaar

Aandeel 55+

Bron: Bevolkingsprognose Haarlemmermeer 2009–2025, Team Onderzoek

Tabel 3.2

Woningvoorraad in Hoofddorp naar wijk

	Verdeling woningvoorraad			Type koopwoningen		
	Sociale huur	Overige huur	Koop	Tot € 236.000	€ 236.000 - € 350.000	Vanaf € 350.000
Hoofddorp dorp	28	19	52	35	31	35
Graan voor Visch	30	13	57	94	6	
Pax	28	4	68	45	52	3
Bornholm	27	8	65	69	23	7
Overbos	40	10	51	68	28	4
Toolenburg	26	10	64	41	40	18
Floriande	26	3	71	26	45	29

Bron: Woningbestand, Haarlemmermeer, 2009

Sociale infrastructuur Hoofddorp Overbos

Inwoners	10679	waarvan	33%	t/m 24 jaar	
			60%	25 tm 64 jaar	
			7%	65 plus	
Huishoudens	4271	waarvan	27%	tweepersoons	Gemiddeld huishoud
			37%	tweepersoons met kinderen	inkomen 2008 x 1000
			9%	eenoudergezinnen	Mutatiegraad (gemiddelde
			25%	alleenstaanden	WOZ-waarde 2008)
Woningen	4329	waarvan	81%	rijwoningen	36
			40%	sociale huurwoningen	6,3

Bestaande woningvoorraad gemiddeld over 2000-2009

6.7.5. Hoofddorp

In het ontwerp van Toolenburg, gebouwd tussen 1989 en 1999 zie je de drang naar overzicht en helderheid in de stedenbouwkundige structuur terugkeren. De wijk kreeg een open karakter met zichtlijnen die vergezichten bieden over de polder. De kronkelige en autoluwe wegenstructuur uit de woonerfwijken werden hier verruild voor logisch opgezette ontsluitingen, waarin auto's, voetgangers en fietsers zich, helder van elkaar gescheiden, kunnen voortbewegen elk in eigen tempo. Om de functionalistische valkuil van eenvormigheid te omzeilen werd in Toolenburg meer variatie aangebracht in woningtypen en architectuur.

In de late jaren tachtig heeft Nederland de schrik van de eerdere economische malaise en de gedwongen reorganisaties nog vers in het geheugen. Werkgelegenheidsbevorderende maatregelen vallen in goede aarde.

Eén van die maatregelen is arbeidsduurverkorting. Angst voor werkloosheid en vrijetijdsutopie gingen hierbij hand in hand: voorkomen van werkloosheid en meer vrije tijd voor een ieder. Nog altijd in de ban van de wijkgedachte verwachtten planners en ontwerpers dat de te verkrijgen vrije tijd vooral in de eigen wijk zou worden doorgebracht. Ook in het ontwerp van de openbare ruimte in de wijk Toolenburg lijkt deze vooronderstelling te hebben geleefd. In de oorspronkelijke plannen is ruimte vrij gehouden voor tal van ontmoetingsplekken; velen hiervan zijn uiteindelijk toch niet gerealiseerd. De wijk is – mede vanuit het toegekende belang aan ontmoetingsruimten – toch ruimer opgezet dan de eerdere groeikern Overbos. Bovendien trok de economie weer aan en lukte het het gemeentebestuur nu wel om meer invloed uit te oefenen op het ontwerp. De strakke eisen van het VROM aan de

Buurtcohesie

2004: 5,1

2007: 5,6

2009: 5,7

6

5

4

3

2

1

0

8

7

6

5

4

3

2

1

0

Leefbaarheid

2004: 7,7

2007: 7,6

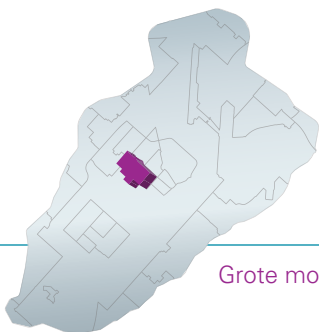
2009: 7,8

Recreatieplas Toolenburg

Kees van der Veer

Toolenburg

Grote moderne wijk

woningdichtheid in Overbos werden in Toolenburg minder stringent toegepast.

De behoefte om het sociale buurtcontact beter te faciliteren, is in de ogen van inwoners, op een geslaagde manier vertaald in het ontwerp van de openbare ruimte. In vergelijking met eerder – planmatig – gebouwde wijken scoort Toolenburg op vrijwel alle ruimtelijke aspecten beter: bewoners zijn meer tevreden over hun eigen woning, over de inrichting van de buitenruimte en over de hoeveelheid groen en speelvoorzieningen in hun wijk. Door de duurdere woningvoorraad wonen in Toolenburg meer hoog-opgeleiden en ook meer inwoners met een hoger inkomen. De buurt kent een lage sociale cohesie. De individualistische leefstijl van veel inwoners leidt tot een lage buurtcohesie. Ook de betrokkenheid

bij politieke verenigingen en wijkraad is gering. Bewoners wonen er prettig en voelen zich veilig in hun buurt. Toolenburg laat zien dat wanneer een lage sociale cohesie samenvalt met een meer stedelijk georiënteerd leefpatroon, dit geen indicatie van sociale problemen in de wijk hoeft in te houden. Een redenering die vaak te snel wordt gemaakt! Verschillen in wijken en in leefwijzen aldaar kunnen het cijfer voor sociale cohesie op uiteenlopende manier ‘kleuren’. Aan de rand van deze grote wijk vind je in plaats van een groen een blauw gebied: de recreatieplas Toolenburg. Met allerlei vormen van watersport, een wandelpad rondom, strandjes, zit- en picknickplekken en een restauratieve voorziening. De plas is als recreatieve ruimte in ontwikkeling.

Afbeelding 3.12
Een ontwerp van de groen- en waterstructuur Toolenburg (1986)

Bron: Referentiekader Toolenburg gemeente Haarlemmermeer 1986

Zichtlijnen in Toolenburg

Inwoners	15294	waarvan	33%	t/m 24 jaar
			58%	25 tm 64 jaar
			9%	65 plus
Huishoudens	5800	waarvan	27%	tweepersoons
			43%	tweepersoons met kinderen
			7%	eenoudergezinnen
			22%	alleenstaanden
Inkomen	40000			
Mutatiegraad	6,0			
Woningen	5825	waarvan	75%	rijwoningen
			26%	sociale huurwoningen

6.7.6. Hoofddorp

De Vinex-wijk Floriande ontstond – evenals de groeikernwijken Overbos en Toolenburg – op instigatie van het Rijk. De gestelde randvoorwaarden waren nu globaler dan voorheen bij de groeikernwijken. De bouwgronden waren, door een snelle reactie op de 4^e Nota Ruimtelijke Ordening, in handen van marktpartijen gevallen; de ontwikkeling van Floriande kwam dan ook steeds meer bij projectontwikkelaars te liggen. Welke extra's dit ook bracht, er werd ook een prijs betaald: de aandacht voor stedenbouwkundige structuren en inrichting van openbare ruimten verdween naar de achtergrond en de behoeften van de woonconsument kwamen centraal te staan.

De commerciële partijen onderkenden dat Nederlanders – door de toenemende individualisering in de 20^e eeuw – zich steeds meer wilden onttrekken

aan het collectief. Men wilde niet meer opgaan in het brede publiek, maar opvallen. Woningen moesten volumineus zijn, zodat het eigen maatschappelijke succes getoond kon worden aan de buitenwereld. Met een creatief vormgegeven buitenkant, die het mogelijk maakte om je eigen identiteit te relateren aan de façade van je woning. De nieuwe toverwoorden werden in Vinex-Floriande: esthetiek (lees: 'buitenkant'), identiteit en sfeer. Vinex-beleid en 21e-eeuwse postmoderne esthetiek gaven deze nieuwste Hoofddorpse wijk samen een zeer gevarieerd aanzicht: met een keur aan verschillende bouwstijlen, experimenten met kleur en materiaal en op één eiland welstandsvrij, geheel naar eigen smaak, bouwen op eigen grond.

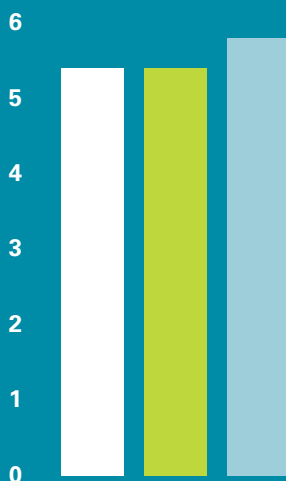
De wijk is compact van opzet; het grondareaal, nodig om die 6.500 grotere woningen te realiseren, ging ten

Buurtcohesie

2004: 5,4

2007: 5,4

2009: 5,8

Leefbaarheid

2004: 7,1

2007: 7,4

2009: 7,4

Postmoderne variatie in bouwstijl
op de eilanden in Floriande

Kees van der Veer

Floriande

145

Postmoderne wijk

koste van de openbare ruimte. In vergelijking met Toolenburg is er 10 vierkante meter minder openbaar groen per woning aangelegd! Het 'eigen' groen van de voortuinen had dit moeten compenseren. Het liep anders. Veel gezinnen in Floriande bestaan uit drukke anderhalfverdieners, die beiden carrière en gezinsleven combineren. Voor de inrichting van hun tuin kozen ze niet voor onderhoudsintensieve heggen, struiken of gazon met bloeiende border; het werden patio's met veel steen en weinig groen. Zo kreeg Floriande alsnog een veel steniger karakter dan vooraf bedoeld en voorzien was.

Nog een andere onverwachte dialectiek valt op. De ervaren krapte in de openbare ruimte leidt tegenwoordig steevast tot méér borden met meer aanwijzingen. Door middel van een strakke regulering van het gedrag probeert men de verkeersdoorstroming

te regisseren en de veiligheid van spelende en fietsende jonge kinderen te garanderen.

De speelse vormgeving van de woningen en de nadruk op de façade vinden waardering: in Floriande is de tevredenheid over de woning het hoogst. Ook de moderne vormgeving, van wat er aan openbare ruimte is, valt in de smaak bij de postmoderne inwoners. Zij missen desondanks het groen in de wijk. Vanwege het hoge aantal kinderen en jongeren missen bewoners méér en andere speelgelegenheden in hun buurt. Omdat het autobezit in de wijk hoog is wensen zij ook meer parkeergelegenheden. Ondanks bovengenoemde klachten is het prettig wonen in Floriande. De bewonerssamenstelling van deze wijk is vrij homogeen: er wonen veel hoogopgeleide en drukbezette ouders met jonge kinderen,

die zich vanwege de grote en moderne koopwoning sinds 2002 hier hebben gevestigd. Bewoners van Floriande trekken voor recreatieve en sociale doeleinden vaak naar de grote omliggende steden en naar hun vorige woonplaats. Hun sociaalruimtelijke oriëntatie kent een grote actieradius. Door hun leefpatroon, maar ook door de beperkte woonjaren is de binding met de woonplaats en de gemeente laag. Hoewel Floriande-bewoners duidelijk een extern georiënteerde leefpatroon erop na houden, is de buurtcohesie de laatste jaren toegenomen en ligt nu op het gemeentelijk gemiddelde. Ook al brengen zij meer van hun tijd buiten dan in de eigen buurt door, bewoners identificeren zich met Floriande. Zij wonen er prettig, voelen zich veilig en zijn niet geneigd hun buurt snel te verlaten.

Postmodern wonen
in Floriande

Kees van der Veer

Inwoners	17737	waarvan	37%	t/m 24 jaar
			59%	25 tm 64 jaar
			4%	65 plus
Huishoudens	6406	waarvan	23%	tweepersoons
			49%	tweepersoons met kinderen
			7%	eenoudergezinnen
			21%	alleenstaanden
Inkomen	41000			
Mutatiegraad	4,4			
Woningen	6393	waarvan	72%	rijwoningen
			26%	sociale huurwoningen

Brug bij Vennepierplein

Margo Oosterveen

6.8. Nieuw-Vennep

147

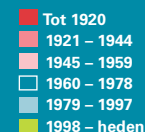
Mozaïekkern

Venneperdorp – zoals Nieuw -Vennep in de beginjaren heette – is na de drooglegging in 1852 planmatig gesticht op het kruispunt van de Hoofdvaart en de Venneper Dwarstogt. Het is vernoemd naar het eilandje Vennip dat hier ooit lag. Het huidige Nieuw-Vennep bestaat uit vier delen: het oude dorp en de drie wijken Welgelegen, Linqenda en het latere Getsewoud. Het dorp is schoksgewijs in drie fasen uitgegroeid, die nog steeds ruimtelijk herkenbaar zijn. De eerste 100 jaar vanaf de drooglegging tot 1960 laat nog een trage organische groei zien. Daarna volgden twee decennia van schoksgewijze planmatige aanwas: het inwonertal verviervoudigde tot 12.602. Uiteindelijk heeft Nieuw-Vennep in het afgelopen decennium met de bouw van de Vinex-wijk Getsewoud zijn eigen 'oud' tegenover 'nieuw' contrast gekregen.

Afbeelding 3.14

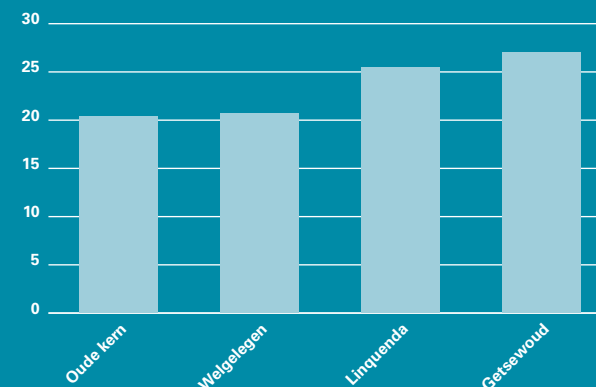
Nieuw-Vennep in bouwjaren

Bron: Woningbestand, Haarlemmermeer, 2009

Tabel 3.3

Woningdichtheid woning/ha in Venneper wijken

Fase 1: Trage organische groei (1852 – 1960)

De oorspronkelijke bewoners van Venneperdorp waren landarbeiders die onder slechte omstandigheden een bestaan moesten opbouwen. Hun eerste problemen waren de geïsoleerde ligging ten opzichte van het oude land en gebrekkige behuizing. Hier konden alleen de allersterksten zich handhaven. Daarom werd het ook wel gekscherend het 'dorp van Kerels' genoemd. Venneperdorp bleef achter bij Kruisdorp, dat in 1867 tot bestuurlijk centrum en de marktplaats van de polder werd verheven. Venneperdorp had voor boeren alleen betekenis als kerkdorp en als winkellocatie. Tot het eind van de vijftiger jaren telde het slechts 3.000 inwoners. Ruim opgezette dorpse bebouwing langs de Hoofdvaart en de Venneperweg met een combinatie van wonen, werken en voorzieningen herinnert ons aan deze periode. In het oude deel van Nieuw-Vennep

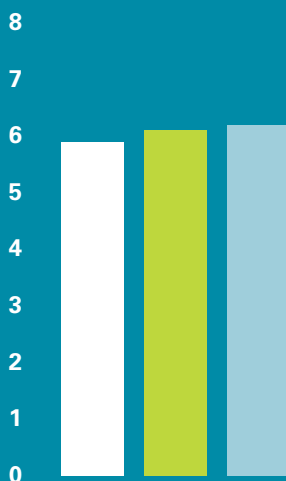
wonen de inwoners dan ook sinds lange tijd. Hierdoor kent men elkaar goed en vormt men een hechte gemeenschap. Wanneer het gevoel van saamhorigheid tussen buurtbewoners zo sterk is als hier, brengt men veel tijd door in de eigen buurt of wijk. Een groot deel van de bewoners is actief als vrijwilliger. Toch zijn slechts weinigen daadwerkelijk geïnteresseerd in de gemeentelijke politiek, evenmin voelen zij zich betrokken bij de activiteiten van de dorpsraad. De opkomst bij gemeenteraadsverkiezingen in het oude deel van deze centrale kern is tamelijk hoog. Blijkbaar stemmen veel inwoners hier uit gewoonte.

Buurtcohesie

2004: 5,9

2007: 6,1

2009: 6,2

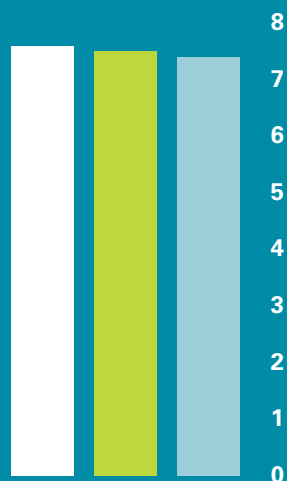

Leefbaarheid

2004: 7,6

2007: 7,5

2009: 7,4

Functionalistische aspecten in Linqenda

Kees van der Veer

Fase 2: Uitbreiding door planmatige groei:

Welgelegen en Linquenda

In de periode van 1960 tot 1980 vervijfvoudigde het aantal inwoners van Nieuw-Vennep naar 12.602. De mechanisering van de landbouw zorgde voor een concentratie van hulpbedrijven, zoals Vicon, dat nu nog steeds innovatieve landbouwmachines produceert. De toenemende werkgelegenheid in de zestiger jaren, en de 'huis met tuin' wens van veel stedelingen in de regio, vormde de aanleiding voor de nieuwbouw van Linquenda en Welgelegen. Deze twee planmatig gebouwde woonwijken trokken veel mensen van buiten aan, met name uit Amsterdam en omgeving. De wijken Linquenda en Welgelegen lijken op elkaar. Beide vertonen kenmerken van zowel functionalistische bouw als van het woonerf. In Welgelegen is het oudere, functionalistische deel, duidelijk gescheiden

van de nieuwere woonerven. Uniforme rijtjeswoningen, een logische ontsluiting en nadruk op zichtlijnen tref je aan in het oudste deel van de wijk; in het nieuwere deel, meer gevarieerde architectuur, autoluwe straatjes en intieme pleintjes. De scheiding tussen functionalisme en woonerfideaal is in Linquenda minder uitgesproken. Deze wijk is beter te typeren als functionalistisch opgezette wijk met hier en daar woonerfinvloeden. De stedenbouwkundige stempels met repetitie-element (vierkante vorm), het beperkt aantal woningtypes, eenvormige architectuur, galerijflats aan de Kalslagerring en ruimte voor parkeren: het zijn allemaal functionalistische elementen. De woonerfinvloeden herken je aan kronkelende straatjes en snippers groen. Deze waren bedoeld om intimiteit en privacy in de buurt te waarborgen. Beide wijken verschillen in groeisnelheid en woning-

dichtheid. De bouw van Welgelegen vergde enkele decennia, Linquenda slechts vijf jaar. Welgelegen toont met zijn tragere groei en lagere woningdichtheid een dorpser aanblik dan Linquenda.

Brug bij Venneperplein

Margo oosterveen

Inwoners	5175	waarvan	24%	t/m 24 jaar
			51%	25 tm 64 jaar
			26%	65 plus
Huishoudens	2312	waarvan	38%	tweepersoons
			26%	tweepersoons met kinderen
			4%	eenoudergezinnen
			31%	alleenstaanden
Inkomen	37000			
Mutatiegraad	5,6			
Woningen	2413	waarvan	53%	rijwoningen
			35%	sociale huurwoningen

6.8.1. Nieuw-Vennep

De dorpse insteek in Welgelegen leidde tot een sterkere sociale buurtcohesie dan in het meer stedelijk opgezette Linqenda. Inwoners van Welgelegen voelen zich sterk verbonden met de eigen buurt en lijken daarmee op de inwoners van het oude deel van Nieuw-Vennep. Opmerkelijk genoeg gaat een sterke buurtcohesie hier samen met een hoge verhuis-frequentie in de buurt. Het grote aandeel duurdere huurwoningen in de wijk prikkelt mensen, die er naar verhouding kort wonen, tot doorstromen naar een koopwoning.

De openbare ruimte in Welgelegen bestaat uit twee zones. De **oudste**, functionalistisch opgezet, kent een rechtlijnige structuur met veel openbaar groen in de vorm van grotere plantsoenen met gras en water ter accentuering van zichtlijnen. De heldere wegen-

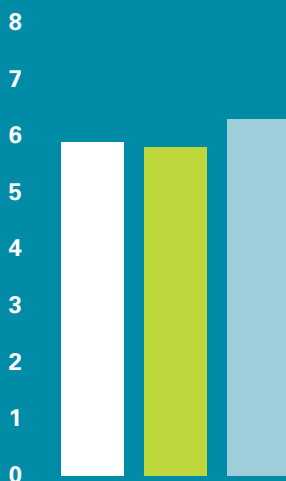
structuur in rechte straten zorgt voor een logische ontsluiting. Het **nieuwere** deel, intiemer van karakter, heeft meer woonerfkenmerken. De rijtjeswoningen zijn dikwijls gesitueerd aan autoluwe hofjes en het groen is sterk verspreid over de wijk. Beide delen zijn zeer ruim opgezet, wat het groene karakter verder versterkt. De wijk ligt ingeklemd tussen de Hoofdvaart aan de oostzijde en een groene overgangszone naar een bedrijventerrein aan de westzijde.

Buurtcohesie

2004: 5,9

2007: 5,8

2009: 6,3

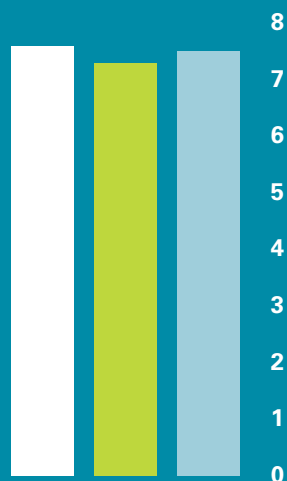

Leefbaarheid

2004: 7,6

2007: 7,3

2009: 7,5

Welgelegen

Welgelegen

Mozaïekkern

151

Welgelegen

Inwoners	3486	waarvan	29%	t/m 24 jaar
			57%	25 tm 64 jaar
			14%	65 plus
Huishoudens	1480	waarvan	32%	tweepersoons
			32%	tweepersoons met kinderen
			6%	eenoudergezinnen
			29%	alleenstaanden
Inkomen	36000			
Mutatiegraad	7,2			
Woningen	1484	waarvan	66%	rijwoningen
			17%	sociale huurwoningen

6.8.2. Nieuw-Vennep

De stedelijkheid van Linqenda komt naar voren in de wijze waarop buurtgenoten met elkaar omgaan. Onderlinge sociale contacten zijn minder intensief dan in de meer dorpse Welgelegen en het oude Vennep-dorp. Inwoners ontmoeten elkaar in Linqenda voornamelijk op straat, terwijl dat in de meer dorpse wijken van Nieuw-Vennep ook vaak thuis gebeurt. Toch speelt de eigen buurt ook hier een belangrijke rol in het dagelijks leven van bewoners; zij brengen er veel tijd door en stellen het contact met hun buurtgenoten zeer op prijs.

De openbare ruimte in Linqenda is op veel plekken groen; dit draagt bij aan een frisse aanblik van de woonomgeving. Het groene gezicht van de wijk vergt regelmatig onderhoud; iets waar bewoners meer aandacht voor vragen. De zuidrand van de wijk

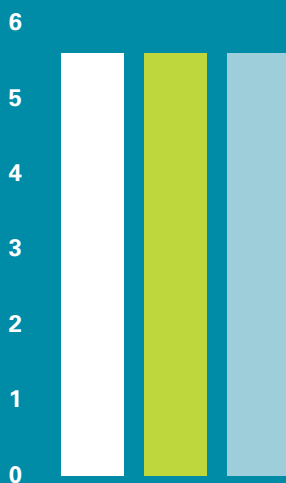
grenst mooi aan polderlandschap; de randen bestaan uit bomen en struiken hierdoor komen potentiële zichtlijnen minder tot hun recht. Een doolhof van autoluwe straatjes draagt bij aan de impressie van geborgenheid, maar stelt ook het oriëntatievermogen van voetgangers op de proef. Het zicht vanuit de woning op de straat is beperkt door de berging in de diepe voortuin. Deze voortuinen dienen ook als parkeerplaats. De inspringende tuinen beperken de sociale controle in de wijk.

Buurtcohesie

2004: 5,6

2007: 5,6

2009: 5,6

Leefbaarheid

2004: 7,2

2007: 7,1

2009: 7,6

Linqenda

Linguenda

Kleine moderne wijk

153

Linguenda

Inwoners	3941	waarvan	29%	t/m 24 jaar
			58%	25 tm 64 jaar
			13%	65 plus
Huishoudens	1580	waarvan	33%	tweepersoons
			36%	tweepersoons met kinderen
			7%	eenoudergezinnen
			23%	alleenstaanden
Inkomen	36000			
Mutatiegraad	5,4			
Woningen	1616	waarvan	84%	rijwoningen
			33%	sociale huurwoningen

6.8.3. Nieuw-Vennep

Fase 3: Getsewoud, verdubbeling van bestaand Nieuw-Vennep

Na een fase van snelle verandering in de zestiger en zeventiger jaren, werd de groeikerntijd voor Nieuw-Vennep een periode van rust. Er werd nauwelijks gebouwd en de groei vond elders plaats, namelijk in 'groeikern' Hoofddorp. Pas bij de Vinex-opgave in de jaren negentig kwam Nieuw-Vennep als bouwlocatie weer in beeld. Aan de westkant van het dorp zag het toenmalige gemeentebestuur mogelijkheden om nog eens 6.000 woningen te bouwen. Voor het bestaande dorp zou met de bouwopgave het voorzieningenniveau kunnen verbeteren: meer winkels, een middelbare school en een betere ontsluiting door hoogwaardig openbaar vervoer. De bouw van Getsewoud impliceerde binnen één decennium een verdubbeling van het dorp.

In Getsewoud kwamen, hoe kon het anders bij een uitbreiding van zulke omvang, veel mensen van buiten de polder wonen. Ook hier echte stedelingen, die een huis met tuin op een strategische locatie in de Randstad zochten. Maar ook dorpelingen uit de nabijgelegen Bollenstreek kwamen in de nieuwste Vennepse wijk wonen.

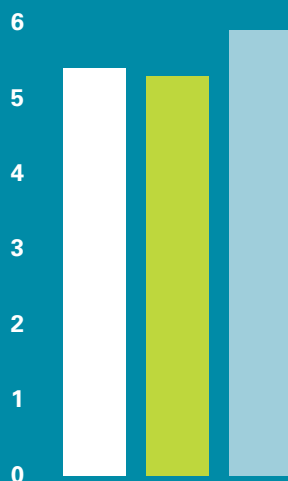
Deze (voorlopig) laatste groeifase had een enorme impact op het dorp. Nieuw-Vennep kreeg net als Vijfhuizen een tweedeling – oud en nieuw – maar dan op een veel grotere schaal. Getsewoud maakt deel uit van Nieuw-Vennep, maar vormt op zichzelf een ruimtelijke entiteit. Inwoners van Getsewoud verschillen in leefpatroon van de rest van Nieuw-Vennep. Zo is het aantal gezinnen met kinderen er aanmerkelijk hoger.

Buurtcohesie

2004: 5,4

2007: 5,3

2009: 5,9

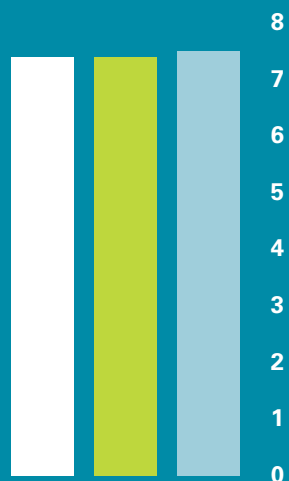

Leefbaarheid

2004: 7,4

2007: 7,4

2009: 7,5

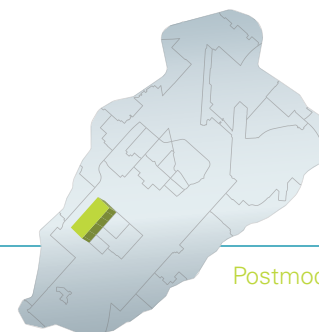

Overgang tussen nieuw Getsewoud links en overig Nieuw-Vennep rechts

Kees van der Veer

Getsewoud

155

Postmoderne wijk

De overgang tussen de oudere delen van Nieuw-Vennep en Getsewoud bestaat uit een ontsluitingsweg met een groenstrook. Slechts op een beperkt aantal plekken vind je ruimtelijke verbindingen tussen oud en nieuw. Alleen bij de Vennepeweg en bij bedrijventerrein De Pionier is het mogelijk om met de auto van nieuw naar oud te gaan. Voor fietsers en voetgangers bestaan wel meer verbindingen. In Getsewoud is de woning vooral ontworpen als een consumptieartikel passend bij een bepaalde levensstijl. Met veel variatie in architectuur en woonconcepten trachtte men tegemoet te komen aan de wensen van de geïndividualiseerde woonconsumenten. In deze wijk tref je hofjeswoningen met een collectieve tuin aan, maar ook een heus kasteel met een gracht eromheen. Het overheersende (post)moderne leefpatroon in Getsewoud en de nog korte woonduur, leiden er

samen toe dat het dagelijkse leven zich slechts in beperkte mate in de eigen buurt afspeelt. Om vrienden op te zoeken en voor andere vrijetijdsbesteding trekken inwoners van Getsewoud er op uit, naar plekken buiten de eigen buurt of wijk. Toch is de sociale cohesie tussen buurtgenoten in Getsewoud in de afgelopen jaren toegenomen, als gevolg van de langere woonduur. De bewoners kennen hun buurtgenoten inmiddels beter en zijn zich meer thuis gaan voelen in de wijk.

Door de verscheidenheid aan materiaalkeuze en kleurgebruik toont de openbare ruimte verrassend en veelzijdig. De aandacht voor sociale veiligheid in het ontwerp, is terug te zien in de nadruk op zichtlijnen en de sterke mate van regulering van het gebruik van de openbare ruimte. De aandacht in het ontwerp voor

veiligheidsaspecten, in combinatie met de jongere bevolking in Getsewoud, maakt dat de inwoners zich veilig voelen in de eigen wijk. Getsewoud heeft geconcentreerd groen in de vorm van een waterstructuur die van noord naar zuid de wijk in tweeën splitst. Enerzijds geeft dit identiteit aan de wijk en mooie uitzichten, anderzijds leidt dit tot een krappe woonomgeving. Inwoners spreken duidelijk het verlangen uit naar meer groen en parkeerplaatsen in de wijk.

De bouw van Getsewoud had een grote invloed op de ontwikkeling van het 'oude' dorp. Meer inwoners betekende ook draagvlak voor een groter winkelcentrum. Dit werd een overdekt winkelcentrum met meer dan 80 winkels. Tegelijkertijd kreeg ook de openbare ruimte in het centrum een grondige

Getsewoud
Kees van der Veer

Inwoners	16839	waarvan	39%	t/m 24 jaar
			57%	25 tm 64 jaar
			4%	65 plus
Huishoudens	5716	waarvan	23%	tweepersoons
			53%	tweepersoons met kinderen
			6%	eenoudergezinnen
			16%	alleenstaanden
Inkomen	43000			
Mutatiegraad	4,5			
Woningen	5741	waarvan	79%	rijwoningen
			19%	sociale huurwoningen

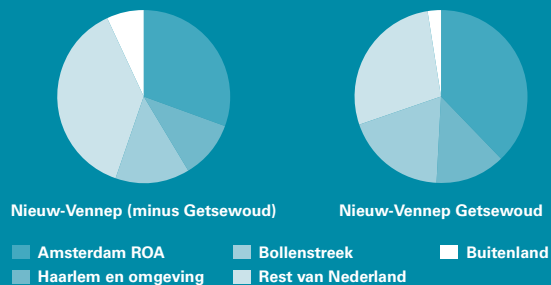
'facelift'. Het centrumgebied is nu een mix van oude dorpse en nieuwe meer stedelijke bebouwing geworden, waarbij de Hoofdvaart nog steeds gezichts-bepalend is. Het kruis met de Hoofdvaart en de Vennepweg vormt nog steeds het middelpunt van het dorp. In het centrum van Nieuw-Vennep is de poldergeschiedenis beter leesbaar gebleven dan in Hoofddorp. De keerzijde hiervan is dat de beschikbare (ontwikkelings)ruimte zeer beperkt is. In de wegen-structuur is het poldergrid nog duidelijk te herkennen. Oude polderwegen als de IJweg en de Hoofdweg hebben een belangrijke ontsluitingsfunctie voor de verschillende dorpsdelen.

De schoksgewijze ontwikkeling van Nieuw-Vennep is sterk gerelateerd aan de positie van Hoofddorp. Soms lijkt het wel op een soort vorm van concurrentie.

In de beginfase ontwikkelde Nieuw-Vennep zich minder snel, omdat het polderbestuur Kruisdorp verkoos als vestigingsplaats voor bestuur en markt. Hetzelfde gebeurde min of meer in de groeikerntijd. Hoofddorp kreeg de legitimatie om flink te bouwen, terwijl de snelle groei van Nieuw-Vennep uit de voorgaande jaren tot staan werd gebracht. Pas in de Vinex-tijd toen voor Hoofddorp de grenzen qua groei bereikt waren, kwam Nieuw-Vennep als bouwlocatie weer in beeld.

Afbeelding 3.15

Herkomst inwoners Getsewoud t.o.v. Nieuw-Vennep

Bron: Verhuisbestand, Haarlemmermeer, 2009

Tabel 3.4

Verdubbeling Nieuw-Vennep door Getsewoud

	Aantal Inwoners	Aantal woningen
Nieuw-Vennep Getsewoud	16.839	5.741
Andere delen Nieuw-Vennep	12.602	5.513

Bron: Bevolkingsbestand, Haarlemmermeer, 2009;
Woningbestand, Haarlemmermeer, 2009

Variatie in bouwstijlen in Getsewoud

Kees van der Veer

KIJK OP DE WIJK

Bijlagen

7.1. Onderzoeksverantwoording

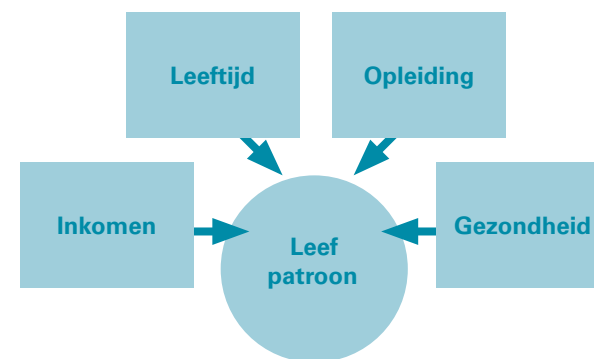
Deel 1: Openbare ruimte en stedelijkheid vanuit ruimtelijk, sociaal en bestuurlijk perspectief

Hoofdstuk 2: *Openbare ruimte tussen stad en land* berust op:

- Sociaal wetenschappelijke literatuur en op publicaties over de geschiedenis van stedenbouw en architectuur (zie literatuurlijst). Deze bieden inzicht in de 20^e-eeuwse paradigma's in woning-, stedenbouw en landschappelijke inpassing (in Nederland en erbuiten).
- Lokale bouwplannen, krantenartikelen, luchtfoto's en registratiemateriaal (het bevolkings- en woningbestand), zijn ingezet om de weerslag van de verschillende bouwparadigma's in het Haarlemmermeerse bouwen en wonen te tonen.

Het derde hoofdstuk van dit deel biedt met de introductie van het 'leefpatronen-model' een onderbouwing voor hoe schoksgewijze ruimtelijke groei in Haarlemmermeer heeft geleid tot een variëteit aan samenlevingsvormen. Het model is gebaseerd op wetenschappelijke literatuur en op de inwoners-enquête 'Kijk op de Wijk 3' 2009. Het model stoelt op de veronderstelling dat leefpatronen overwegend bepaald worden door de volgende vier determinanten:

- Besteedbaar inkomen
- Levensfase (in de vorm van leeftijd)
- Opleiding
- Gezondheid

Met behulp van een 'TwoStep Cluster Analysis' zijn respondenten op basis van overeenkomsten op de vooraf geselecteerde variabelen verdeeld in vijf groepen, die op basis van de sociale achtergrond van elkaar verschillen. Vanuit de veronderstelling dat achtergrondkenmerken invloed hebben op de leefpatronen van mensen, is het gedrag op een aantal deelterreinen – o.a. vrijetijdsbesteding, sociaal-ruimtelijke oriëntatie, maatschappelijke participatie – geanalyseerd. Hierbij fungeerde de onderscheiden sociale positie als onafhankelijke variabele en het gedrag als afhankelijke. De gedragspatronen tussen de verschillende groepen blijken te differentiëren en hebben geleid tot de leefpatronen die in hoofdstuk 3 worden toegelicht.

De analyse van de publieke ruimte in Haarlemmermeer, hoofdstuk 4, is gebaseerd op de volgende bronnen:

- Sociaal wetenschappelijke literatuur
- Verkiezingsuitslagen van de gemeente Haarlemmermeer (Gemeenteraadsverkiezingen 2010 en Tweede Kamerverkiezingen 2010)
- Inwonersenquête Haarlemmermeer 2009 'Kijk op de Wijk 3'

De burgerschapstijlen zijn geconstrueerd uit het stemgedrag bij gemeenteraads- of Tweede Kamerverkiezingen; en de interesse in gemeentelijke dan wel landelijke politiek (zie onderstaande figuur). Op het bestand van de inwonersenquête is ook nog een ordinale regressieanalyse uitgevoerd waarbij de invloed van lokale verbondenheid, buurtcohesie, opleiding en leeftijd op een variant van het construct is getest. In deze variant is alleen interesse in gemeentelijke politiek en stemmen bij gemeenteraadsverkiezingen meegenomen. In de analyse is de invloed van opleiding en leeftijd nog eens bevestigd. Er zijn geen aanwijzingen gevonden van de invloed van buurtcohesie, maar de vraag of iemand zich meer

verbonden voelt met Haarlemmermeer t.o.v. elders heeft wel invloed op het type burgerschapstijl. Als we controleren voor leeftijd en opleiding blijkt de binding die men voelt met Haarlemmermeer van invloed op de betrokkenheid bij de lokale politiek: hoe meer verbonden, hoe meer betrokken de lokale burgerstijl.

Deel 2: Wijktypen

De analyse van de wijktypen is gebaseerd op:

- Literatuur
- Bouwplannen
- Beleidsdocumenten
- (Lucht)foto's
- Inwonersenquête Haarlemmermeer 2009 'Kijk op de Wijk 3'
- Registratiegegevens:
 - Woningbestand
 - Bevolkingsbestand
 - Bevolkingsprognoses
 - WOZ-bestand
 - Regionaal Inkomens Onderzoek
 - Mutatiestatistiek bevolkingsbestand

Burgerschapstijl	Interesse		Stemmen	
	Gemeentelijk	Landelijk	Gemeenteraad	Tweede Kamer
Geïnteresseerde-stemmer	Ja	Ja	Ja	Ja
Gewoonte-stemmer	Nee	Nee	Ja	Ja
Landelijke-georiënteerde-stemmer	Nee	Ja	Soms	Ja
Afzijdige burger	Nee	Nee	Nee	Soms

Deel 3: Wijken en kernen

Voor de beschrijving van de wijken en kernen is gebruikgemaakt van:

- Literatuur
- Bouwplannen
- Beleidsdocumenten
- (Lucht)foto's
- Inwonersenquête Haarlemmermeer 2009 'Kijk op de Wijk 3'
- Observaties*
- Interviews*
- Registratiegegevens:
- Woningbestand
- Bevolkingsbestand
- Bevolkingsprognoses
- WOZ-bestand
- Regionaal Inkomens Onderzoek
- Mutatiestatistiek bevolkingsbestand

* Vanwege het lage aantal ontvangen vragenlijsten, is een statistische benadering voor de analyse van de openbare ruimte van (kleine) historische kernen een ongeschikte methodiek. Om de fysieke omgeving, het sociale leven en de interactie tussen beiden daar toch te kunnen beschrijven, zijn de eerder genoemde bronnen aangevuld met observaties en zijn bewoners geïnterviewd.

Inwonersenquête Haarlemmermeer 2009 'Kijk op de Wijk 3'

Steekproef

Het steekproefkader wordt gevormd door alle inwoners van Haarlemmermeer in de leeftijd van 18 tot 85 jaar, niet wonend in tehuizen en instellingen. Onder deze groep zijn aselect 11.388 vragenlijsten (persoonlijk op naam) uitgezet. De omvang van de steekproef per wijk of kern is bepaald aan de hand van het aantal bewoners en het aantal huishoudens in de betreffende wijk of kern.

De respons omvatte 3.682 vragenlijsten; hetgeen een responspercentage van 32,3% opleverde. Voor een per post verstuurd schriftelijke enquête is deze respons bevredigend. Per gebied varieerde de respons van 20% (landelijk gebied) tot meer dan 40% (Weteringbrug).

Hoewel het een personensteekproef is (waarbij alle personen een gelijke kans hebben om in de steekproef opgenomen te worden), is er voor gezorgd dat slechts één vragenlijst per adres is uitgezet. We zijn zo te werk gegaan om de respons te vergroten. Een bijkomend voordeel is dat iedere respondent een huishouden representeert. Het nadeel dat hieraan vastzit is, dat meerpersoonshuishoudens in de steekproef licht, maar wel systematisch, zijn ondervertegenwoordigd.

Weging en ophoging

Niet alle leeftijdsgroepen responderen evenveel en hetzelfde geldt voor het geslacht van de kandidaten. De resultaten zijn per onderscheiden gebied gewogen naar vijfjarige leeftijdsgroep, naar geslacht en naar het aantal volwassenen in het huishouden. Dit laatste om de eerder genoemde ondervertegenwoordiging van meerpersoonshuishoudens te corrigeren.

Bij de weging is rekening gehouden met verschillen in bevolkingsgrootte tussen de onderscheiden gebieden. Dit biedt de mogelijkheid tot analyse per gebied, om de verschillen tussen gebieden en voor heel Haarlemmermeer te kunnen articuleren. Voor sommige kenmerken zijn de resultaten opgehoogd naar de totale bevolking per gebied en naar de gehele gemeente.

Gebiedsindelingen

De cijfers in deze publicatie zijn (tenzij anders aangegeven) berekend op basis van de indeling in wijken en kernen die in deze publicatie wordt aangehouden. Hierbij zijn de grenzen van de bebouwde kommen zoveel mogelijk gebruikt als begrenzing. De cijfers op de onderzoekswebsite van de gemeente Haarlemmermeer wijken in een aantal gevallen af van de cijfers in deze publicatie. Voor de cijfers op de site is een andere indeling aangehouden, waarbij de grenzen van de woonplaatsen als begrenzing zijn gebruikt.

Wijken/kernen	Verzonden vragenlijsten	Aantal ontvangen vragenlijsten (N)	Respons (%)	Gewogen N
Hoofddorp, oude kern	1.129	328	29,1	275
Hoofddorp centrum	289	88	30,4	70
Graan voor Visch	331	109	32,9	84
Pax	417	167	40,0	144
Bornholm	500	166	33,2	216
Overbos	537	188	35,0	293
Toolenburg	575	209	36,3	385
Floriande	589	176	29,9	432
Nieuw-Vennep oude kern	608	233	38,3	143
Nieuw-Vennep Welgelegen	351	124	35,3	97
Linquenda	371	116	31,3	109
Getsewoud	949	306	32,2	405
Zwanenburg	891	262	29,4	200
Badhoevedorp	1.224	401	32,8	294
Nieuwe Meer	120	29	24,2	10
Lijnden/Boesingheliede	163	41	25,2	21
Vijfhuizen	366	132	36,1	107
Aalsmeerderbrug, Rozenburg, Oude Meer	150	41	27,3	20
Rijsenhout	372	139	37,4	114
Burgerveen	66	21	31,8	8
Weteringbrug	84	34	40,5	11
Abbenes	150	51	34,0	23
Buitenkaag	120	42	35,0	11
Lisserbroek	328	88	26,8	87
Beinsdorp	150	45	30,0	22
Zwaanshoek	207	66	31,9	35
Cruquius	121	33	27,3	13
Landelijk gebied	230	47	20,4	53
Totaal	11.388	3.682	32,3	3.682

7.2. Begrippenlijst

Actieradius: de afstand die mensen afleggen voor hun dagelijkse activiteiten. In de sociale geografie ook wel 'daily urban system' genoemd.

Burgerschapstijl: stereotype van verschillende groepen mensen op basis van stemgedrag. In deze publicatie worden de volgende burgerschapstijlen onderscheiden: *Geïnteresseerde-stemmer*, *Gewoonte-stemmer*, *Landelijk-georiënteerde-stemmer* en *Afzijdige burger*.

Buurt: deel van een wijk of dorp met een zekere mate van sociale integratie van de bewoners.

Buurtschap: enige bij elkaar staande woningen, synoniem voor buurt, gehucht.

Civil society: de publieke sfeer in de samenleving waar vrijwillige associaties dominant zijn. Civil society betreft organisaties of instituties buiten de sfeer van overheid, markt en kringen van familie en vrienden, die staan voor politieke en maatschappelijke wensbeelden.

Dorp: nederzetting op het platteland, kleiner dan een stad en groter dan een gehucht.

Functionalisme / Modernisme: stedenbouwkundige stroming die vanaf 1925 modernisering van de grote stad als een artistiek, sociaal en technisch ideaal beschouwde. Belangrijke programmapunten waren: de scheiding van wonen, werken, verkeersbewegingen

en recreatie; licht, lucht en ruimte in de woning; een semi-industrieel bouwprocedé; sobere bouwstijl; hoogbouw met gemeenschappelijk groen. Voor een uitgebreidere uitleg zie infoblad paradigma's.

Gehucht: enige bij elkaar staande woningen, synoniem voor buurt, buurtschap.

Kern: centraal deel van een agglomeratie dat in grootte kan variëren.

Leefpatroon: Gedragingen, die voortvloeien uit beperkingen en mogelijkheden die door de sociaal-economische achtergrond wordt opgelegd (inkomen, opleiding, levensfase, gezondheid).

Leefstijlen: Typologieën – ontwikkeld door commerciële onderzoeksbureaus – met als doel om marktsegmenten of doelgroepen te kunnen onderscheiden. Leefstijlen zijn gebaseerd op waarden, normen, oriëntaties en voorkeuren.

Modernisering: maatschappelijk veranderingsproces (op micro-, meso-, of macroniveau), waarbij de toekomst positief wordt afgezet tegen een niet meer vanzelfsprekend verleden. Het gewenste 'moderne' (vooruitgang, omvorming, nieuw perspectief) dient door een omslag in probleembenadering, waardepatroon en middeleninzet het bestaande (de traditie, vaste gewoonten) te overstijgen.

Nota Ruimtelijke Ordening: een beleidsvoornemen van het Ministerie van Ruimtelijke Ordening, waaruit, op grond van de Wet ruimtelijke ordening, dwingende planologische kernbeslissingen volgen. Nederland kent van 1960 tot 2001 vijf van zulke overheidsdocumenten. Lagere overheden als provincies en gemeenten zijn verplicht hun streekplannen en bestemmingsplannen in overeenstemming te brengen met deze kernbeslissingen.

Openbare ruimte: een term uit de jaren zeventig, waarin vier daarvoor heel onderscheiden elementen onder één noemer werden gebracht.

1. juridisch eigendom: gemeenschaps- tegenover privaat bezit.
2. toegankelijkheid van grond of gebouwen: de eigenaar geeft publieksgroepen (gratis of tegen betaling, op bepaalde tijden) entree tot zijn gebied.
3. het maatschappelijk of politiek domein, waar bestuurders of beambten voor het voetlicht treden met beslissingen of opinies.
4. visueel: uitzicht vanaf bepaalde punten in landschap of stad op een wijdere achtergrond of horizon.

Paradigma: samenhangende set gedachten/opvattingen die een kennisveld wetenschappelijk ordenen. Zo'n kennisveld kan ook zijn architectuur, bouwen en wonen.

Polis: een politieke ('politiek' is van polis afgeleid) organisatievorm en een samenlevingseenheid in het Oude Griekenland.

Politiek burgerschap: het recht van burgers om, als kiezer of via collectieve actie, de beleidsvorming en de beleidsuitvoering te beïnvloeden.

Postmodernisme: een kunsten- en filosofiestroming in de late 20e eeuw waarbij het idee van één leidende unieke stijl (of waarheid) werd opgegeven. De stroming manifesteerde zich ook in de stedenbouw. Deze nieuwe stijl werd een mengsel van – nu als gelijkwaardig te beschouwen – stijlen van vroeger. De woning krijgt in dit kader steeds meer de betekenis van een consumptiegoed.

Privé domein: de ruimte die is verbonden aan de huiselijke sfeer. Het privé domein is de ruimte waar plaats is voor intimiteit. Oorspronkelijk was arbeid (en de daarmee samenhangende economische activiteit) ook ermee verbonden.

Publiek domein/publieke sfeer: een (denkbeeldige) ruimte die ontstaat wanneer mensen bij elkaar komen ten behoeve van rationeel kritisch debat en discussie over maatschappelijke kwesties. Hier vinden meningsvorming, interpretatie, betekenisgeving, onderhandeling en het betwisten van politieke en bestuurlijke processen plaats. Het is de ruimte waar een 'publiek' zich vormt.

Sociale cohesie: de mate van sociale samenhang in de maatschappij.

Buurtcohesie: de mate waarin buurtbewoners elkaar kennen, met elkaar omgaan, een onderdeel uitmaken van hun buurt en zich er thuis voelen.

Standby burgers (monitorial citizens): burgers die over het algemeen afzijdig staan ten opzichte van het politieke en publieke domein; maar die in actie komen en zich betrokken voelen zodra samenlevingskwesties opspelen die hun na aan het hart liggen. Deze burgers beschikken op dat moment ook over middelen om politiek actief te worden.

Tuinstad/dorp: stedenbouwkundige stroming die vanaf 1900 landelijk, rustig wonen in het groen combineerde met 'nieuwe' vormen van stedelijkheid voor fabrieksarbeiders.

Wijk: gedeelte van een plaats dat ruimtelijk min of meer een afgesloten geheel vormt.

Wijktype: constructie van wijken op basis van groeipatroon en -moment met daarbij aandacht voor schaalgrootte en onderliggende ideeën over bouwen en wonen. Voor Haarlemmermeer heeft dit geleid tot de volgende zes categorieën.

- *Historische kern:* kleine negentiende-eeuwse dorpen, buurtschappen en bebouwing langs de polderlinten, die ontstonden vanuit de vroegste verkaveling van de drooglegging. Sindsdien zijn buurtschappen en dorpen heel geleidelijk en slechts beperkt gegroeid.

- *Contrastdorp:* een oud dorp met nieuwbouwaangroei bestaand uit twee sterk van elkaar verschillende componenten; enerzijds oude dorpsgedeelten, ontstaan langs de doorgaande polderwegen en langs de Ringdijk, anderzijds moderne wijken met meer compacte bebouwing.
- *Mozaïekkern:* bestaat uit een mix van oud en nieuw. Dit type is een mengelmoes van bebouwing in allerlei stijlen. Niet slechts enkele, maar alle ontwikkelingsfasen van het verstedelijkingsproces van de polder tref je hier aan.
- *Kleine moderne wijk:* eerste planmatige uitbreidingen binnen Hoofddorp en Nieuw-Vennep die – in vergelijking met alle recenter gebouwde wijken – een maat kleiner zijn.
- *Grote moderne wijk:* deze planmatige uitbreidingen binnen Hoofddorp zijn drie keer groter dan de kleine moderne wijken. Dit wijktype kreeg door omvang en compacte bouw een meer stedelijk cachet dan de kleine moderne wijk.
- *Postmoderne wijk:* planmatige uitbreidingen in Hoofddorp en Nieuw-Vennep uit het afgelopen decennium, waarbij een potpourri aan bouwstijlen gebruikt is.

Woningbouwcontingent: afspraken tussen de gemeente en de provincie en/of het rijk over het aantal lokaal te bouwen woningen in een bepaalde periode.

Woningdichtheid: aantal woningen per hectare binnen een wijk.

Woonerf: stedenbouwkundige stroming die vanaf eind jaren vijftig, meer intimiteit in de woonomgeving wilde brengen door eengezinswoningen in groepjes te situeren aan kronkelende/lusvormige straten; het autoverkeer werd naar de marge gedrongen en de voetganger kreeg de ruimte.

WOZ: een financieel becijferde waardering onroerende zaken, in het bijzonder van woningen.

7.3. Literatuurlijst

Hoofdstuk 2

- Achterstraat, J. (1985). Moderne monumenten in de Meerlanden. 100 jaar bouwkunst in Aalsmeer, Haarlemmermeer en Uithoorn. Hoofddorp: Gemeente Haarlemmermeer.
- Boerma, H. (2003). Haarlemmermeer: wonen tussen stad en platteland. (doctoraalscriptie).
- Bruijne, E. de. (2001). Gewenste groei; bevolkingsgroei en sociaal-ruimtelijke ontwikkeling in ex-groekernen. Sociaal Cultureel Planbureau.
- Cammen, H. van der & Klerk, L. de. (2003). Ruimtelijke ordening – Van grachtengordel tot Vinex-wijk. Houten: Spectrum.
- Gemeente Haarlemmermeer (1981). Toelichting op het uitwerkingsplan Hoofddorp-Overbos. Hoofddorp: gemeente Haarlemmermeer.
- Gemeente Haarlemmermeer (1986). Referentiekader Toolenburg. Hoofddorp: gemeente Haarlemmermeer.
- Gemeente Haarlemmermeer (1997). Getsewoud, Vinex-locatie Nieuw-Vennep west. Hoofddorp: gemeente Haarlemmermeer.
- Gemeente Haarlemmermeer (1998). Hoofddorp-Floriande, referentiekader. Hoofddorp: gemeente Haarlemmermeer.
- Gemeente Haarlemmermeer (1998). Vijfhuizen, referentiekader Vinex. Hoofddorp: gemeente Haarlemmermeer.
- Gemeente Haarlemmermeer (2008). Ruimtelijke Atlas. Hoofddorp: gemeente Haarlemmermeer.
- Harvey, D. (1989). Postmodernism in the City, in D. Harvey, The condition of postmodernity. Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Het Nieuws van de Dag, 27 augustus 1912.
- Howard, E. (1898). Tomorrow: a peaceful path to real reform. London: Swan Sonnenschein & Co.
- Howard, E. (1902). Garden cities of tomorrow. London: Swan Sonnenschein & Co.
- Jütte, T. (2005). Beeldkwaliteitsvisie kern Hoofddorp. Hoofddorp: gemeente Haarlemmermeer.
- Karsten, L. (2009). Kleine burgers in de grote stad: over gelijkheid en verschil in de stedenbouw. In S. Franke en G.J. Hospers (eds), De levende stad: over de hedendaagse betekenis van Jane Jacobs (p. 81–93). Amersfoort: Sun/Trancity.
- Klerk, L.A. de. (1991), Verscheydentheydt behaecht – enige hoofdstukken uit de geschiedenis van het publieke domein. In G. van der Plas (red.), De Openbare ruimte van de stad. Amsterdam: Stadsdrukkerij Amsterdam.
- Le Corbusier. (eerste druk: 1923). Towards a new Architecture.
- Lörzing, H. (2006), Vinex? Een morfologische verkenning. Ruimtelijk Planbureau.
- Lörzing, H. (1992). Van bosplant tot Floriade.
- Ministerie van Volksgezondheid, Ruimtelijke Ordening en Milieu. (1966). Tweede Nota Ruimtelijke Ordening. Den Haag: Ministerie van VROM.
- Ministerie van Volksgezondheid, Ruimtelijke Ordening en Milieu. (1974). Derde Nota Ruimtelijke Ordening. Den Haag: Ministerie van VROM.

- Ministerie van Volksgezondheid, Ruimtelijke Ordening en Milieu. (1991). Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra. Den Haag: Ministerie van VROM.
- NRC. (1928). De bouw van een tuinstad of van tuindorpen.
- Stokvis, R. (1982). In de polder en bij de stad, de geschiedenis van Badhoevedorp. Badhoevedorp: Dorpsvereniging Badhoevedorp.
- Ubink, M. & Steeg, T. van der. (2011). Bloemkoolwijken: analyse en perspectief. Sun: Amsterdam
- Wies, J. (z.d.). Haarlemmermeerse geschiedenis. www.haarlemmermeer-geschiedenis.nl.

Hoofdstuk 3

- Ganzeboom, H. (1988). Leefstijlen in Nederland: een verkennende studie. Rijswijk: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Hagen, G. (2002). Woonbeleving en leefconcepten: de lifestyle benadering van Smart Agent. In Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening, 6.
- Heijs, W. Carton, M. Smeets, J. & Gemert, A. van. (2005). Labyrinth van leefstijlen. Eindhoven: Technische Universiteit Eindhoven & Eindhoven: gemeente Eindhoven. Via: <http://www.eplus.nl/images/cahier07leefstijlen.pdf>.
- Judt, Tony. (2010). Het land is moe: verhandeling over onze tevredenheid. Amsterdam: Uitgeverij Contact.
- Mais. (2002). Mentality-milieus. Verkregen op 28 maart 2002, via <http://www.mais4u.nl/milieu.html>.
- Nijhuis, M. & Schoemaker, R. (2002). Normen, waarden en woonbelevingsgroepen: consumenten-

onderzoek van Motivaction. In Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening, 6.

- Oppenhuisen, J. (2000). Een schaap in de bus? Een onderzoek van waarden van de Nederlander. (dissertatie UvA).
- Pinkster, F. & Kempen, R. van. (2004). Vraagtekens bij leefstijlen: de waarde van leefstijlen als leidraad voor woningbouw. In Agora 3 (p. 41-45).
- Team Onderzoek. (2008). Analyse van atypische stedelijkheid in Haarlemmermeer. Hoofddorp: gemeente Haarlemmermeer.
- Wouden, R. van der & Kullberg, J. (2002). Stijloefeningen: leefstijlen in onderzoek en praktijk. In Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening, 6. (p. 10–21).

Hoofdstuk 4

- Arendt, H. (1958). The human condition (2e ed). Chicago: The University of Chicago Press.
- Baudrillard, J. (1982). In de schaduw van de zwijgende meerderheden (1986). Amsterdam: SUA.
- Blais, A. (2006). What affect voter turnout? In Annual Review of Political Science, 9.
- Blois, L. de & Spek, van der J. (2001). Een kennismaking met de oude wereld. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Franklin, M.N., Lyons, P. & Marsh, M. (2004), Generational basis of turnout decline in established democracies. In Acta Politica, 39.
- Habermas, J. (1962). The structural transformation of the public sphere. An inquiry into a category of

bourgeois society (2009). Cambridge: Cambridge University Press.

- Hartman, I. (2008). Burgerschap en patronen van politieke participatie. In Jaarboek Kennissamenleving.
- Pröpper, I. (2009). De aanpak van interactief beleid. Bussum: Coutinho.
- Schmitt, H. (2005). The european parliament elections of june 2004: still second-order? Mannheim: University of Mannheim.
- Sennett, R. (1977). The Fall of Public Man (2002), New York: Penguin Books
- Team Onderzoek. (2009). Verkiezingsopkomst in Haarlemmermeer van 1998 tot 2009. Hoofddorp: gemeente Haarlemmermeer.
- Wetenschappelijke raad voor het overheidsbeleid. (2010). Het gezicht van de publieke zaak. Amsterdam: WRR.

Wijken en kernen (tenzij al eerder vermeld)

- Dorpsraad Lijnden. (2011). Leefbaarheidsonderzoek Lijnden – Boesingheliede 2011 (Resultaat Lijnden en Resultaat Boesingheliede).
- Gemeente Haarlemmermeer. (2010). Ruimtelijk Kader Rijsenhout. Hoofddorp: gemeente Haarlemmermeer
- Geschiedenis van het duodorp Zwanenburg-Halfweg (z.d.). Via: www.zwanenburg-halfweg.nl.
- NRC. (1927), stemming over tuindorp.
- Paassen, Chr. van (red.). (1955). "De Haarlemmermeer," plattelandsproblemen in de randstad

Holland. Assen: Uitgeverij van Gorcum en Camp.

- Sociografisch Bureau de Meerlanden (1974). Haarlemmermeer, schets van historie en ontwikkeling. Hoofddorp: gemeente Haarlemmermeer.
- Team Onderzoek. (2007). Kijk op de Wijk 2, binding en ondersteuning in Haarlemmermeer. Hoofddorp: gemeente Haarlemmermeer
- Team Onderzoek. (2008). De staat van Haarlemmermeer. Analyse atypische stedelijkheid in Haarlemmermeer. Hoofddorp: gemeente Haarlemmermeer.
- Veen, H.N. ter. (1925). De Haarlemmermeer als kolonisatiegebied. Groningen: Uitgeverij P. Noordhof.
- Vereniging Dorp Vijfhuizen. (z.d.). Website. Via <http://www.dorpvijfhuizen.net/>
- VIA.nl. (2010). Evaluatie Ringdijkbeleid. Vught: VIA
- Wijkraad Stellinghof (z.d.). Website. Via www.wijkstellinghof.nl

7.4. Bronnenlijst

Gebruikte gegevensbronnen

- Centraal Bureau voor de Statistiek.
Regionaal Inkomens Onderzoek 2000 – 2008 (RIO).
Den Haag / Heerlen: CBS.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. Statline.
Via <http://statline.cbs.nl>.
- Gemeente Haarlemmermeer.
Basisadministratie Adressen en Gebouwen (BAG).
Hoofddorp: gemeente Haarlemmermeer.
- Gemeente Haarlemmermeer.
Bevolkingsbestand tot en met 2010.
Hoofddorp: gemeente Haarlemmermeer.
- Gemeente Haarlemmermeer. Diverse registraties
(o.a. wegen, groenvoorzieningen, water) in
het Geografisch Informatie Systeem (GIS).
Hoofddorp: gemeente Haarlemmermeer.
- Gemeente Haarlemmermeer.
Woningbestand tot en met 2008.
Hoofddorp: gemeente Haarlemmermeer.
- Interviews met diverse inwoners, afgenomen in
december 2010 / januari 2011 door onderzoekers
van team Onderzoek, gemeente Haarlemmermeer.
- Observaties in diverse kernen, verricht op
verschillende dagen in december 2010 / januari 2011
door onderzoekers van team Onderzoek, gemeente
Haarlemmermeer.
- Team Onderzoek. Bevolkingsprognose 2010 – 2025.
Hoofddorp: gemeente Haarlemmermeer.
- Team Onderzoek. Inwonersenquête
Haarlemmermeer 2007 'Kijk op de Wijk 2'.
Hoofddorp: gemeente Haarlemmermeer.

- Team Onderzoek. Inwonersenquête
Haarlemmermeer 2008 'Staat van Haarlemmermeer'.
Hoofddorp: gemeente Haarlemmermeer.
- Team Onderzoek. Inwonersenquête
Haarlemmermeer 2009 'Kijk op de Wijk 3'.
Hoofddorp: gemeente Haarlemmermeer.
- Team Onderzoek. Mutatiestatistiek
bevolkingsbestand tot en met 2010.
Hoofddorp: gemeente Haarlemmermeer
- Team Onderzoek. WOZ-bestand tot en met 2008.
Hoofddorp: gemeente Haarlemmermeer.

Foto's

Alle foto's in deze publicatie zijn gemaakt door Team Onderzoek, of komen uit de beeldbank van de gemeente Haarlemmermeer, tenzij anders aangegeven.

Colofon

De onderzoeksafdeling van de gemeente Haarlemmermeer publiceert in opdracht van het college van B&W jaarlijks een overzichtsrapport over de gemeente. Om het jaar verschijnt de reeks Kijk op de Wijk. In deze periodieke publicatiereeks wordt een overzicht gegeven van de stand van zaken van één onderwerp dat op wijkniveau speelt. Zo was de leefbaarheid in de verschillende wijken en wijktypen van onze gemeente het onderzoeksthema van Kijk op de Wijk 1 en is in Kijk op de Wijk 2 de sociale infrastructuur op wijkniveau in beeld gebracht. In de reeks de Staat van Haarlemmermeer komen thema's aan bod die juist wijkoverschrijdend zijn. Kijk op de Wijk heeft als doel om de diversiteit binnen de gemeente in beeld te brengen; de Staat van Haarlemmermeer beoogt juist een beeld te geven van het eigene van Haarlemmermeer door te kijken naar de verschillen t.o.v. de regio, andere 100.000+ gemeenten en Nederland. Voor andere publicaties, onderzoeksresultaten en voor meer statistische gegevens kunt u onze website raadplegen: www.haarlemmermeer.nl/onderzoek.

Kijk op de Wijk 3

Projectleider

Isabel Suárez

Auteurs

Deel 1

- 1 Isabel Suárez
- 2 Michiel Overkamp m.m.v. Hans Boersma
- 3 Marinus Lineman
- 4 Koos Langeveld m.m.v. Marijn van Burink en Rinse Derksen

Deel 2

Michiel Overkamp, Koos Langeveld, Rinse Derksen, Pieter Vreeburg en Marinus Lineman

Deel 3

Marinus Lineman, Rinse Derksen, Michiel Overkamp en Pieter Vreeburg

Eindredactie

Isabel Suárez

Tabellen en figuren

Team Onderzoek / FUNCKE communications & design

Foto's en overig beeldmateriaal

Stineke Bogaart, Koos Langeveld, Michiel Overkamp, Pieter Vreeburg en FUNCKE communications & design

Vormgeving

FUNCKE communications & design

Drukwerk

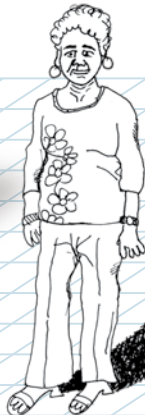
Gravo Offset

Leefstijlgroepen

De traditionele

naam: Ans leeftijd: 62 jaar
gezondheid: gezond
inkomen: tot 1.750 euro
opleidingsniveau: laag

De zelfredzame

naam: Tineke leeftijd: 53 jaar
gezondheid: zwak/chronisch ziek
inkomen: meer dan 1.750 euro
opleidingsniveau: midden-hoog

De kwetsbare

naam: Hans leeftijd: 58 jaar
gezondheid: zwak/chronisch ziek
inkomen: tot 1.750 euro
opleidingsniveau: laag-midden

De doorsnee-bewoner

naam: Gerrit leeftijd: 50 jaar
gezondheid: gezond
inkomen: tot 3.050 euro
opleidingsniveau: gemiddeld

De netwerkstedeling

naam: Ebru leeftijd: 45 jaar
gezondheid: gezond
inkomen: meer dan 1.750 euro
opleidingsniveau: midden-hoog

Gemeente Haarlemmermeer
Cluster Staf Bestuur en Directie
Team Onderzoek
Postbus 250, 2130 AG Hoofddorp
www.haarlemmermeer.nl/onderzoek